

Vladimir Kos
Križev pot prosečih

p. Ciril A. Božič
Večni Arhitekt in
arhitekt Mejač sta
se srečala

dr. Ana Lavrič
Kristus v stiskalnici

p. dr. Andraž Arko
Jezus prvič spregovori
v filmskem pasijonu

Urša Kocjan
Podobice z motivi iz
Kristusovega pasijona
v Slikovni zbirki NUK

dr. Matija Ogrin

dr. Luka Vidmar

Svete stopnice pri
Sv. Joštu nad Kranjem

Alojzij Pavel Florjančič

Prve povojne uprizoritve
Škofjeloškega pasijona
režiserja Petra Jamnika

dr. Andrej Misson

Glasbena oprema izvedbe
Škofjeloškega pasijona
Petra Jamnika

PASIJONSKI
DONESKI

PI

Doneski 45
Memorabilia Locopolitana 39

KULTURNO-ZGODOVINSKO DRUŠTVO
LONKA STARA LOKA

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

Loški razgledi

Doneski 45

Lonka

Memorabilia Locopolitana 39

PASIJONSKI DONESKI 2024/19

Uredniški odbor: Alojzij Pavel Florjančič, Helena Janežič (glavna urednica), Blaž Karlin, mag. Hiacinta Klemenčič, dr. Matija Ogrin, mag. Andreja Ravnihar Megušar, br. Jože Smukavec

Fotografije: avtorji navedeni pri fotografijah

Jezikovni pregled: mag. Alenka Klemenc

Oblikovanje in priprava za tisk: Jože Šenk, Salve d.o.o. Ljubljana

Oblikovanje naslovnice: Studio Miklavc, zanj Barbara Šušteršič

Slika na naslovnici: dr. Črtomir Freljih, foto Tatjana Splichal

Naklada: 300 izvodov

Izdala: Muzejsko društvo Škofja Loka (www.mdloka.si) zanj predsednica, Helena Janežič; Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka (www.staraloka.si) zanj predsednik, Mihael Habicht

Založil: Zavod 973, zanj direktorica Jana Fojkar

Izdajo Pasijonskih doneskov omogoča Občina Škofja Loka.

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

ISSN 2232-2965

OBČINA ŠKOFJA LOKA

PASIJONSKI DONESKI

2024 | 19

Muzejsko društvo Škofja Loka
&
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka

Škofja Loka, Stara Loka 2024

KAZALO

UVODNIK.....	7
PASIJONSKE BESEDE	
Helena Janežič VLADIMIR KOS (1924–2022)	11
Vladimir Kos KRIŽEV POT PROSEČIH.....	13
p. Ciril A. Božič OFM VEČNI ARHITEKT IN ARHITEKT MEJAČ STA SE SREČALA	45
PASIJONSKI DONESKI	
dr. Ana Lavrič KRISTUS V STISKALNICI	51
dr. Matija Ogrin, dr. Luka Vidmar SVETE STOPNICE PRI SV. JOŠTU NAD KRANJEM.....	73
Urša Kocjan PODOBICE Z MOTIVI IZ KRISTUSOVEGA PASIJONA V SLIKOVNI ZBIRKI NARODNE IN UNIVERZITETNE KNJIŽNICE V LJUBLJANI	85
p. dr. Andraž Arko JEZUS PRVIČ SPREGOVORI V FILMSKEM PASIJONU	99
Alojzij Pavel Florjančič PRVE POVOJNE UPRIZORITVE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 1981, 1987 IN 1992 REŽISERJA PETRA JAMNIKA	113
dr. Andrej Misson GLASBENA OPREMA IZVEDBE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA PETRA JAMNIKA	127

PASIJONSKI RAZGLEDI

Ema Nunar DNEVI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 2023	133
dr. Urška Florjančič, Agata Pavlovec CRNGROBSKI PASIJONSKI CIKEL	137
dr. Urška Florjančič PASIJONSKI VEČER 2023 V STARI LOKI.....	151
Jožef Kozel PASIJON PO MATEJU V ŽUPNIJI SV. VID PRI PTUJU	173
Franz Mieh WIEDERAUFNAHME DER PASSIONSSPIELE IN HÖRITZ	180
Franz Mieh OBNOVITEV UPRIZARJANJA PASIJONA V HORICAH	188
mag. Andreja Ravnihar Megušar LETNA MEDNARODNA KONFERENCA ZDRUŽENJA EUROPASSION	192
mag. Andreja Ravnihar Megušar ČLANI EUROPASSIONA NA DELOVNEM OBISKU V VATIKANU	197
Jernej Tavčar IZ PARADIŽA SKOZI PASIJON IN NAZAJ.....	199

PASIJONSKÉ PODOBE

Dejan Mehmedović ČRTOMIR FRELIH: KRIŽEV POT.....	213
--	-----

S SVOJO KRHKOSTJO ME VABI, DA GA SPREJMEM

Kralja, ki prihaja ... smo vzklikali v zadnjem adventu. To je čas, za katerega si je Bog zamislil, da svojega Sina položi v maternico Marije, ki jo je za njegov prihod zelo skrbno pripravil. Ta otroček raste v tem zavarovanem okolju in pravilom sveta dela zmedo s svojo navzočnostjo. Ko se rodi, je krhek kot vsak od nas, slehernikov. In s svojo krhkostjo me vabi, da ga sprejmem.

To je čas ko se ustavim, odpočijem, pocrklijam, dobim moči, spet vidim smisel ...

Kralja, ki prihaja ... med nas ljudi, v vse, kar smo. V našo iskrenost, naravnost, pristnost, čudenje, cincanje ... to so pa naše jaslice. Človek in Bog skupaj začneta sobivati, smejeta se, jočeta, jesta, lulata, kakata, se igrata, shodita ... uf, kakšna dinamika.

Kralja, ki prihaja ... dragi brat, draga sestra, prihaja kot tvoj BRAT, POT, RESNICA, ŽIVLJENJE ... v naš čas – sedanost, v našo Škofjo Loko z okolico, v Slovenijo, k nam. Prihaja, ko čakamo, da bomo v naši Loki smeli v letu 2026 zopet doživeti, kako Božje življenje pasijona vznemirja, združuje, osvobaja ... Zopet bomo priče tragediji, ko bo človek zavrgel Boga, a Bog odgovori s svojim ljubečim pogledom.

Poseben pasijon smo doživeli z ujmo (najbolj pogosta beseda v letu 2023) v lanskem avgustu. Mnogi občani so bili močno skušani in marsikdo je doživel svoj pasijon ob pogledu, kako mu narava jemlje. Človek lahko le nemočno gleda, tako krhek je kot v jaslicah. A Bog je odgovoril s sočutjem sosedov, društev in posameznikov, ki so prihiteli na pomoč in zopet pokazali, da smo povezani močni, nepremagljivi.

Kralja, ki prihaja ... da bi njegovo kraljestvo že tukaj na zemlji smeli okusiti, sprejeti in iz njega živeti. Ljubi brat, ljuba sestra. Smeva vzkliknit: hvala ti, ljubi Bog, da si si nas prav tukaj zamislil. Da se smemo učiti, kako – ko vse zgubimo – ostanejo tvoje ročice, krhke in ljubeče, ki želijo, da jih sprejmem in se pustim objeti. Ali ni kljub teži časa lepo živeti?

br. Jožko Smukavec

Foto Jože Šenk.

PASIJONSKE BESEDE

Pasijonski večer 2023 v Stari Loki, Jurjeva dvorana. Foto Jože Šenk.

Helena Janežič

KRIŽEV POT PROSEČIH

VLADIMIR KOS (1924–2022)

Glas tokratnih Pasijonskih besed je glas Vladimirja Kosa, pesnika in esejista, ki bi v letošnjem letu dopolnil 100 let. Rodil se je v Murski Soboti, otroštvo in del mladosti preživel v Mariboru, med 2. svetovno vojno pribežal v Ljubljano in se leta 1943 vpisal na študij teologije. Ob koncu vojne je za las ušel skupinam, odpeljanim v Teharje in Kočevski rog, ter preko Koroške zbežal v Italijo. Veliko večino svojega življenja je preživel na tujem, leta 1950 je v Rimu zaključil študij teologije, leta 1953 tam doktoriral in se nato pridružil jezuitom.

Na Irskem se je izpopolnil v angleščini, leta 1956 je njegov dom postala dežela vzhajajočega sonca. Na tokijski jezuitski univerzi Sophia je vrsto let poučeval teologijo, angleščino in nemščino, kasneje pa na njenem mednarodnem oddelku predaval filozofijo. Ves čas je kot misijonar delal z zapuščenimi otroki v revni tokijski četrti Adači-ku.

Pesmi je pisal že pred 2. svetovno vojno. Prvi dve pesniški zbirki, sonetni venec *Marija z nami je odšla na tuje* (1945) in zbirko *Deževni dnevi* (1946), je pod psevdonimom izdal v begunskih taboriščih v Avstriji. Leta 1955 je v Buenos Airesu v založništvu Slovenske kulturne akcije (SKA) izšel njegov *Križev pot prosečih* z grafično opremo Franceta Goršeta. Zbirka *Dober večer, Tokio* (1961), ki je izšla na Japonskem, velja za prvo slovensko knjigo, izdano v tej deželi.

Slovenska kulturna akcija iz Buenos Airesa, katere član je bil, je poskrbela za izid njegovih zbirk *Ljubezen in smrt in še nekaj* (1971), *Spev o naši gori* (1978) ter *Tisoč in dva verza z japonskih otokov* (1991).

Leta 1995 je prvič po 50. letih obiskal Slovenijo in odtlej spet publiciral tudi doma. Izdal je kar 29 pesniških zbirk. Njegovi verzi so tradicionalni, med pesniškimi oblikami so pogosti soneti, uporabljal pa je tudi japonske pesemske oblike, kot sta haiku in tanka. V njih prevladujejo religiozna motivika in motivi narave.

Od leta 1996 je skoraj 20 let kot gostujoči profesor vsako leto predaval na Univerzi v Mariboru, Filozofski fakulteti v Ljubljani, Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, Teološki fakulteti v Ljubljani in v zadnjih letih tudi na Katoliškem inštitutu.

Za književni opus, prispevek k slovenski kulturi in jeziku v svetu ter človekoljubna dejanja mu je ob 80-letnici Janez Drnovšek, predsednik republike, podelil zlati red za zasluge, leta 2014 je prejel nagrado Prešernovega sklada za zbirki *Pesmi z japonskih otokov* in *Ob rahlo tresoči se tokijski harfi*.

Kosov *Križev pot prosečih* objavljamo z dovoljenjem Slovenske kulturne akcije iz Buenos Airesa, ki je leta 1955 poskrbela za prvi izid knjige, v letošnjem letu pa praznuje bogatih 70 let delovanja.

Spremljajo ga podobe še enega križevega pota, nastalega v tujini. Njegov avtor je Robert Cveto Mejač, ki je živel in ustvarjal v Avstraliji. Od njegovega rojstva mineva 110 let, križev pot pa je ustvarjal v času vojne za Slovenijo.

Fotografije Mejačevega križevega pota, ki visi v cerkvi sv. Rafaela v Sydneyu - Merrylandsu, so delo Florjana Auserja.

KRIŽEV POT PROSEČIH

VSTOP

O, JEZUS! BOG! MARIJIN SIN!
RAZRUŠI NAŠIH SRC OZKÓST,
DA SKOZI SVET TE SPREMLJAMO
V LJUBEZEN. AMEN.

I.

OBSODBA

O, JEZUS! MIR OBSOJENIH!
TOLAŽI VSE, KI ZAKON, UM IN STRAST
JIH KRIVO SODIJO.

II.

ZAČETEK KRIŽEVE POTI

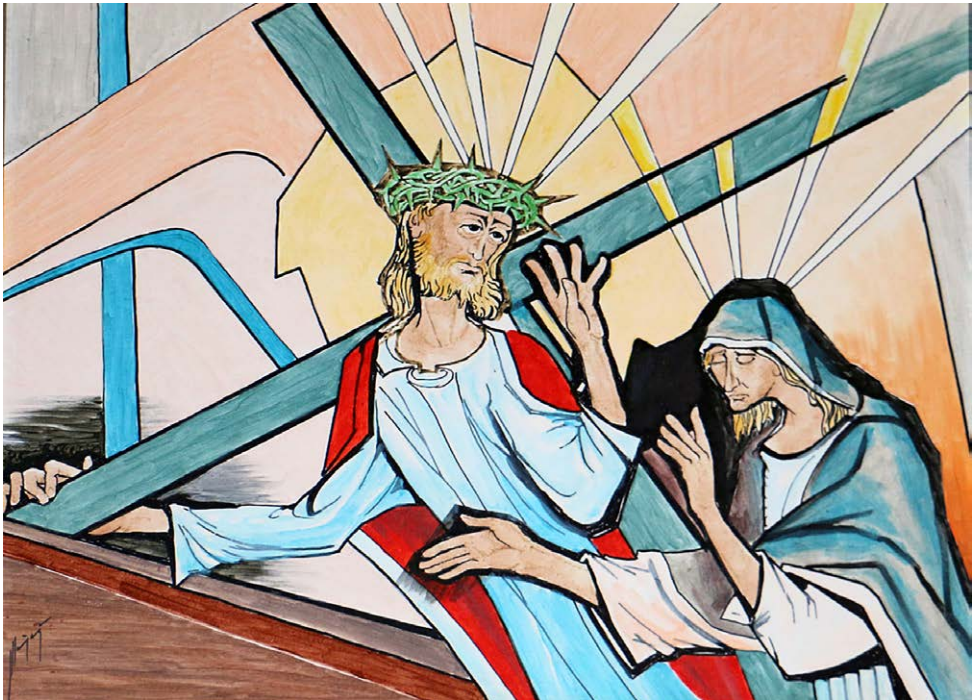
O, JEZUS! MOČ IZMUČENIH!
OKREPI VSE, KI VLAČIJO
S TEBOJ SVOJ KRIŽ V VELIKO NOČ.

III.

PRVI PADEC

O, JEZUS! VZOR PREMAGANIH!
DAJ VSEM, KI V BORBI PADEJO,
ZAVEST NEPREMAGLJIVOSTI.

IV.

GRENKO SREČANJE

O, JEZUS! ČISTE VDOVE SIN!
OBIŠČI NJE, KI JOKAJO
OD VSEH LOČITEV BOLEČIN.

V.

PRISILJENEC

O, JEZUS! LUČ OSAMLJENIH!
RAZSVETLI NJE, KI SKRITO ŽGE JIH
ENOSTAVNE SLUŽBE TRUD.

VI.

PROSTOVOLJKA

O, JEZUS! KLIC IŠČOČIH DUŠ.
POTOPI VANJE SVOJ OBRAZ,
DA ZOPET V VSEH TE SREČAJO.

VII.

DRUGI PADEC

O, JEZUS! K TLOM POTRTIH MOLK!
NAJ KRIŽ S TEBOJ OBJAMEJO
Z ODREŠUJOČO V DANOSTJO.

VIII.

OB POTI

O JEZUS! UP OBUPANIH!
OTROKE NAŠEGA RODU
PRITEGNI K SRCU BOŽJEMU.

IX.

TRETJI PADEC

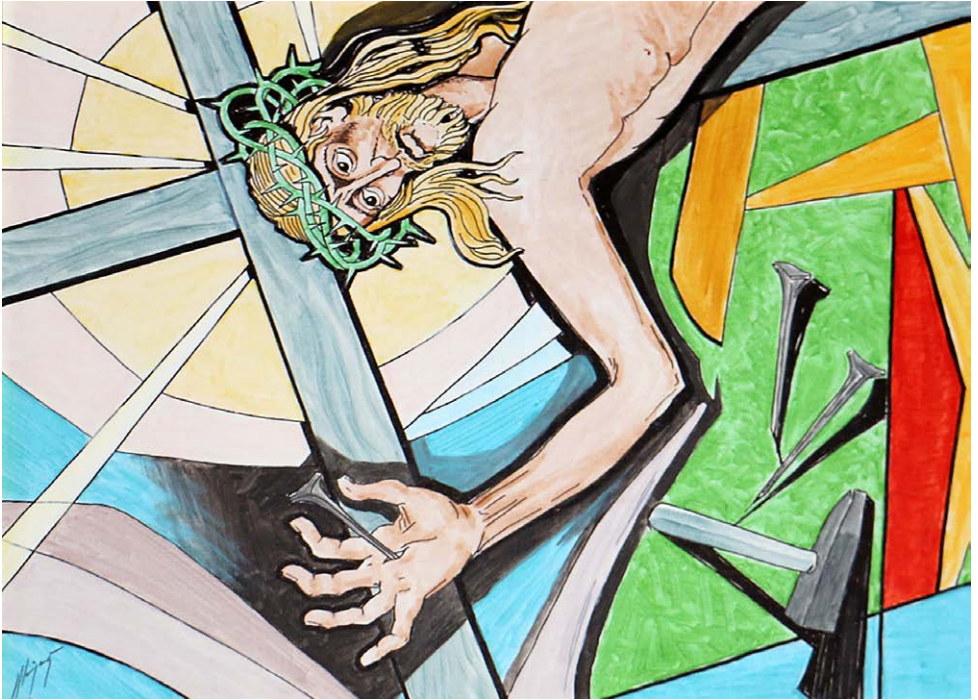
O, JEZUS! ČAST PONIŽANIH!
NAJ VÉLIKIH STVARI ŽELJNÍ
POD TVOJIM KRIŽEM PADAJO.

X.

ROPANJE

O, JEZUS! LAST OROPANIH!
NAVDIHNI BEDNE MNOŽICE,
DA MOLIJO ZA LAKOMNE.

XI.

KRIŽANJE

O, JEZUS! ČISTOST V MUČENIH!
NAJ VODI K BORBI PROTI ZLU
JIH MILOST TVOJIH BLAZNIH MUK.

XII.

ŽIVLJENJE IN SMRT

O, JEZUS! ČLOVEK – BOG STVARI!
TAKO PRAV MENE LJUBIŠ TI!
NAJ ZDAJ PRIZNAM. POMAGAJ MI!

XIII.

NA PRAGU VEČNOSTI

O, JEZUS! NEMINLJIVIH CILJ!
NAJ VSI, KI V VEČNOST STOPAJO,
VSAJ KES PRED TVOJ OBRAZ NESO.

XIV.

KONEC IN ZAČETEK

O, JEZUS! SILNOST VERNIH SRC!
NAJ ČAKAJO TE Z RUŠEVIN;
S TEMNAV; Z VRTINCEV ZGODOVIN.

ZAKLJUČNA MOLITEV

AMEN

O JEZUS! MARIJIN SIN!
ZA VSO LJUBEZEN: HVALA TI!
NAPOLNI UM IN STRAST KRVI
IN VICE. AMEN.

Spominska ploščica na grobu Roberta Cveta Mejača. Foto p. Ciril A. Božič.

p. Ciril A. Božič OFM

VEČNI ARHITEKT IN ARHITEKT MEJAČ STA SE SREČALA ...

KRIŽEV POT V SLOVENSKI CERKVI V SYDNEYU

Slovenski Kamnik in avstralski otok Bribie Island v Queenslandu sta Mejačeva mejnika: rojen 3. maja 1914, pokopan 28. marca 1992. Iz evkaliptove sence njegovega zadnjega počivališča je ob slovesu odmevala pesem Slovenec sem, v izvedbi kvarteta Big Ben. „Slovenec sem, od zibeli do groba ... „ – to je bil naš veliki umetnik: inženir, arhitekt, kipar in slikar.

Pokojni Robert Cveto Mejač je bil velik strokovnjak, genij, zaveden Slovenec. Po svoje kontroverzen karakter in tragična osebnost, a svojo osebno tragedijo je znal uporabiti kot snov za ustvarjalnost. Ker ni bil povprečen – iz povprečnosti se namreč ne da ustvarjati – tudi ni imel veliko prijateljev. A čeprav se z njim nisi mogel strinjati, si ga pa vseeno moral občudovati: njegovo delovno vnemo, izvirno ustvarjalnost, polnost idej vse do zadnjega.

Življenjska pot je Mejača iz starodavnega Kamnika vodila v Sremsko Mitrovico, kjer je naredil malo in veliko maturo. Arhitekturo je študiral na univerzah v Beogradu, Firencah, Münchnu in še v Melbournu. Leta vojne so bila težka, saj so ga na Reki Italijani obsodili na smrt, na ponovnem procesu pa na dvajset let zapora; okusil je Begunje in Mathausen. Po 2. svetovni vojni je delal na Ministrstvu ljudske zaščite – v vojaški industriji in gradbeništvu. Takrat je risal načrte tudi za Gotenico, ne da bi vedel, kje in kdo bo njegove načrte, ki so seveda delo skupine arhitektov in inženirjev, končno uresničil. Dne 1. oktobra 1948 je pri kamniških Žalah skočil iz vlaka, da si je rešil življenje. Na koncu poti ga je namreč v smodnišnici čakala gotova smrt, kakor mu je prišepnil spremljevalec. Pot ga je preko planin pripeljala v Avstrijo, po mnogih naključjih in sreči pa je v septembru 1949 prispel v Avstralijo. V Tasmaniji je našel svojega sošolca dr. Kaico Milanova. Takoj je stopil v areno življenja te zemlje in delal, delal. Leta, desetletja. Svojo zadnje dobo je preživel v skromnosti in lepoti queenslandskih hribov, prav zadnje leto pa ne daleč od nekdanjega prebivalca na otoku Bribie Island, velikega slikarja lana Fairweatherja. Mejač je bil prav do konca življenja ustvarjalec in garač.

Nemogoče bi bilo naštetiti njegovo celotno ogromno delo. Naj omenim le nekaj njegovih stvaritev: v letih 1946–1948 je doma skupaj z našim patrom Martinom Percem obnavljal cerkev v Stranjah pri Kamniku. Načrte za obnovo je naredil največji slovenski arhitekt Jože Plečnik, Mejač je dela nadzoroval in v tistih težkih časih preskrbel tudi gradbeni material. Na Tasmaniji je bil gradbeni svetovalec Ericu Reeceju, ministru za gradnje, rudnike in zemljo. Leta 1953 je Mejač na konferenci v Alburyju predstavil železobetonsko gredo za železniške tračnice in njegov patent uporabljajo še danes.

Kaj vse je načrtoval in gradil! Spomenike, hotele, motele, trgovske centre, administrativna središča, šole, bolnišnice, olimpijske bazene, industrijske objekte, vrtno naprave in parke, celotna naselja ... Ulverstone na Tasmaniji se ponaša z Mejačevim edinstvenim spomenikom padlim, ki ga je projektiral in s skupino slovenskih fantov tudi sam postavil (o tem delu je takrat v *Mislih* pisal sam). Restavriral in posodobil je katoliško cerkev v Maryborough, restavriral zgodovinsko naselje Maldon, projektiral letalsko bazo v Ballaratu ter mlekarno v Southportu. Naredil je razne objekte za zvezno vlado, njegov je Project Gold Coast, Hong Kong Art Centre, satelitsko mesto Subang Jaya – Kuala Lumpur s 14.067 stanovanji. 1979/664 je registracijska številka Mejačevih načrtov, ki jih je poslal na svetovni razpis za projekt novega parlamenta v Canberri. Njegovo delo sicer ni bilo izbrano, odkupila pa ga je Narodna univerza v Canberri kot izredno delo enega samega arhitekta, služi ji kot študijska snov za poučevanje na fakultetah arhitekture. Leta 1965 so v Kölnu (Zahodna Nemčija) zgradili 32-nadstropno zgradbo za Deutsche Krankenversicherung, in sicer s popolnoma novim načinom gradnje, ki ga je patentiral Mejač, imenuje se gradnja s prednapetim betonom. Sistem se imenuje po njem, tehnično se piše M.E.J.A.C. – LB - SB System. Osnova temelji na spoznanju, da je nosilnost obtežbe na strukturnem ogrodju elementov: svoboda nevtralnih osi je v ravnotežju pozitivnih in negativnih momentov granolitično spojena v monolit projekta – žive teže. Prva javna zgradba, zgrajena na ta način v Avstraliji, je šola Villa Nova v Queenslandu, ki jo je Mejač postavil po naročilu irskih jezuitov.

Cveto je bil tudi mojster čopiča in barv. Narava in ljudje so bili zanj stalen ustvarjalni izziv. Uredil nam je slovensko cerkev vseh svetih v Wollongongu: zanjo je naslikal podobo brezjanske Marije Pomagaj, svetega Frančiška Asiškega in zadnjo večerjo. Brezjansko Marijo je naslikal tudi za avstralsko podzemsko župno cerkev opalskih polj v Coober Peddyju, kamor smo jo avgusta 1991 ponesli s škofom Metodom Pirihom. V veži slovenske cerkve sv. Rafaela v Sydneyu je njegova lepa slika škofa Barage med Indijanci, v šolskem razredu pa slika škofa Slomška.

Cvetovo zadnje delo je veličastni finale njegovega življenja – petnajst postaj križevega pota za sydneyjsko slovensko cerkev sv. Rafaela v Merrylandsu. V petih dneh in nočeh, seveda po dolgih urah študija in meditacije, v času, ko je naš narod leta 1991 doma bil bitko za svobodno Slovenijo, je umetnik Cvet Mejač v eksploziji doživljanja Kristusovega trpljenja, trpljenja naroda in svoje lastne bolečine naslikal petnajst postaj križevega pota. Kako bi lahko lepše zaključil svoj življenjski opus? Te postaje križevega pota so milostni finale Mejačevega življenja, kjer je v vlogi Simona na peti postaji portretiral sebe.

Dodana petnajsta postaja, Kristusovo vstajenje, je temelj naše vere in zdaj že tudi Mejačeve večnosti. Dne 12. februarja 1992 je v bolnišnici v Redcliffu (Brisbane, Queensland, Avstralija) umrl za ta minljivi svet in se srečal z večnim Umetnikom. Dne 15. februarja sem daroval zanj mašo zadušnico v cerkvi Srca Jezusovega v Redcliffu, nato je bilo truplo upepeljeno. Njegov pepel smo položili k počitku 28. marca 1992: v cerkvi svete Male Cvetke na Bribie Islandu sem opravil pogrebno sveto mašo, pri kateri je pel kvartet Big Ben iz Slovenije – kot simbolično priznanje matere Slovenije svojemu zvestemu sinu v daljni deželi je donela njihova pesem.

Dobri Cvetu, v hvaležnem molitvenem spominu Ti kličem: »Počivaj v miru!«

P. Ciril Božič ob obisku groba prijatelja Roberta Cveta Mejača 5. februarja 2024. Foto osebni arhiv.

Zapis o umetniku Robertu Cvetu Mejaču, avtorju 15 postaj križevega pota v slovenski cerkvi sv. Rafaela v Sydneyju – Merrylandsu, sem ob njegovi smrti leta 1992 objavil v reviji *Misli /Thoughts* (marec 1992, str. 39–40), ki v Avstraliji izhaja že od leta 1952. Temu zapisu tudi po 32 letih nimam kaj dodati. Doživljam pa kot posebno milost, da urejam in povezujem te misli v besede v Avstraliji, prav v Queenslandu, na poti k Mejačevemu grobu, danes, v ponedeljek, 5. februarja 2024. Tudi sveto daritev, ki jo bomo obhajali v sredo, 7. februarja v Marijini dolini, v Marian Valley, mednarodnem romarskem kraju, skupaj z rojaki, bo naša molitev zahvale objela tudi umetnika Mejača, saj je tam pred kapelico Mejačevo slovensko znamenje, na katerem so vklesana imena pokojnih slovenskih rojakov v Queenslandu. Na letošnjo pepelnično sredo, 14. februarja 2024, bom v slovenski cerkvi v Sydneyju prehodil pot, od postaje do postaje Jezusovega križevega pota, upodobljenega po Robertu Cvetu Mejaču, umetniku, ustvarjalcu in prijatelju.

Molimo te, Kristus, in te hvalimo, ker si s svojim križem svet odrešil.

Pater Valerijan Jenko OFM je v isti številki revije *Misli /Thoughts* (marec 1992, str. 53) zapisal:

Novi križev pot krasi stene naše cerkve. Napravil nam ga je zdaj že pokojni umetnik in arhitekt Cveto Mejač na prošnjo p. Cirila. Lepo slovesnost blagoslovitve smo imeli v nedeljo, 15. marca 1992, ko je bil med nami parramatski škof Beda Heather. Pripravo na ta dogodek smo imeli že na predvečer, ko je p. Bazilij iz Melbournea pri večerni sveti maši govoril o križevem potu našega naroda skozi stoletja njegove zgodovine.

Da bo križev pot res služil svojemu namenu, našemu duhovnemu življenju, je seveda potrebno, da ga opravljamo. Radi se udeležujte te pobožnosti, kadar je na sporedu za skupnost, a tudi sami, kadar pridete med tednom ali v nedeljo malo prej k maši. Naj ne bo nikogar sram iti od postaje do postaje in premišljevati prizore, ki jih je Mejač tako živo naslikal. Naj dodam še to, da je dosedanje postaje križevega pota, ki smo jih kupili s pomočjo darov leta 1969 še za prvo leseno cerkev, izprosil p. Bazilij za Melbourne. Tako niso zavržene, ampak bodo še naprej služile svojemu namenu, sicer drugje, a vendar našim rojakom.

PASIJONSKI DONESKI

dr. Ana Lavrič

KRISTUS V STISKALNICI

ŠKOFJELOŠKA SLIKA IN DRUGE UPODOBITVE MOTIVA NA SLOVENSKEM

RAZVOJ MOTIVA

Prve upodobitve Kristusa v stiskalnici so nastale v 12. stoletju v nemškem prostoru.¹ Motiv so najprej postavljali v tipološko zvezo s Križanjem, pozneje pa vključevali v širšo sceno, predstavljajočo božji vinograd, v katerem pri odrešenjskem delu sodelujejo tudi angeli in ljudje. V 14. stoletju je motiv s poudarjanjem mistične vizije Kristusovega trpljenja dobil globljo vsebino in tej prilagojeno obliko. Kristus poslej stoji v stiskalnici kot Mož bolečin: z vidnimi ranami, s prtom okrog ledij namesto obleke, ki jo je nosil na starejših upodobitvah, in s trnovo krono na glavi. Medtem ko tlači grozdje, njega stiska bruno križa. Nova oblika se je razširila tudi zunaj Nemčije, pri čemer je pomembno posredovalno vlogo odigrala grafika. S časom so se pod vplivom sodobnih idej in teoloških spekulacij razvile nove variante v kombinacijah z motivi Dobrega pastirja, mučencev ipd. Proti koncu 15. stoletja se je motiv vse bolj spreminjal v evharistično alegorijo in tako manifestiral vero Cerkve v realno navzočnost Kristusa v evharistiji. Na mašno daritev je že dotlej namigoval kelih, v katerega je iz stiskalnice tekla kri, poslej pa so se te aluzije še pomnožile in konkretizirale, zlasti z vključitvijo prizorov maševanja in obhajila pod podobo vina ter s simbolično vinsko trto.² Motiv je dosegel vrhunec v novem veku v povezavi s podobo Cerkve kot božjega vinograda (*vinea Domini*), ki ga je zasadil Bog Oče, starozavezne osebe so ga obdelovale, apostoli zrelo grozdje trgajo in ga nosijo v stiskalnico, v kateri stoji ali leži Kristus, krvaveč iz svojih ran, medtem ko štirje veliki cerkveni očetje z vinom polnijo sode, evangelisti ga razvažajo po svetu, verniki pa prejemajo v obhajilu. Takšna formulacija je bila v Franciji, na Švedskem, v nemških deželah, na Južnem Tirolskem, v Avstriji

¹ Temeljne študije in preglede je prispeval Alois THOMAS, *Die Darstellung Christi in der Kelter. Eine theologische und kulturhistorische Studie, zugleich ein Beitrag zur Geschichte und Volkskunde des Weinbaus*, Düsseldorf 1936 (ponatis Mainz 1981); Alois THOMAS, *Christus in der Kelter, Reallexikon der Deutschen Kunstgeschichte*, 3, München 1953, stp. 673–687 (spletni vir: RDK Labor); Alois THOMAS, *Kelter, mystische, Lexikon der christlichen Ikonography*, 2, 1970, stp. 497–504, z navedbo relevantne literature.

² Mejnik v razvoju motiva predstavlja epitaф družine Stör iz leta 1479 v cerkvi sv. Lovrenca v Nürnbergu, ki prvi vključuje obhajanje in podeljevanje evharistije, gl. THOMAS 1953, stp. 681; THOMAS 1970, stp. 499, repr. 2.

in Švici razširjena do konca 18. stoletja.³ Nekatere upodobitve vključujejo prizore vseh sedmih zakramentov ali pa le sveti krst. Vsebinsko se povezujejo tudi z Vodnjakom življenja, Drevesom življenja, Evharističnim mlinom, Srcem Jezusovim. Srednjeveška tradicija se je torej v novem veku brez prekinitve nadaljevala, motiv se je obdržal tudi v protestantski umetnosti, a z vsebinskim poudarkom na Kristusovem trpljenju in njegovi zmagi nad zlom.⁴

Motiv Kristusa v stiskalnici temelji na eshatološki interpretaciji svetopisemskih odlomkov in verovanju Cerkve v odrešilno moč Kristusove krvi. Oprt je predvsem na Izaija, ki govori o boju in zmagi Jahveja nad sovražniki Izraela oziroma prerokuje zmago Mesije in njegove Cerkve. Prerokove besede *Torcular calcavi solus* (*V tlačilnici sem tlačil sam*; Iz 63,3)⁵ so zapisane tudi na številnih likovnih upodobitvah. Zgodnjekrščanski eksegeti so te vrstice razlagali kot neposredno napoved Kristusovega trpljenja in s tem njegove zmage nad sovražniki odrešenja. Zato so se sklicevali tudi na Apokalipso, v kateri se Kristus kot zmagovalec v poslednjem boju prikaže »ogrnjen v plašč, ki je bil namočen v krvi« in bo »tlačil stiskalnico z vinom« (Raz 19,13.15). Napoved trpljenja so videli tudi v besedilu Jakobovega blagoslova, ki pravi, da bo »v vinu pral svojo obleko, v grozdni krvi svoje oblačilo« (1 Mz 49,11). S temo so povezovali še druga biblična mesta, ki omenjajo grozd, simbol Kristusa na križu in njegove rešnje krvi, kot sta zlasti »ciprov grozd v engédijskih vinogradih« (Vp 1,14) in grozd iz obljubljene dežele, ki sta ga iz »Eškólske doline« oglednika nosila na drogu (4 Mz 13,24). V kontekst so nadalje vključevali še druge navedke iz Stare in Nove zaveze, ki se nanašajo na trto, vinograd, viničarje in prešo.⁶ Alegorično predstavo o Kristusu v stiskalnici srečamo že pri cerkvenih očetih. Od njih so jo prevzeli srednjeveški teologi, ki so v njej prepoznavali Kristusa, tako v aktivni kot pasivni vlogi: kot tlačitelja in tlaččenega. Prek liturgije, pridig, molitev in pesmi so se teološke ideje o mistični stiskalnici naposled razširile med ljudi, oblikovale njihov miselni svet in navdihnile njihovo ustvarjalnost.⁷

³ THOMAS 1970, stp. 501–502.

⁴ Predstavitev motiva je povzeta po: THOMAS 1953, stp. 673–687; THOMAS 1970, stp. 497–504.

⁵ Po standardnem prevodu Svetega pisma: *Sam sem mastil v čeburu* (Iz 63,3).

⁶ Na to se nanašajo predvsem Iz 5,1–7, Iz 27,2–5, Mt 21,33–45, Mr 12,1–12, Lk 20,9–19, Jn 15,1–8.

⁷ Predstavitev je povzeta po THOMAS 1953, stp. 673–676; THOMAS 1970, stp. 497–499.

RAZISKOVANJE MOTIVA NA SLOVENSKEM

Na navzočnost motiva na Slovenskem je konec 19. stoletja opozoril Jožef Pajek s člankom o Marijini cerkvi na Gorci nad Malečnikom,⁸ slabo desetletje za njim pa je tamkajšnja izjemno zanimivo sliko Kristusa v stiskalnici natančneje predstavil Avguštin Stegenšek, in sicer v povezavi s Kristusovim kipom iz Stranic.⁹ Čez več desetletij se je pri raziskovanju slikarstva zgodnjega novega veka z motivom srečal Emilijan Cevc, ki je leta 1968 ob razstavi o umetnosti 17. stoletja na Slovenskem v Narodni galeriji v Ljubljani v spremnem katalogu omenjeno sliko zgolj na kratko opisal.¹⁰ Začel je tudi zbirati študijsko gradivo na to temo, a prav veliko mu ga ni uspelo najti.¹¹ Iz njegovih zapiskov je razvidno, da je želel o tem objaviti poseben prispevek z naslovom Škofjeloška slika Kristus v stiskalnici in druge z istim motivom na Slovenskem, pa dlje od uvodnih vrstic ni prišel. V tematiko sta pozneje posegla Blaž Resman, s predstavitev slike pri Sv. Miklavžu nad Celjem,¹² in avtorica tega prispevka, z obravnavo v okviru evharistične motivike.¹³ Vzporedno je motivu v slovenskem slovstvenem izročilu¹⁴ posebno pozornost posvetil literarni zgodovinar Matija Ogrin.¹⁵

UPODOBITVE NA SLOVENSKEM

Poznosrednjeveški motiv mistične stiskalnice se je na Slovenskem uveljavil v 17. stoletju, zgodnejše upodobitve pri nas niso zabeležene. Na slednje bi sicer

⁸ Jožef PAJEK, Marijina cerkev na »Gori« pri sv. Petru blizu Maribora, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 2, 1899, str. 329.

⁹ Avguštin STEGENŠEK, O nekaterih starinskih kipih, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 11, 1908, str. 352–354.

¹⁰ Emilijan CEVC, Slikarstvo 17. stoletja, *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem I.*, Narodna galerija, Ljubljana 1968, str. 54; Ksenija ROZMAN, Katalog razstavljenih del. Slikarstvo, *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem I.*, Narodna galerija, Ljubljana 1968, str. 137.

¹¹ Emilijan Cevc, Zapuščina; prim. Ana LAVRIČ, Cevčeva desiderata, *Umetnostna kronika*, 31, 2011, str. 15.

¹² Blaž RESMAN, Šopek atiških, *Vis imaginis. Baročno slikarstvo in grafika. Jubilejni zbornik za Anico Cevc* (ur. Barbara Murovec), Ljubljana 2006, str. 158, 162.

¹³ Ana LAVRIČ, Bratovščine sv. Rešnjega telesa na Slovenskem. Predstavitev ikonografije z izbranimi primeri, *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2017, str. 23–27; Ana LAVRIČ, Respice finem! Eshatološka motivika v umetnosti potridentinskih bratovščin na Slovenskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 27/1, 2022, str. 127–128.

¹⁴ Ljudske pesmi na temo Kristusa v stiskalnici je zbral Karel Štrekelj: *Slovenske narodne pesmi*, 3, Ljubljana 1904–1907, str. 9–14, št. 4750–4757. Gl. tudi: Čuj, čuj, čuj, ti uoslič moj! (Stara Božična iz Meline, Podrat, Cenebole pri Fojdi), *Trinkov koledar za prestopno leto 1956*, Gorica 1955, str. 64–65; Zmaga KUMER, *Slovenska pesmarica. 3: Ljudske pesmi*, Celje 1969, str. 109. Na motiv se nanašajo tudi pesmi, ki govore o Jezusovi stoji v krvi, gl. *Slovenske narodne pesmi 1904–1907*, str. 673–675, št. 6432–6435. Nanje opozarja STEGENŠEK 1912, str. 66.

¹⁵ Matija OGRIN, *Slovensko slovstveno izročilo. Drobci slovenskega slovstva, izročeni v rokopisih*, Celje-Ljubljana 2019 (Redna zbirka Celjske Mohorjeve družbe za leto 2020), str. 65, 211–213; Matija OGRIN, Iz slovstvenega izročila, *Svobodna Slovenija*, 82/26, na: <https://svobodnaslovenija.com.ar/iz-slovstvenega-izrocila-5/>.

pomislili ob poslikavi župnijske cerkve Marije Snežne v Solčavi, o kateri je Marijan Zadnikar leta 1975 zapisal, da se zunaj desno ob severnem stranskem vhodu nahaja močno poškodovana freska Kristusa na Oljski gori, na levi od vhoda pa so ostanki upodobitve Kristusa v stiskalnici.¹⁶ A medtem ko naj bi Oljska gora izvirala iz sredine ali druge polovice 16. stoletja,¹⁷ naj bi bila slikarija na levi mlajša; po Jožetu Curku, ki motiva ni prepoznal, naj bi šlo za »nedoločljive sledove baročne slikarske plasti«.¹⁸

Glede na lokacijo sta posebno zanimivi dve arhivsko izpričani deli, povezani z ljubljanskimi škofi. Prva je slika, ki jo je kmalu po nastopu nadpastirske službe leta 1641 ob vizitaciji gornjegrajske kolegiatne cerkve popisal Oton Friderik Buchheim. Bila je velika in lepa (*Vna imago magna et pulchra Salvatoris torcular calcantis*), kje pa je visela, ni razvidno.¹⁹ Kot strog presojevalec umetniških del, ne le po teološki, ampak tudi po estetski plati, je Buchheim sliko presenetljivo pozitivno ocenil. Očitno mu je bila všeč in zelo verjetno je, da je bil on tisti, ki je s podobnim platnom opremil ljubljanski škofijski dvorec. V inventarnem popisu po njegovi smrti leta 1664 je namreč škofijsko pisarno med drugim krasila tudi velika podoba Kristusa v stiskalnici (*Ein grosses quadro Christi sub torculari*),²⁰ ki se v inventarjih njegovih predhodnikov ne omenja. Ker za slikama ni sledu, o njiju ne moremo reči nič konkretnega.

Najstarejša znana ohranjena podoba je že zgoraj omenjena slika v atiki stranskega oltarja sv. Urbana v cerkvi Matere Božje na Gorci nad Malečnikom,²¹ ki jo je Cevc postavil v tretje desetletje 17. stoletja (sl. 1).²²

¹⁶ Marijan ZADNIKAR, *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti*. 2, Celje 1975, str. 139: *Ob strani je tu še močno poškodovana freska Kristusa na Oljski gori in na levi od vhoda so ostanki zanimive slike Kristusa v stiskalnici*. Po Zadnikarju si je solčavski primerek zabeležil tudi Cevc, gl. Emilijan Cevc, Zapuščina.

¹⁷ Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji*. 4: *Vzhodna Slovenija*, Ljubljana 2004, str. 191–192; prim. Jože CURK, *Topografsko gradivo*. 5: *Sakralni spomeniki na območju občine Mozirje*, Celje 1967, str. 116, ki poslikavo postavlja v prva desetletja 16. stoletja.

¹⁸ CURK, 5, 1967, str. 116; prim. HÖFLER 2004, str. 191–192, ki se pri opisu solčavskih fresk opira na Curka in prav tako ne omenja motiva stiskalnice.

¹⁹ Nadškofijski arhiv Ljubljana, KAL fasc. 51/9: *Visitatio Collegiatae Oberburgensis Ecclesiae*, 30. 6. 1641.

²⁰ Arhiv Republike Slovenije, Vicedomski urad za Kranjsko, zap. št. 30, *Ecclesiastica Lit. L VIII/3*, Inventar škofa Buchheima, 1664, gl. Ana LAVRIČ, *Povezave škofa Otona Friderika Buchheima z Dunajem in slikarska oprema njegovih rezidenc v ljubljanski škofiji*, *Acta historiae artis Slovenica*, 12, 2007, str. 58, 59. Na sliko opozarja tudi RESMAN 2006, str. 162.

²¹ Slika meri 101,5 cm x 83 oz. 84 cm, gl. STEGENŠEK 1908, str. 352; ROZMAN 1968, str. 137. Zaradi obrezanosti nekaterih figur je mogoče domnevati, da je bila slika pred umestitvijo v psevdogotski nastavek morda nekoliko večja.

²² CEVC 1968, str. 54; ROZMAN 1968, str. 137; prim. STEGENŠEK 1908, str. 354, ki je sliko umestil v konec 17. stoletja.

Sl. 1. Kristus v stiskalnici, tretje desetletje 17. stoletja, romarska cerkev Matere Božje na Gorci nad Malečnikom.
© Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana. Foto Andrej Furlan.

Osrednja figura kompozicije je Trpeči Kristus s trnovo krono in ožarjeno glavico, ki stoječ v stiskalnici tlači grozdje, hkrati pa je tlačen tudi sam. Stiska ga namreč bruno križa, katerega vijak zadaj privija Bog Oče, spredaj pa na njem sedi sv. Duh. Iz Kristusovih ran teče kri in se kot vino zbira v kadi. Iz nje jo po žlebiču v kelih prestrezata angelca, v čaše pa jo zajemajo cerkveni očetje, zbrani na levi strani. Sv. Gregor prek razprte knjige cerkvenega nauka vino izliva v sod, sv. Hieronim ga je iz kadi pravkar zajel, dejanju pa se pridružujeta tudi sv. Avguštin in sv. Ambrož. Za njimi je naslikan voz s polnim sodom, ki ga tovorijo evangelisti, simbolično predstavljeni v likih angela, vola, leva in orla. V ozadju se dviga vinograd, v katerem apostoli trgajo grozdje, apostolska prvaka sv. Peter in sv. Pavel pa s košarama (brentama) grozdja stojita spredaj, desno ob kadi in komunicirata med seboj, kakor je razvidno iz njune gestikulacije.²³ Slika povezuje alegoriji evharistije in Cerkev; slednja kot podeljevalka zakramentov polni sode milosti z rešujočo krvjo. Tovrstne alegorije so bile v evropski umetnosti že dolgo znane,²⁴ naš slikar pa se je vsaj delno, bodisi posredno bodisi neposredno, zgledoval po grafiki Hieronymusa Wierixa (1553–1619), ki je bila v širšem evropskem prostoru zelo odmevna.²⁵

Detalje je po svoje priredil, kolikor niso bili prirejeni že na njegovi predlogi, in namesto Žalostne Matere Božje v kompozicijo vključil skupino cerkvenih očetov. Opazna je tudi sprememba drže Kristusovih rok, s katerimi se ne dotika bruna, ampak jih ima prekrižane čez prsi. Njegova gesta izraža vdano sprejemanje trpljenja, aludira pa tudi na nekatere prizore krsta v Jordanu (sl. 2).²⁶

²³ Prizor je razložil STEGENŠEK 1908, str. 352–354. Na kratko ga omenja tudi Sergej VRIŠER, *Malečnik*, Ljubljana 1976 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov, 62), str. 26–27; prim Alojzij ŽALAR, *Mati Božja na Gorci pri Sv. Petru pri Mariboru*, Maribor 1991, str. 15–16, z navedbo Stegenškovega opisa.

²⁴ Za podobne primere gl. THOMAS 1953, stp. 681–683.

²⁵ Za grafiko gl. *The New Holstein Dutch & Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450–1700. The Wierix Family*, 4 (ur. Jan van der Stock, Marjolein Leesberg), Rotterdam 2003, str. 106, 107, kat. št. 738, 739.

²⁶ Jezus je pri krstu sicer običajno upodobljen z molitveno držo rok, obstajajo pa tudi primeri, npr. pri Peruginu, Tintoretu itd., kjer jih drži prekrižane čez prsi.

Sl. 2. Hieronymus Wierix: Kristus v stiskalnici, pred 1619
 (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/383698>).

Avstrijca Leopolda Kretzenbacherja je naša slika, ki je do izida kataloga prej omenjene ljubljanske razstave ni poznal, tako presenetila, da ji je čez dve leti v prispevku o navzočnosti motiva na (historičnem) Štajerskem posvetil posebno pozornost.²⁷ Njegova interpretacija figur je precej splošna, tako da za skupino cerkvenih dostojanstvenikov nikjer ne zapiše, da gre za cerkvene očete, pri obiralcih grozdja v vinogradu in možeh ob preši pa ne, da predstavljajo apostole.²⁸ Naj ob tem omenimo, da akterje, ki so bili del tovrstnih kompozicij, z vpisanimi imeni nazorno pojasnjuje anonimni grafični list z naslovom Jezusov duhovni vinograd, ki ga je Janez Vajkard Valvasor vključil v svojo dragoceno grafično zbirko (sl. 3).²⁹

Sl. 3. Kristus v stiskalnici/Duhovni vinograd, Valvasorjeva zbirka, Bibliotheca Metropolitana, Zagreb (Iconothea Valvasoriana, 2, 2005).

- ²⁷ Leopold KRETZENBACHER, »Christus in der Kelter« im Weinland Steiermark, *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 61, 1970, str. 119–120. Avtor ugotavlja, da je motiv na vinorodnem Štajerskem, kjer bi domnevali večjo pogostnost, v resnici zelo redek.
- ²⁸ KRETZENBACHER 1970, str. 119–120, ki se tudi sprašuje, ali ni morda eden od dostojanstvenikov vitez svetega grala. Zaradi nepreglednosti ljubljanskega razstavnega kataloga je malečniško sliko napačno pripisal slikarju Hansu Georgu Geigerfeldu.
- ²⁹ Mirna AB AFFY, *Janez Vajkard Valvasor. Vnderschiedliche geistliche von Vnser Lieben Frauen vnd Gott dem Allmächtigen Passion Leyden vnd Sterben, auch Miraculose vnd dergleichen Kupffertich, welche von vnderschiedlichen Mahlern, Kupfferstechern vnd andern Künstlern inventirt, gezeichnet, vnd ins Kupfer gestochen*, Ljubljana-Zagreb 2005 (Iconothea Valvasoriana, 2), repr. 334.

Sl. 4. Na vinsko trto križani Kristus v stiskalnici, sreda 17. stoletja, p. c. sv. Miklavža, Miklavški hrib nad Celjem.
Foto Blaž Resman.

Malečniški (gorški) sliki časovno sledi slika pri Sv. Miklavžu nad Celjem, namешčena v atiki zlatega oltarja iz sredine 17. stoletja, na katero je opozoril Blaž Resman (sl. 4). Po kompoziciji je precej drugačna od prejšnje, saj stiskalnico združuje z motivom na vinsko trto križanega Kristusa,³⁰ nad katerim Bog Oče privija bruno, zgoraj pa v soju svetlobe plava in se dogajanju pridružuje sv. Duh. Tako kot na Gorci je motiv tudi tu vključen v oltar sv. Urbana, zavetnika viničarjev, zato ga je mogoče v obeh primerih povezati z vinskimi goricami.³¹

Ob izteku 17. stoletja ali na začetku naslednjega je nastala podoba iz Škofje Loke, ki si jo bomo natančneje ogledali v zadnjem delu prispevka. V prvo polovico 18. stoletja je Stegenšek okvirno postavil kip Odrešenika, ki je bil v njegovem času shranjen na podstrešju župnijske cerkve sv. Lovrenca v Stranica, žal pa za njim že dolgo ni več sledu (sl. 5).

³⁰ V Valvasorjevi grafični zbirki je več različnih upodobitev na vinsko trto razpetega Kristusa, ki pa niso povezane z motivom stiskalnice, gl. ABAFFY 2005, repr. 410–414, 417, 431.

³¹ Za sliko gl. RESMAN 2006, str. 158, 162; LAVRIČ 2017, str. 24.

Sl. 5. Kristus v stiskalnici, prva polovica 18. stoletja, ž. c. sv. Lovrenca, Stranice
(repr. po: A. Stegenšek, *Konjiška dekanija*, Maribor 1909).

Kakor je razvidno iz Stegenškovega opisa in objavljene fotografije, gre za »okrajšavo« motiva. Kristus s povzdignjenima rokama stoji v čašasti kadi in tlači grozdje. Iz ran na rokah mu teče kri, ki iz posode odteka po dveh ceveh, ob katerih naj bi jo nekdaj v keliha prestrezala angelca. Kiparska skupina naj bi prvotno stala v atiki enega od oltarjev v cerkvi.³² Hipotetično bi si sicer lahko namesto puttov ob krnici zamislili ovci. Podoben primer namreč srečamo v podružnični cerkvi sv. Hijacinte v Rogatcu na prižnici, izdelani med letoma 1733 in 1738,³³ kjer se reducirana mistična preša povezuje z motivom Vodnjaka življenja (sl. 6).

³² STEGENŠEK 1908, str. 350–352; Avguštin STEGENŠEK, *Konjiška dekanija*, Maribor 1909 (Umetniški spomeniki Lavantinske škofije, 2), str. 79, tab. 14. Kip so na cerkvenem oboku našli leta 1905, ko pa je v šestdesetih letih cerkev popisoval Jože Curk, ga ni bilo več, gl. Jože CURK, *Topografsko gradivo. 4: Sakralni spomeniki na območju občine Slovenske Konjice*, Celje 1967, str. 39.

³³ V literaturi je kip predstavljen kot Odrešenik, gl. Jože CURK, *Topografsko gradivo. 6: Sakralni spomeniki na območju občine Šmarje pri Jelšah*, Celje 1967, str. 128; Ivan STOPAR, *Rogatec*,

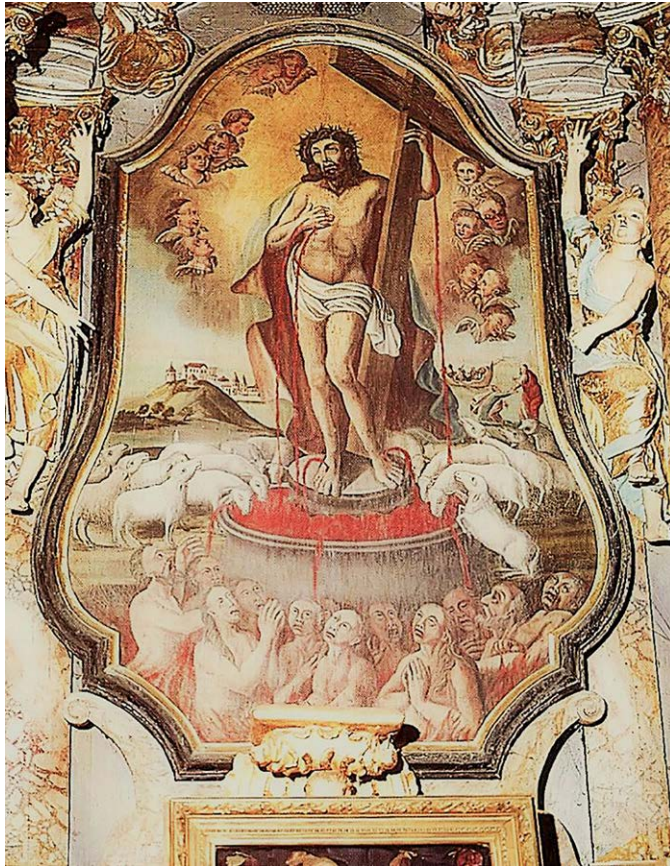
Sl. 6. Kristus v stiskalnici/Vodnjak življenja, med 1733 in 1738, p. c. sv. Hijacinte, Rogatec. © Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana. Foto Franci Pečnik.

Kristus z vidnimi ranami stoji vrh baldahina, obdan z vencem oblakov, angel-skih glav in žarkov, medtem ko nanj z vso težo pritiska križ na njegovem hrbtu, rešnja kri pa se steka v školjko, iz katere jo pijeta ovci.³⁴ Pravo scensko, v slovenskem gradivu izjemno upodobitev Vodnjaka življenja oz. usmiljenja (*Fons vitae, Fons misericordiae*)³⁵ pa predstavlja slika v oltarju Kristusove krvi v Kotljah na Koroškem (sl. 7).

1976 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov, 66), str. 21; Metoda KEMPERL, Podružnična cerkev sv. Hijacinte v Rogatcu, *Dekanija Rogatec* (ur. Luka Vidmar), Celje 2009 (Leksikon cerkva na Slovenskem), str. 63.

³⁴ Podoben motiv z ovco, ki pije iz Kristusove srčne rane tekočo kri, srečamo na pozno-baročni prižnici iz tretje četrtine 18. stoletja na Humcu pri Pliberku.

³⁵ Za motiv gl. Alois THOMAS, Brunnen, *Lexikon der christlichen Ikonographie. Allgemeine Ikonographie*, 1, Rom-Freiburg-Basel-Wien, 1968, stp. 333–335.

Sl. 7. Vodnjak življenja/usmiljenja, ok. 1760, ž. c. sv. Marjete, Kotlje (repr. po: *Hotuljska cerkev slavi*, Kotlje 1992).

Oltarni nastavek je izdelala slovenjegraška delavnica Janeza Jurija Mersija, podoba je pripisana slikarju iz bližine Janeza Andreja Straussa.³⁶ Trpeči Kristus s križem stoji na podstavku sredi vodnjaka, ki je napolnjen s krvjo, tekočo iz njegovih peterih ran. Z njo se napajajo ovce, žejo pa si gasijo tudi duše v vica, prikazane v spodnjem delu kompozicije. Dogajanje je postavljeno v krajino, kjer v ozadju nastopajo tudi apostoli, tokrat v prizoru Petrove hoje po vodi, ki naj bi utrdila njihovo vero in zaupanje v Kristusa. Poduku naj bi sledili tudi verniki, zlasti člani bratovščine sv. Rešnjega telesa, ki ji je ta oltar pripadal.³⁷

V sklopu upodobitev poznega baroka moramo omeniti še fresko pri Sv. Roku nad Šmarjem pri Jelšah (sl. 8, 9).

³⁶ Mersijevi delavnici je oltar pripisal Sergej VRIŠER, *Baročno slikarstvo na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1992, str. 241. Uvrstil ga je med dela, ki so nastala v obdobju med 1760 in 1780.

³⁷ Za sliko gl. LAVRIČ 2017, str. 26–27; LAVRIČ 2022, str. 127.

Sl. 8. Joseph Waitenhiller: Kristus v stiskalnici, ok. 1745, 12. kapela Kalvarije, Sv. Rok nad Šmarjem pri Jelšah.
Foto Marjeta Ciglenečki.

Sl. 9. Joseph Waitenhiller: Poslikava oboka 12. kapele Kalvarije, 1745, Sv. Rok nad Šmarjem pri Jelšah.
Foto Marjeta Ciglenečki.

Na tamkajšnjem potu trpljenja, ki ga je na hribu pod cerkvijo sredi 18. stoletja (1743–1753) dal postaviti šmarski župnik Matej Vrečer,³⁸ je mistična stiskalnica vključena v vsebinski program dvanajste kapele s kiparsko skupino Jezusovega padca³⁹ in igra vlogo v širšem kontekstu, zaradi česar je v našem gradivu edinstvena. Na stenah kapele so naslikani udeleženci spreveda na Kalvarijo, prizor Jezusa slečejo in Jezusovo križanje, na oboku pa simbolične podobe z napisi. Osrednji prizor predstavlja smrt nedolžnega Abela kot predpodobo Jezusove smrti (*Abel forma innocentiae*), vogalne slike se nanašajo na les križa: Jezus nese križ in kaže nanj (*Jugum meum suave est*), krvaveč stoji v stiskalnici (*Torcular meum calcavi solus*) in kaže na svoje rane (*Si est dolor sicur dolor meus*), kompozicijo pa zaključuje krasno in bleščeče drevo svetega križa (*Arbor decora et fulgida*).⁴⁰ Žal zadnja dva prizora zdaj nista več vidna, med ohranjenimi pa je upodobitev Kristusa v stiskalnici, ki je zelo lapidarna, skrčena le na glavnega akterja in prešo. Pasijonske kapele je poslikal Joseph Waitenhiller, domnevno prišlek iz južne Nemčije, ki je krasil tudi cerkev sv. Roka. Njegove poslikave kažejo veliko odvisnost od grafičnih predlog.⁴¹ Spomniti je treba še na to, da so na izbor motivov šmarske Kalvarije vplivale tudi pasijonske igre.⁴²

Iz opisanih primerov je razvidno, da je bil motiv Kristusa v stiskalnici v umetnosti na Slovenskem v različnih variantah in umetnostnih zvrsteh (od slik do kipov in freske) aktualen še globoko v 18. stoletje. Število dokumentiranih ohranjenih ali vsaj arhivsko izpričanih upodobitev je sicer majhno, a smo Slovenci z njimi vendarle opazno vključeni v širši evropski duhovni in kulturni prostor.

ŠKOFJELOŠKA SLIKA

Kakor je bilo že omenjeno, je Emilijan Cevc nameraval pisati o škofjeloški Mistični stiskalnici, ki pa je v njegovem času veljala za izgubljeno in jo je poznal le po Steletovem opisu. Obetal si je, da bi z objavo prispevka v *Loških razgledih* od bralcev pridobil kakšno informacijo o njeni usodi. Na podoben način je namreč že pred tem iskal in uspešno našel loški nunski sliki Brezmadežne in sv. Barbare, za

³⁸ Za Kalvarijo gl. Avguštin STEGENŠEK, *Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota*, Maribor 1912, str. 24–79; CURK, 7, 1967, str. 1–9.

³⁹ Kapela je bila postavljena in poslikana do leta 1745, gl. STEGENŠEK 1912, str. 82; Živa GARBAS, *Križev pot Šmarje pri Jelšah*, Maribor 2016 (Diplomsko delo, dostop na: <https://core.ac.uk/download/pdf/67600962.pdf>), str. 24.

⁴⁰ STEGENŠEK 1912, str. 65–66; CURK 1967, str. 6–7.

⁴¹ Za slikarja in njegovo poslikavo pasijonskih kapel gl. Barbara MUROVEC, Poslikava cerkve sv. Roka nad Šmarjem pri Jelšah, *Acta historiae artis Slovenica*, 6, 2001, str. 114, 116, 120; Anica CEVC, *Anton Jožef Lerhinger*, Ljubljana, Narodna galerija, 2007, str. 78, 85.

⁴² STEGENŠEK 1912, str. 34, 84–85.

kateri je domneval, da sta izgubljeni.⁴³ V uvodu v članek, ki ga ni nikoli dokončal, je razmišljal: *Kako bi bil vesel, če bi se tako izteklo tudi iskanje tretje pogrešane slike, o kateri bi zdajle rad napisal nekaj besed v upanju, da se bo le našla kakšna dobra duša in povedala, da je slika še ohranjena ali pa vsaj potrdila do konca, da je bila zares uničena. Gre namreč za sliko, ki je, po moji današnji vednosti, enkratna na svetu, nič ne pretiravam, in jo zdaj poznamo samo še po opisu prof. dr. France-
ta Steleta [...].*⁴⁴ V drugi verziji uvodnega besedila je zapisal: *Ob teh razveseljivih sporočilih pa se moram preseliti spet k neki sliki, ki je bila svoj čas v Škofji Loki, a je menda po drugi vojski zares izginila, po vsebinski strani pa je bila kar enkratna, tako da je njeno izgubo res zelo obžalovati. Niti njenega fotografskega posnetka nimamo. Ostal nam je samo njen popis v popotnem notesu prof. dr. F. Steleta iz leta 19... Olnjata slika na platnu v zasebni lasti v hiši Katarine Hafner na Lontrgu 57 je bila zelo velika ... Bila je precej potemnela in menda tudi precej poškodovana, zato se je zdela lastnici bolj v napoto kot v korist, pa jo je menda požgala [...].*⁴⁵

V notesu, ki ga omenja Cevc, si je Stele 8. maja 1925 v Škofji Loki pri Katarini Hafner na kratko zabeležil vse bistvene elemente omenjene slike in izpostavil njeno ikonografsko posebnost: *Ogromna slika, ikonografsko zelo zanimiva. Spodnji del predstavlja pogled skozi loke, pokrite z mrežami, zadaj ogenj vic in več glav mučenih duš. Na polici, ki to arhitekturo zaključuje, se nahajata v pisanih oblekah dva angela, ki molita. Lepa obraza, bele obleke pokrite s cvetno ornamentiko konca 17. ali zač. 18. stol. Med njima na mizi lepe posode in knjige. Nad tem je v sredi viden okrogel vodnjak, iz katerega na treh straneh v curkih izteka kri in gasi ogenj vic. Pred vodnjakom stoji s hrbtom ven obrnjen majhen angel in lovi v kelih kri, ki teče iz ran Jezusovih. Nad vsem tem je velika preša, v kateri se nahaja stlačen Kristus, ki krvavi iz ran in se kri zbira v kelih in vodnjak. Zgoraj v ozadju se vidi spodnji del križa in lestev in na levem oglu goreča sveča. Pod križem stoji in gleda čez prešo žalostna M. b. Zelo lep žalosten obraz. Na desni ob robu se vidi majhen oltar s Križanim, spredaj mašnik, ki mašuje, na levi od tega pa lete tri osvobodene duše k nebu. Spremlja jih angel. Razmeroma dobra slika, ikonografsko zelo interesantna. Mogoče še iz 17. ali vsaj zač. 18. stol. Je v zelo slabem stanju.*⁴⁶

⁴³ Emilijan CEVC, Slikar Matevž Langus na Loškem, *Loški razgledi*, 20, 1973, str. 141–142; Emilijan CEVC, Slika sv. Barbare iz loškega uršulinskega samostana, *Loški razgledi*, 34, 1987, str. 29–34.

⁴⁴ Emilijan Cevc, Zapuščina. Letnico Steletovega opisa slike je pustil nedokončano (*iz leta 193[.]*), čeprav je v notesu zabeležena, kar pomeni, da je pisal po spominu.

⁴⁵ Emilijan Cevc, Zapuščina. Čeprav dimenzij slike ni poznal, je velikost nakazal z zapisom: *saj je merila po višini... cm, po širini pa... cm*. Dopisal je še: *Dr. Stele jo je videl l. 19... na škofjeloški obrtni razstavi*, česar pa ni mogoče potrditi. Slika je bila namreč že leto pred obrtno razstavo prodana Narodnemu muzeju, prim. Jasna HORVAT, Mateja KOS, *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije*, Ljubljana 2011 (Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev, 10), str. 83, kat. št. 78.

⁴⁶ Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Steletovi terenski zapiski XXX, zapis z dne 8. 5. 1925: Škofja Loka – Katarina Hafner, Kristus v stiskalnici.

Morda bi Cevčeva objava Steletovega besedila vendarle obrodila sad, tako pa je usoda »izgubljenke« še vrsto let ostala neznana. Ko sem leta 2017 zasledovala umetnostno zapuščino evharističnih bratovščin na Slovenskem, sem ob ogledovanju posnetkov zbirke slik Narodnega muzeja Slovenije, objavljenih leta 2011,⁴⁷ ugotovila, da je iskana slika dejansko ohranjena.⁴⁸ Po Steletovemu opisu jo je bilo namreč mogoče prepoznati v muzejski sliki »neznane provenience«, ki je evidentirana pod naslovom *Jezusovo trpljenje* in datirana v 18. stoletje (sl. 10).

Sl. 10. Kristus v stiskalnici, konec 17. ali začetek 18. stoletja, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.

© Narodni muzej Slovenije, Ljubljana. Foto Tomaž Lauko.

⁴⁷ HORVAT, KOS 2011, str. 83, kat. št. 78. Narodni muzej Slovenije hrani sliko pod inv. št. N 1543.

⁴⁸ LAVRIČ 2017, str. 25–26.

Opisu ustrezajo tudi njene dimenzije, saj je zares velika (meri kar 253 cm po višini in 167 cm po dolžini). Muzej jo je kupil v Ljubljani od Antona Demšarja 12. oktobra 1935,⁴⁹ kar pomeni, da je bila že dolga desetletja shranjena v muzejskih depojih.

Umetnina je pravi ikonografski kuriozum, saj vključuje več za motiv neobičajnih elementov, ki so očitno povezani z njeno namembnostjo. Že iz teme same, še posebej pa iz njenih vsebinskih poudarkov je bilo mogoče dovolj utemeljeno sklepati, da je delo nastalo za bratovščino sv. Rešnjega telesa pri Sv. Jakobu v Škofji Loki, pri naročilu pa naj bi imela pomembno besedo tudi bratovščina sv. rožnega venca v Stari Loki.⁵⁰ Kompozicija te zanimive podobe je zasnovana v treh nivojih. Njeno središče je preša, ki pritiska na Kristusa v napol ležečem položaju, nad njo pa je namesto Boga Očeta in sv. Duha naslikana Marija, ki presunjena in strta od bolečin bdi nad Sinom, oprta na bruno, h kateremu je prislonjena lestev. Žalostne Matere Božje na upodobitvah motiva v evropski umetnosti ne srečujemo prav pogosto. Vidna vloga ji je, denimo, dodeljena na votivni sliki iz cerkve sv. Gumberta v Ansbachu iz okoli 1511, kjer Sinu podpira roko,⁵¹ navzoča je tudi na že omenjeni grafiki Hieronymusa Wierixa, kjer kot sotrpeča spremlja dogajanje pri podstavku tlačilnice.⁵² Na loški sliki ima vidnejšo pozicijo, neposredno nad Kristusom. Ta ima v molitveno držo sklenjeni roki in lep, plemenit obraz, ki ga prevevata žalost in vdanost. Iz njegovih ran na rokah in prsih brizga kri, ki se steka v čašasto oblikovan vodnjak ob preši, zraven stoječi angel jo prestreza v kelih. Na evharistijo, sv. Rešnjo kri in sv. Rešnje telo, simbolično asociirata tudi srebrna čaša in s prtičem pokrita krušna košarica, ki sta postavljeni ob straneh vodnjaka kot jed in pijača in likovno ustvarjata vtis tihožitja. Vanj se vključuje tudi zraven ležeča knjiga kot namig na Božjo Besedo, ki je prav tako hrana za dušo. Levo in desno od Kristusa in evharističnih simbolov spoštljivo klečita velika angela adoranta, zamaknjena v češčenje. Nosita beli, z rumenim in zelenim blagom podšiti obleki, okrašeni s cvetličnim ornamentom, po katerem je Stele sliko datiral v konec 17. ali na začetek 18. stoletja. Pozornost zbuja ob vodnjaku klečeča majhna figura s sklenjenimi rokami. Po držji in velikosti nas spomni na portrete donatorjev, v našem primeru pa bi v njej lahko videli vodjo telovske bratovščine, tudi v vlogi zastopnika njenih članov. Za to bratovščino kot

⁴⁹ Demšar je sliko bržkone pridobil neposredno od lastnice.

⁵⁰ LAVRIČ 2017, str. 25–26; LAVRIČ 2022, str. 128. Za bratovščini gl. Pavle BLAZNIK, Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803), Škofja Loka 1973, str. 338, kjer navaja, da je bila bratovščina sv. Rešnjega telesa pri Sv. Jakobu v Škofji Loki ustanovljena leta 1634, bratovščina sv. rožnega venca v Stari Loki pa leta 1655.

⁵¹ THOMAS 1953, stp. 679–680, 682: repr. 6.

⁵² *The New Holstein Dutch & Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450–1700. The Wierix Family*, 4 (ur. Jan van der Stock, Marjolein Leesberg), Rotterdam 2003, str. 106, 107.

njen pomemben rekvizit govori sveča, ki jo ima oseba v roki, dviga pa se tudi nad levim angelom. Hkrati rožni venec med prsti klečečega nakazuje na rožnovensko bratovščino, saj predstavlja njen glavni pripomoček. Na soudeležbo te bratovščine pri nastanku slike namigujejo tudi čez rob vodnjaka obešeni moleki in poudarjena navzočnost Marije. Slednjo si v tem kontekstu lahko razložimo tudi kot priprošnjico duš v vicah, ki so v spodnjem delu slike zaprte za rešetkami in obdane s plameni. Nanje se iz vodnjaka ob preši v treh močnih curkih izliva rešnja kri in lajša njihovo trpljenje. Nekaj jih je iz vic že osvobodila sveta maša pri bratovščinskem oltarju, naslikana z zanimivimi detajli v desnem zgornjem kotu platna. Oltarna menza stoji na visokem podiju, nad njo se dviga križ s Križanim. Predstavljen je trenutek povzdigovanja, med katerim strežnik mašniku privzdiguje rob plašča in cinglja z zvončkom, angel pa dviga duše v nebo. Vključitev mašne daritve je v našem gradivu redkost, ki jo poznamo le s pristopnic bratovščine vednega rožnega venca.⁵³

Obe bratovščini, telovska in rožnovenska, ki sta bili udeleženi pri nastanku opisane slike, sta v tem času sodelovali tudi pri prirejanju škofjeloških pasijonskih procesij.⁵⁴ Njihovo duhovno klimo je v upodobitvi mogoče zaznati, ali pa je šlo tudi za kako neposredno povezavo med sliko na platnu in »živo« sliko, ostaja hipotetično vprašanje. Prizor Kristusa v stiskalnici se je pojavljal v tovrstnih procesijah predvsem na Bavarskem, v našem okolju pa je izpričan v Radgoni (Radkersburg) leta 1767, ko so se tamkajšnji kapucini in mestni svet po slabih vinskih letinah odločili, da v procesiji velikega petka uprizorijo mistično stiskalnico.⁵⁵

Škofjeloška slika je v slabem stanju, v kakršnem je bila že v času Steletovega popisa, zato so detajli tu in tam težko razberljivi, njen avtor pa še vedno neznan. Glede na svojo likovno kakovost in še posebej z ozirom na ikonografsko izjemnost si zasluži našo pozornost in strokovno obnovo, ki bi to zanimivo pričo naše preteklosti spet oživila.⁵⁶

⁵³ Bratovščina vednega rožnega venca je bila molitvena zveza, katere člani so (vsak ob točno določeni uri) noč in dan brez prenehanja molili rožni venec za umirajoče.

⁵⁴ Škofjeloški pasijon. *Znanstvenokritična izdaja* (ur. Matija Ogrin), Celje-Ljubljana 2009, str. 300, 315. Pasijonske procesije so prirejali tudi že pred letom 1713.

⁵⁵ KRETZENBACHER 1970, str. 121. Tudi bavarske uprizoritve, ki jih navaja, so iz 18. stoletja.

⁵⁶ Veliko zahvalo izrekam kolegici prof. dr. Marjeti Ciglencečki za njene posnetke freske na Kalvariji pri Sv. Roku nad Šmarjem pri Jelšah, kolegu mag. Andreju Furlanu za fotografsko gradivo in njegovo računalniško obdelavo, kolegu dr. Blažu Resmanu za kritično branje besedila, kolegici mag. Andreji Rakovec pa za posredovanje dokumentacijskega gradiva. Za dovoljenje za objavo reprodukcije škofjeloške slike se zahvaljujem Narodnemu muzeju Slovenije.

Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061), ki ga iz državnega proračuna financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- ABAFFY, Mirna, *Janez Vajkard Valvasor. Vnderschiedliche geistliche von Vnser Lieben Frauen vnd Gott dem Allmächtigen Passion Leyden vnd Sterben, auch Miraculose vnd dergleichen Kupfferstich, welche von vnderschiedlichen Mahlern, Kupfferstechern vnd andern Künstlern inventirt, gezeichnet, vnd ins Kupffer gestochen*, Ljubljana-Zagreb 2005 (Iconotheca Valvasoriana, 2).
- BLAZNIK, Pavle, Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803), Škofja Loka 1973.
- CEVC, Anica, *Anton Jožef Lerhinger*, Ljubljana, Narodna galerija, 2007.
- CEVC, Emilijan, Slikarstvo 17. stoletja, *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem I*, Narodna galerija, Ljubljana 1968, str. 39–71.
- CEVC, Emilijan, Slikar Matevž Langus na Loškem, *Loški razgledi*, 20, 1973, str. 137–146.
- CEVC, Emilijan, Slika sv. Barbare iz loškega uršulinskega samostana, *Loški razgledi*, 34, 1987, str. 29–34.
- CURK, Jože, *Topografsko gradivo. 4: Sakralni spomeniki na območju občine Slovenske Konjice*, Celje 1967.
- CURK, Jože, *Topografsko gradivo. 5: Sakralni spomeniki na območju občine Mozirje*, Celje 1967.
- CURK, Jože, *Topografsko gradivo. 6, 7: Sakralni spomeniki na območju občine Šmarje pri Jelšah*, Celje 1967.
- GARBAS, Živa, *Križev pot Šmarje pri Jelšah*, Maribor 2016 (diplomsko delo; dostop na: <https://core.ac.uk/download/pdf/67600962.pdf>).
- HÖFLER, Janez, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 4: Vzhodna Slovenija*, Ljubljana 2004.
- HORVAT, Jasna, KOS, Mateja, *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije*, Ljubljana 2011 (Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev, 10).
- KEMPERL, Metoda, Podružnična cerkev sv. Hijacinte v Rogatcu, *Dekanija Rogatec* (ur. Luka Vidmar), Celje 2009 (Leksikon cerkva na Slovenskem), str. 61–63.
- KRETZENBACHER, Leopold, »Christus in der Kelter« im Weinland Steiermark, *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 61, 1970, str. 113–125.
- KUMER, Zmaga, *Slovenska pesmarica. 3: Ljudske pesmi*, Celje 1969.
- LAVRIČ, Ana, Povezave škofa Otona Friderika Buchheima z Dunajem in slikarska oprema njegovih rezidenc v ljubljanski škofiji, *Acta historiae artis Slovenica*, 12, 2007, str. 43–63.
- LAVRIČ, Ana, Cevčeva desiderata, *Umetnostna kronika*, 31, 2011, str. 12–26.
- LAVRIČ, Ana, Bratovščine sv. Rešnjega telesa na Slovenskem. Predstavitev ikonografije z izbranimi primeri, *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2017, str. 7–43.
- LAVRIČ, Ana, Respice finem! Eshatološka motivika v umetnosti potridentinskih bratovščin na Slovenskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 27/1, 2022, str. 105–165.
- MUROVEC, Barbara, Poslikava cerkve sv. Roka nad Šmarjem pri Jelšah, *Acta historiae artis Slovenica*, 6, 2001, str. 103–122.
- OGRIN, Matija, *Slovensko slovstveno izročilo. Drobci slovenskega slovstva, izročeni v rokopisih*, Celje-Ljubljana 2019 (Redna zbirka Celjske Mohorjeve družbe za leto 2020).
- OGRIN, Matija, Iz slovstvenega izročila, *Svobodna Slovenija*, 82/26 (<https://svobodnaslovenija.com.ar/iz-slovstvenega-izrocila-5/>).
- PAJEK, Jožef, Marijina cerkev na »Gori« pri sv. Petru blizu Maribora, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 2, 1899, str. 325–332.
- RESMAN, Blaž, Šopek atiških, *Vis imaginis. Baročno slikarstvo in grafika. Jubilejni zbornik za Anico Cevc* (ur. Barbara Murovec), Ljubljana 2006, str. 153–176.

- ROZMAN, Ksenija, Katalog razstavljenih del. Slikarstvo, *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem I.*, Narodna galerija, Ljubljana 1968, str. 133–148.
- Slovenske narodne pesmi* (ur. Karel Štrekelj), 3, Ljubljana 1904–1907.
- STEGENŠEK, Avguštin, O nekaterih starinskih kipih, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 11, 1908, str. 333–356.
- STEGENŠEK, Avguštin, *Konjiška dekanija*, Maribor 1909 (Umetniški spomeniki Lavantinske škofije, 2).
- STEGENŠEK, Avguštin, *Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota*, Maribor 1912.
- STOPAR, Ivan, *Rogatec*, 1976 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov, 66). Škofjeloški pasijon. *Znanstvenokritična izdaja* (ur. Matija Ogrin), Celje-Ljubljana 2009.
- THOMAS, Alois, *Die Darstellung Christi in der Kelter. Eine theologische und kulturhistorische Studie, zugleich ein Beitrag zur Geschichte und Volkskunde des Weinbaus*, Düsseldorf 1936 (ponatis Mainz 1981)
- THOMAS, Alois, Christus in der Kelter, *Reallexikon der Deutschen Kunstgeschichte*, 3, München 1953, str. 673–687 (spletni vir: RDK Labor).
- THOMAS, Alois, Brunnen, *Lexikon der christlichen Ikonographie. Allgemeine Ikonographie*, 1, Rom-Freiburg-Basel-Wien 1968, stp. 330–336.
- THOMAS, Alois, Kelter, mystische, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 2, Rom-Freiburg-Basel-Wien 1970, stp. 497–504.
- The New Holstein Dutch & Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450–1700. The Wie-rix Family*, 4 (ur. Jan van der Stock, Marjolein Leesberg), Rotterdam 2003.
- Trinkov koledar za prestopno leto 1956*, Gorica 1955.
- VRIŠER, Sergej, *Malečnik*, Ljubljana 1976 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov, 62).
- VRIŠER, Sergej, *Baročno slikarstvo na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1992.
- ZADNIKAR, Marijan, *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti*, 2, Celje 1975.
- ŽALAR, Alojzij, *Mati Božja na Gorci pri Sv. Petru pri Mariboru*, Maribor 1991.

*Povzetek***KRISTUS V STISKALNICI. ŠKOFJELOŠKA SLIKA IN DRUGE UPODOBITVE MOTIVA NA SLOVENSKEM**

Srednjeveški motiv Kristusa v stiskalnici (»*Christus in der Kelter*«) se je na Slovenskem uveljavil v 17. stoletju in v različnih variantah ostal aktualen še globoko v 18. stoletje. Število ohranjenih ali vsaj arhivsko izpričanih upodobitev je majhno, a smo Slovenci z njimi vendarle opazno vključeni v širši evropski kulturni prostor.

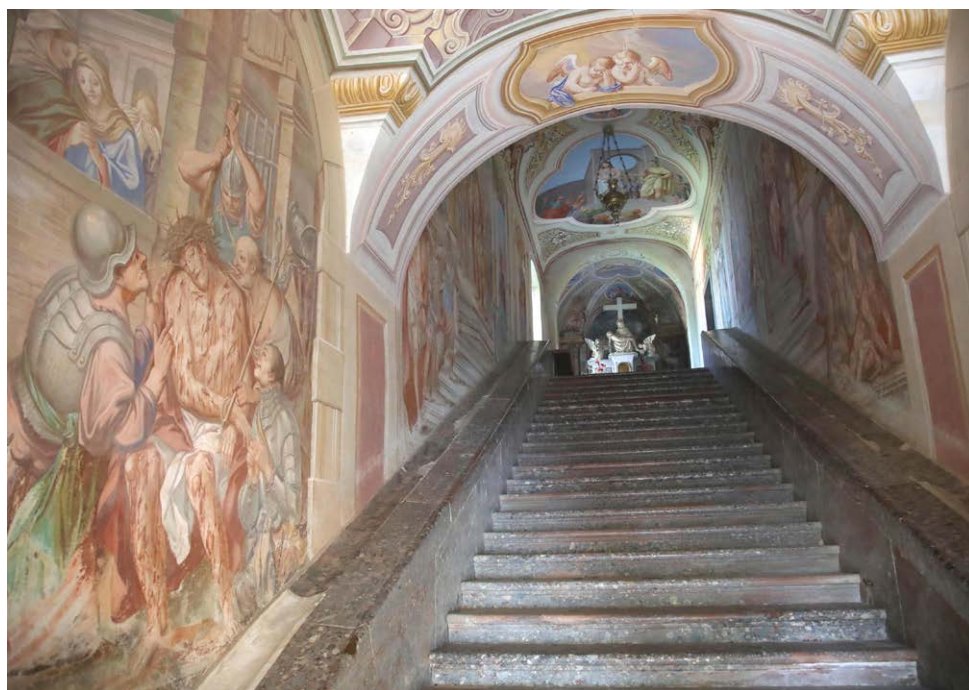
Arhivsko sta izpričani slika v Gornjem Gradu, v nekdanji kolegiatni cerkvi ljubljanske škofije (omenjena 1641), in slika v ljubljanskem škofijskem dvorcu (omenjena 1664), od freske v Solčavi skoraj ni sledi, kip iz Stranic (prva polovica 18. stol.) pa poznamo le po opisu in fotografiji. Najstarejša znana ohranjena in tematsko najpovednejša je podoba na Gorci nad Malečnikom (tretje desetletje 17. stol.). Slika pri Sv. Miklavžu nad Celjem (sredina 17. stol.) mistično stiskalnico združuje z motivom na vinsko trto križanega Kristusa, kip iz Rogatca (med 1733 in 1738) pa z Vodnjakom življenja. Pravo scensko, v slovenskem gradivu izjemno upodobitev Vodnjaka življenja oz. usmiljenja predstavlja slika iz Kotelj na Koroškem (iz ok. 1760). Motiv stiskalnice pri Sv. Roku nad Šmarjem pri Jelšah pa je edini, ki je vključen v širši vsebinski kontekst (Joseph Waitenhiller, ok. 1745). Osrednja pozornost članka je posvečena ikonografsko izjemno zanimivi sliki iz Škofje Loke, ki jo hrani Narodni muzej Slovenije (konec 17. ali začetek 18. stol.). Gre za bratovščinsko podobo, iz vsebinskih poudarkov pa je mogoče razbrati, da sta bili pri njenem naročilu udeleženi škofjeloška bratovščina sv. Rešnjega telesa in starološka bratovščina sv. rožnega venca, ki sta v tem času sodelovali tudi pri prirejanju pasijonskih procesij.

*Summary***CHRIST IN THE WINEPRESS. THE ŠKOFJA LOKA PICTURE AND OTHER DEPICTIONS OF THE MOTIF IN SLOVENIA**

The medieval motif of Christ in the winepress („*Christus in der Kelter*“) became established in Slovenia in the 17th century and remained relevant in various variations well into the 18th century. The number of preserved or at least archivally documented depictions is small, but Slovenes are nevertheless noticeably included in the broader European cultural space with them.

Archivally documented are the paintings in Gornji Grad, in the former collegiate church of the Ljubljana diocese (mentioned in 1641), and the painting in the Ljubljana episcopal palace (mentioned in 1664). There is almost no trace of the fresco in Solčava, and we only know the statue from Stranice (first half of the 18th century) from description and photograph. The oldest known preserved

and thematically most significant is the image on Gorca nad Malečnikom (third decade of the 17th century). The painting at St. Miklavž above Celje (mid-17th century) combines the mystical winepress with the motif of Christ crucified on the vine, while the statue from Rogatec (between 1733 and 1738) is associated with the Fountain of life. A true scenic, exceptionally depicted representation of the Fountain of Life or Mercy in Slovenian material is the painting from Kotlje in Carinthia (from approx. 1760). The motif of the winepress at St. Rok above Šmarje pri Jelšah is the only one included in a broader thematic context (Joseph Waitenhiller, approx. 1745). The central attention of the article is devoted to the iconographically extremely interesting painting from Škofja Loka, preserved in the National Museum of Slovenia (late 17th or early 18th century). It is a fraternity image, but from the thematic emphasis, it can be inferred that the Škofja Loka fraternity of the Holy Body and the Stara Loka fraternity of the rosary were involved in its commission, which at that time also participated in the arrangement of passion processions.

Svete stopnice v cerkvi sv. Jošta nad Kranjem. Foto Gorazd Kavčič.

dr. Matija Ogrin
dr. Luka Vidmar

SVETE STOPNICE PRI SV. JOŠTU NAD KRANJEM⁵⁷

BAROČNA PASIJONSKA POBOŽNOST V ROKOPISU *BUKUCA OD SVETIH ŠTENG IN OD ŽIVLENJA SVETGA JOŠTA*

UVOD

Svete stopnice so bile baročna ljudska pobožnost, ki je temeljila na premišljevanju o Kristusovem trpljenju. V spomin na 28 stopnic, po katerih je stopal prebičani Jezus v sodni palači k Pilatu, ko je ta rekel, »Glejte, človek!«, so verniki podoživeto, osebno občuteno in z mislijo na lastne grehe, slabosti in opustitve premišljevali 28 delov ali vidikov Jezusovega trpljenja.

Baročna duhovna kultura je želela v raznolikih oblikah voditi vernika k poglobljanju v Kristusov pasijon in po tej poti k duhovnemu vzponu, k rasti v duhovnem življenju – k duhovni izgradnji, h kateri je vabil sv. Peter z besedami: »Saj ste vendar živi kamni. Zato se vgrajujte v duhovno stavbo, tako da boste sveto duhovništvo ...« (1Pt 2,5)

Svete stopnice so torej podobna pobožnost kakor križev pot, vendar precej starejša. Izvirajo iz zgodnjih stoletij krščanstva, ko so bile dogmatično izoblikovane osrednje verske resnice, medtem ko so pobožnosti še zajemale iz raznolikih, tudi ustno posredovanih izročil in niso bile kanonizirane. Pobožnost, ki jo poznamo pod imenom križev pot (*via crucis*), je le novoveška ureditev in zgoštitev mnogo obširnejšega izročila Jezusovega pasijona, ki so jo predstavljale t. i. poti trpljenja (*via dolorosa*) z raznolikim obsegom tem.⁵⁸ Nekateri poti trpljenja so imele tudi več deset postaj ali vidikov spomina na Jezusovo pot: vse od njegovega bolečega slovesa od matere Marije pred odhodom v trpljenje (nekanoničen, tradicijski prizor) in postavitve sv. Rešnjega telesa do Jezusovega prečkanja potoka Cedron (obširna simbolika) in Oljske gore, o prijetju Jezusa in izdajstvu

⁵⁷ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa Literarnozgodovinske, literarnoteoretične in metodološke raziskave (P6-0024), ki ga financira ARIS. Avtorja se zahvalujeta arhivistu Francetu Baragi za posredovanje izvornika in diplomatičnega prepisa tega rokopisa, ki ga je pripravil Ivo Prijatelj.

⁵⁸ Doslej najbolj celovito raziskavo o križevih potih in potih trpljenja pri nas je napravil duhovnik in umetnostni zgodovinar Avguštin Stegenšek: Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota. *Voditelj v bogoslovnih vedah* (tudi kot separat), letnik 15, 1912, 128 str.

s poljubom, o Pilatovi ječi, zasramovanju pri Herodu, Petrovi zatajitvi itn. – vse do polaganja mrtvega Jezusa v grob.

Ena od oblik tega širšega duhovnega poglobljanja v pasijon so tudi svete stopnice.

SVETE STOPNICE V RIMU IN NJIHOVI POSNETKI NA SLOVENSKEM

Po srednjeveški legendi je dala izvirne stopnice, po katerih se je vzpenjal Jezus, na začetku 4. stoletja iz Jeruzalema v Rim prenesti sv. Helena, mati cesarja Konstantina Velikega. V poznem srednjem veku so kot *Scala Pilati* stale v stari Lateranski palači, glavni papeški rezidenci ob baziliki Sv. Janeza v Lateranu, leta 1589 jih je dal prestaviti in na sedanjem mestu, pred kapelo Sancta sanctorum, ponovno postaviti papež Sikst V. Nad njimi je bila po načrtih arhitekta Domenico Fontane postavljena zaščitna stavba s po dvema dodatnima stopniščema na vsaki strani, ostenje in oboke je s pasijonskimi prizori okrasila skupina poznorenesančnih slikarjev, ki sta jo vodila Cesare Nebbia in Giovanni Guerra. V tej obliki so bile svete stopnice (*Scala sancta*) v zgodnjem novem veku med glavnimi cilji romarjev, ki so prihajali v Rim. Ti so se po njih kot po najsvetejših relikvijah, ki jih je s krvavimi stopinjami zaznamoval Jezus, spokorno vzpenjali po kolenih, vračali pa so se po stranskih stopniščih. Leta 1723 so izvirne stopnice iz belega marmorja zaradi množičnega obiskovanja in posledične obrabe zaščitili z leseno oblogo. Zaradi slovesa in priljubljenosti svetih stopnic so začeli v 17. stoletju tudi drugod po Italiji in Evropi, posebej v bavarskih, avstrijskih in čeških deželah, postavljati njihove posnetke – največ jih je bilo zgrajenih v 18. stoletju, in sicer v baročnem slogu. Vanje so, običajno v 2., 11. in 28. stopnico, vdrali relikvije, koščke izvirnih stopnic, ali ostanke svetnikov in mučencev.

Na Slovenskem so posnetke svetih stopnic v 18. stoletju postavili pri Sv. Roku v Šmarjah pri Jelšah (1748), pri Sv. Joštu nad Kranjem (1751), na Mirenskem gradu pri Gorici (1756), na Žalostni gori pri Mokronogu (1767), pri Sv. Pankraciju nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu (1776) in v Novi Štifti pri Ribnici (1780). Magda Miklavčič Pintarič, ki je najpodrobneje raziskala naše posnetke svetih stopnic, je ugotovila, da so vsi nastali ob romarskih cerkvah (v treh primerih kot zadnja postaja križevega pota), in sicer v obliki pokritega (obokanega) enojnega stopnišča, vrh katerega je bil postavljen oltar z Božjim grobom. Arhitekture na zunaj niso izstopale, v notranjščini pa so skrivale bogat slikarski okras v obliki pasijonskih prizorov.

Pri cerkvi sv. Jošta nad Kranjem je dal svete stopnice postaviti duhovnik Simon Vačavnik, ki je leta 1750 v Rimu od papeža Benedikta XIV. za to dobil dovoljenje in 56 relikvij izvirnih svetih stopnic, po dva koščka za vsako novo stopnico. »Svete štenge« so privabile veliko število romarjev, v letu blagoslova (1752) so

našteli kar 55.000 obhajanih vernikov. Kot drugod se je tudi na Slovenskem zlata doba pobožnosti ob posnetkih svetih stopnic končala konec 18. stoletja, z razsvetljenjskimi omejitvami in prepovedmi romanj.

Svete stopnice pri Sv. Joštu so prizidane prečno k fasadi cerkve, so njen sestavni del. Na zunaj nanje opozarja balkon na fasadi, na katerem je kiparska skupina *Ecce homo* (Pilat in vojak kažeta ljudstvu trpečega Kristusa). K stopnicam vodi poseben vhod, na njihovem vrhu je kapela Žalostne Matere Božje z oltarjem z Božjim grobom. Glavni okras stopnic je poslikava Franca Jelovška, glavnega kranjskega freskanta v drugi tretjini 18. stoletja. Freske iz leta 1755 je pozneje zaradi poškodb popravil in ponekod (obok nad stopnicami in kapelo) na novo naslikal Matija Bradaška. Jelovšek je iluzionistično razprl ostenje prostora v pasijonsko dogajanje, tako da je vernik ob vzponu po stopnicah s pomočjo podob podoživljal Kristusovo trpljenje. Pred začetkom stopnic je na oboku podoba Boga Očeta z angeli, ki vernika opominja, da je Kristusovo trpljenje posledica človekove grešnosti, na steni levo in desno sta prikazana zasramovanje in bičanje. V nadaljevanju sta na ostenju ob samih stopnicah upodobljena Jezusov vzpon k Pilatu (na levi) in njegova pot nazaj (na desni). Magda Miklavčič Pintarič ugotavlja, da dogajanje ni – kot je običajno pri posnetkih svetih stopnic – razdrobljeno v več prizorov, ampak zasnovano enotno, vernik se je skupaj z Jezusom pomikal po stopnicah: resnična arhitektura s stopnicami se nadaljuje v naslikano na ostenju, naslikane osebe pa s kretnjami vstopajo v resnični prostor vernika.

BESEDILA ZA POBOŽNOST SVETIH STOPNIC PRI SLOVENCIH

Kakor koli že, ta ali ona tema, ki so jo romarji pobožno premišljevali na svetih stopnicah, izhaja iz ustno posredovanega zgodnjekrščanskega izročila, ki ni bilo sprejeto v evangelije – kakor slovo Jezusovo od Marije, Pilatova ječa, Veronikin prt ali Jezusovi padci – pa ostaja trdno dejstvo: ti prizori, četudi se morda historično niso dogodili na točno tak način, svojo svetost prejemajo iz resničnega trpljenja Jezusa, ki je trpel na resničen, telesen način.

Da bi verniki mogli iz te svetosti zajemati, so razni pisci priporočili premišljevanja in molitve za vsako od 28. stopnic. Pri Slovencih sta se ohranili dve besedili šele iz druge četrtine 19. stoletja, torej iz dobe, ko je po daljšem janzenističnem zatrtju spet oživel nekaj baročne pobožnosti.

Prvo besedilo je obsežnejše, ohranjeno je v dveh rokopisih. Enega je prepisal Matija Naglič (1799–1854), gorenjski bukovnik iz Preddvora.⁵⁹ Drugi rokopis je prav tako prepisal bukovnik, Aleš Kovač iz Voklega, datiran je leta 1833.⁶⁰ Kovač

⁵⁹ Prim. NUK, Rokopisni oddelek, zapuščina Toma Zupana, NUK Ms 1390/197, 43 listov.

⁶⁰ Rokopis je opisan v *Registru rokopisov slovenskega slovstva* (RRSS), pod siglo Ms 194. Izvirni rokopis: Biblioteka SAZU, R 145.

je v primerjavi z Nagličem ostal manj znan bukovnik. Poznamo le še en drug njegov ohranjen rokopis, opisan kot *Eshatološka miscellanea*, ki vsebuje zanimive, od drugod neznane slovenske tekste o asketiki in poslednjih stvarih.⁶¹ Kovačev rokopis za svete stopnice, ki ga želimo v nadaljevanju predstaviti, je bil spisan skupaj z življenjepisom sv. Jošta in namenjen romarjem k Sv. Joštu pri Kranju.

Drugo, nekoliko krajše besedilo, je uspelo izdati Petru Hicingerju (1812–1867), kaplanu v Mokronogu, v tiskani knjižici *Molitve per obiskováni švétih šténg* (1843). Njegova knjižica za vsako stopnico predlaga zelo strnjeno molitev: vzdih iz križevega pota »Molim te, o Kristus, in hvalim te, ker si po svojim svetim križi svet odrešil.«, temu sledijo kratek odstavek premišljevanja, nato Očenaš in Zdrava Marija. Namen pobožnosti pa je tudi pri Hicingerju podoben: »Svete štenge so kristjanu narpred spomin trpljenja našiga Gospoda in Zveličarja, Jezusa Kristusa; tedej naj jih tudi s premišljevanjam tega bridkiga trpljenja, s srčno žalestjo nad svojimi grehi, ki so tega trpljenja krivi, in zavoljo časti do Jezusa kleče obiskuje. Svete štenge so pa dalje tudi nauk, po stopinjah Jezusovih hoditi, kakor so ravno svetniki storili ...«⁶²

ROKOPIS BUKUCA OD SVETIH ŠTENG, 1833

Ohranjeni rokopis bukovnika Aleša Kovača iz Voklega *Bukuza od Suetih Shteng in od Shiulenja Suetga Joshta* je spisan v zvezku, velikost 164 x 100 mm, ki je vezan v temnorjavo usnje, skupaj z uvodnim besedilom za križev pot na 129 listih. Besedili sta nastali ločeno in sta bili pozneje vezani v eno knjigo: *Pot Suetga Krisha* je pisec datiral na koncu besedila z majhnim kofolonom: »Uoklo Ta 2. Maja Anno 1833 je prepisou Aleš Kouač«; paginirano je (z napakami) od 1 do 141. Drugo besedilo, *Bukuza od Suetih shteng in od shiulenja Suetga Joshta*, je paginirano od 1 do 95: premišljevanja *Od Suetih shteng* za 28 svetih stopnic obsegajo 66 strani, na strani 67 se začena spis *Shiulenje Suetiga Joshta*; na koncu je natančni pisec spet dodal kolofon: »Uoklu je prepisou Aleš Kouač ta 15. dan Julia 1833«.

Podobno kakor Kovačevo *Eshatološko miscellanea* tudi besedilo v tem rokopisu zaznamujeta dve nasprotni lastnosti: po eni strani višja literarna kultura in občutljivo izražanje duhovnih, meditativnih misli; po drugi strani tipična znamenja bukovniškega samouka: skoraj nobenih ločil (razen okrasnih tild), prirejena bohoričica, kjer glas č pravilno zapisuje z dvočrkjem *zh*, medtem ko s črko *s* zapisuje tako sičnika s kakor z, z dvočrkjem *sh* pa tako š kakor ž; skladno s starejšo baročno prakso uporablja črko *u* tako za glas u kakor v. Teh svojih

⁶¹ Prim. *Register rokopisov slovenskega slovstva*, Eshatološka miscellanea, Ms 138. Izvirni rokopis: Arhiv RS, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, 155r.

⁶² Peter Hicinger: *Molitve per obiskováni švétih šténg*. Ljubljana, 1843, uvod. Repozitorij dLib.

konvencij se Kovač drži dosledno, tudi sicer je njegov prepis izjemno natančen, skoraj brez napake (razen pri latinskih besedah, ki jih ni mogel razumeti).

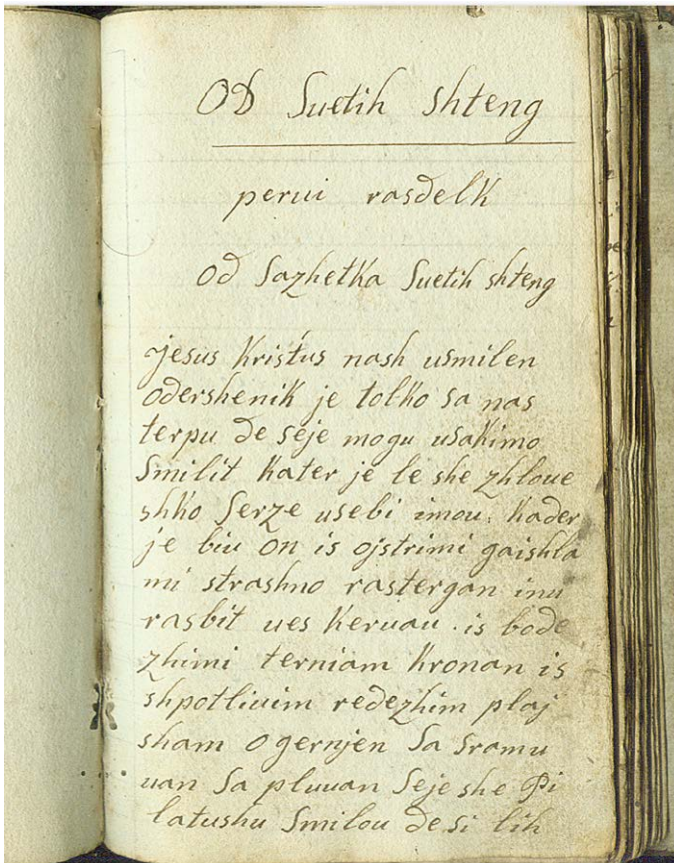
Dejstvo je, da je besedilo za svete stopnice v Kovačevem prepisu, ki v kolofonu izrecno pravi, da je besedila prepisal, zapis gorenjskega bukovnika, ki je imel pred seboj neko starejšo rokopisno predlogo, o kateri pa ne vemo ničesar. O tej predlogi lahko le sklepamo, da je bila verjetno zapisana šele v novejšem času, narejena ob starih baročnih besedilih, toda prirejena za 19. stoletje. V kratkem uvodu o zgodovini svetih stopnic so omenjene tudi tiste pri Novi Štifti pri Sodražici, kar pomeni, da je predloga našega rokopisa morala nastati po letu 1780 – torej ravno v času, ko so bila romanja že ovirana, če ne celo prepovedana. Premišljevanja na svetih stopnicah so v tem rokopisu zelo osredotočena na evangeljsko vsebino pasijona, legendarni ljudski motivi so povsem opuščeni (celo Hicinger še omenja slovo Jezusa od matere Marije pri 1. stopnici, pri 13. srečanje z žalostno Materjo, pri 14. Simona, pri 15. Veroniko). Besedilo v rokopisu iz Voklega teh prvin nima, čeprav je več kot desetletje starejše od Hicingerjeve knjižice. Pač pa pri prvi stopnici omenja žalostno slovo Jezusa od apostolov pri zadnji večerji (kar se zdi kot odmev tradicije o Jezusovem slovesu od Marije), omenja Jezusove tri padce in nekatere okrutne detajle bičanja in mučenja s trnjem. Očitno je bila torej predloga, iz katere je Aleš Kovač leta 1833 v Voklem prepisoval, že redakcija, ki je združevala tako starejše baročne kot še več novejših, razsvetljskih prvin premišljevanja o pasijonu.

V dobi jožefinizma v poznem 18. stoletju je bila pobožnost svetih stopnic prepovedana, kakor še večina drugih baročnih ljudskih pobožnosti; z njo povezana rokopisna besedila so večinoma propadla. Naš rokopis iz leta 1833 je iz časa, ko so začeli oživljati nekatere zatrte oblike baročne duhovne kulture.⁶³ Besedilu se poznata oba vpliva – tako težnja baročne dobe po osebno-doživljajskem oblikovanju besedila kakor težnja k razumnosti in izločanje nekanoničnih motivov, tipično za janzenistično dobo. Izvorna baročna tradicija v naše besedilo gotovo posreduje osebno občutenje in pretresenost ob spokornem premišljevanju Jezusovega pasijona. Vse to je v tekstu navzoče, toda bolj umirjeno, zmerno, kakor je pač bilo v času mrzle janzenistične sape še tolerirano. Čeprav naš tekst obuja nekdanjo baročno osebno spokornost, to vendar napravi že v novejšem duhu, bolj racionalno, nekoliko manj pretreseno, vzneseno, presunjeno. Zato je verjetno, da je bila tudi predloga zapisana nekako v isti dobi kakor rokopis Aleša Kovača.

⁶³ Iz približno istega časa je tudi letak s kratko pobožnostjo do sv. Jošta, pripravljen za romarje, ki so smeli tedaj znova romati k svojemu priljubljenemu svetniku. Prim. letak: *S. Josht*, repozitorij dLib.

Kovačev rokopis predlaga za vsako stopnico meditacijo, ki je v večini primerov enkrat ali dvakrat daljša kakor pri Hicingerju, nato Očenaš in Zdravo Marijo. V nadaljevanju objavljamo nekaj odlomkov v kritičnem prepisu.

Dva uvodna razdelka predstavimo v celoti, saj je iz njiju razvidno, da je bil namen rokopisa ta, da bi bila knjižica natisnjena in namenjena vsem obiskovalcem božje poti pri Svetem Joštu, vendar v dobi zatrtja baročnih pobožnosti to ni bilo mogoče. Poleg tega je zanimivo, kar želi rokopis sporočiti o historiatu svetih stopnic. Tudi seznam mučencev, katerih relikvije so vzdane v vsako stopnico, je impresiven – med njimi so znamenita imena, kakor sv. Fortunat, sv. Just in sv. Valentin. V nadaljevanju sledijo še premišljevanja za 1., 2., 11. in 28. stopnico ter sklepna molitev na vrhu svetih stopnic.

Prva stran besedila o svetih stopnicah v rokopisu *Bukuca od svetih šteng in od življenja svetga Jošta*.
Biblioteka SAZU. Foto France Baraga.

OD SVETIH ŠTENG

Prvi razdelk. Od začetka svetih šteng

Jezus Kristus naš usmilen oderšenik je tolko za nas terpu, de se je mogu vsakimo smilit, kater je le še čloueško srce v sebi imov. Kader je biv on iz ojtrimi gajžlami strašno raztrgan inu razbit, ves krvav, is bodečimi trnjam kronan, is špotlivim rdečim plajšam ogrnjen, zasramvan, zapluvan, se je še Pilatužu smilov, desi lih ga je on k tem matram obsodu, in on je želov Jude potolažiti, de bi ga na bli še bel martrali in de bi njegove smrti več želeli na bli: iz tega namena je Pilatuž tedej Jezusa po enih štengah seboj pelou. Katerih je blo osem in dvajset, de bi ga Judam, ki so spodej stali in iz velikim hrupam zuper njega vpili, pokazov in v njih srcah usmilenje do njega obudou.

Kader Jezusa vsiga zgaizlaniga, s trnjam kronaniga, is škrlatnim plajšam ogrnjenga gori perpele, ga Judam pokaže inu zavpije: Glej, človek! Koker de bi otov reči: Glejte, koko sim jest tega človeka strašno razgajžlat ukazov, de skorej ni več človeku podoben, jenjejte tedej, usmilenje z njim imejte in spustite ga: O, kdo bi na biv takrat s trpjočim, razgajžlanim Jezusam usmilenje imou.

Judje so pa tako sovraštvo in take kamnite srca do Jezusa imeli, de se jem ni clo neč smilov, ampak le še tolka in so vpili: Križej ga, križej ga, koker divje sverine, kader kri vidijo, tudi še bel divje in kervi želni postanejo.

Pilatuž, krvični sodnik, jim pervoli, kar jmeti očejo, inu jem Jezusa popolnema kje da: zdej je biv tedej Jezus po teh štengah v sodno hišo doli pelan, al veliko več suvan in pehan, toko de so tiste štenge na večih krajih z njegovo presveto krvjo, katera je celi svet odrešila, okervovene ble, posebno pa enajsta štabla, na katero je Jezus od velikih težav in slabosti popolnema doli padu. Ker je tedej sam Jezus Kristus po tistih štengah u Pilatužoui hiši is soimi svetimi nogami gori in doli hodu in jih je na večih krajih is sojo presveto krvjo okrvavil, zatorej so ble zmiram od kristjanou u veliki časti držane, in toko je Kristus krej sojih nog častitliv sturou (Jsaia 60,13).⁶⁴

Kader je Rimaska cesarica sv. Helena v Jeruzalemi z veliko andohtjo vse tiste kraje obiskvala, na katerih je Jezus trpu in kateri so bli skuz to posvečeni, se je posebno tudi na tistih svetih štengah, po katerih je Jezus hodu, v premišlvanju niegouga terplenja zadržala in je potlej sklenila te svete štenge u Rim poslati sojmo bogaboječimo sinu Konstantino, kateri se je med usmi Rimskimi zesarij nar prvi h kršanski veri spoznov. Ona je tudi sama v Rim šla in je v letu 326 ta sveti šac cerkvi svetega Janeza Evangelista za ofer pernesla.

⁶⁴ Celotna vrstica pri preroku Izajju (60,13) se glasi: Veličastvo Libanona bo prišlo k tebi, cipresa, brest in jelka hkrati, da bodo poveličali prostor mojega svetišča, in proslavil bom podnožje svojih nog.

Te svete štenge tedej, po katerih je sam Jezus Kristus hodou in katere je on is sojo sveto krvjo okervoviv, so ble u le-ti cerkvi postavlene in od papeža lepo in častitlivo ocirane.

Tudi so bli precej nekateri duhovni odločen, katerim so ble te svete štenge izročene, de so skrb zanje imeli in veliko andoht na njih opravljali. Papeži in kardinali so k tem svetim štengam percesije držali.

Toko se je počastenje teh svetih šteng zmiram bel pogmeralo in kristjani iz vsih krajov so vkupej peršli te štenge počastiti, po katerih je sam Jezus Kristus v sojmo britkimo trpljenje hodou. Tudi veliki grešniki so se na ta sveti krej podali inu usmilen Bog, le-ta Nebeški oča, kateri noče smrti grešnika, ampak, de bi se spreobernu, pobolšov, spokoriv in večno živov, je na temo svetmu kraju soje milosti nad grešniki sturu, jih skuz preišluvanje Kristusovga trpljenja k pokori omeču, de so soje grehe in grešne perložnosti zapustili, de jo jih iz lubezni do usmileniga križaniga Jezusa obžalovali in zgrivali, pred božjim namestnikam natanko razodeli, božji pravizi zadosti sturili in toko sojo dušo večno izveličali.

Sato tedej, kar so te svete štenge v Rim tak svet krej, na katerimo je Bog že veliko čudežov soje milosti skazov, zato so začeli ludje po svetih štengah le po kolenih hoditi. Rimski papeži, cesarji in krali so pred tem svetim štengam na soje kolena padali in so po kolenih gori šli in na vsaki štabli Kristusou trpljenje preišluvali in molili. Ravno toko je še dan donašni na svetih štengah v Rimo in toko se zmiram ta beseda spolnuje: Krej svetih nog bom častitliv sturou ~ je ta krej koder so Jesusoue noge hodile je toko častitliu sturjen de u Rimi nad suetimi štengami is slatmi čerkami sapisano stojj: suetga kraja ni na zelimo suetu (Non in toto sanctor orbe locus).⁶⁵

Drugi razdelk. Od počšenja svetih šteng po drugih krajih

Ker so svete štenge v Rimi tako častitliv krej, na katermo je taka lepa perložnost britko trpljenje Jezusa preišluvati, in ker ni vsakimo kristjanu mogoče v Rim na svete štenge jiti, so tedej rimski papeži pervolili, de se smejo svete štenge tudi v drugih krajih postaviti po izgledu teh pravih svetih šteng, katere se v Rimu znajdejo. Nar prve svete štenge po izgledu Rimskih so ble postavlene v dveh nemških mestih Minhen in Salzburg, po tem so ble tudi na Dunaju per minoritih postavlene v lejtju 1698, v naši Kranski duželi se na treh krajih svete štenge znajdejo: nar starši so te per svetmo Joštu v šmarski fari kranjske dehantije; potlej te per Materi Božij v Novi Štifti v soderški fari ribenske dehantije in potlej te per Mater Božij na žalostni gori u mokronovski

⁶⁵ Latinski navedek je v rokopisu prepisan z napakami, saj bukovniški pisec latinsko ni znal.

fari trebenske dehantije. Per svetmo Joštu so ble svete štenge v lejtu 1751 postavlene pod papešam Benediktam XIV. in pod lublanskim škofam Ernestam Amadeam Attemis.

Te svete štenge je en duhoven iz jemenam Šimen Bačaunik, kateri je biv poln ajfra za božjo čast: s pomočjo dobrotnikov in is pervolenjam rimskiga papeža postavou, dvakrat je is velikimi težavami v Rim šov, de je to pervolenje zadobov in sraven tega pervolenja je on v Rimi tudi te reliqie ali koš[č]ice svetnikov dobiv, katere se v svetih štengah znajdejo.

Tukej najdeš imena tistih svetnikov in svetnic božjih, od katerih je enkolku košic v svetih štengah:

Na levi strani	Na desni strani
v 1. štabli: Sv. Teofil ⁶⁶	sv. Protus
v 2. sv. Sever	sv. Klemen
v 3. sv. Florus	sv. Liberat
v 4. sv. Donat	sv. Vital
v 6. sv. Placed	sv. Honest
v 7. sv. Venerand	sv. Prosper
v 8. sv. Marcial	sv. Klarus
v 9. sv. Just	sv. Fortunat
v 10. sv. Venusta	sv. Paciens
v 11. sv. Amanda	sv. Amand
v 12. sv. Generos	sv. Just
v 13. sv. Faustus	sv. Kolambus
v 14. sv. Valentin	sv. Just
v 15. sv. Gratus	sv. Kolumban
v 16. sv. Salvatus	sv. Kastus
v 17. sv. Bonifacius	sv. Kilaretas
v 18. sv. Lucida	sv. Amans
v 19. sv. Vincenc	sv. Vitoria
v 20. sv. Pius	sv. Kristiana
v 21. sv. Vidorian	sv. Fortunat
v 22. sv. Konstanc	sv. Inocenc
v 23. sv. Perpetus	sv. Oleban
v 24. sv. Venusta	sv. Protus
v 25. sv. German	sv. Kandidus
v 26. sv. Perpurat	sv. Prosper
v 27. sv. Serperian	sv. Partus
v 28. sv. Verekund	sv. Frutus

⁶⁶ sv. Teofil – na tem mestu je v rokopisu: S: Teosil. Svetnik s tem imenom ni znan; verjetno je naš pisec videl v predlogi zapis Teofil in črko *f* razumel kot dolgi *f*, kar pa dosledno prepisuje z malim okroglim *s*.

Vsi le-ti svetniki so bli marterniki in marternice.

Koko dobro je za kristjane svete štenge obiskati inu tamkej iz andohtjo in iz grivanim srcam trpljenje Jezusa Kristusa premišluvati, so sami rimski papeži spričvali, ker so tistim, kateri bodo na svetih štengah iz andohtjo in iz grivanim srcam molili in Kristusou trpljenje premišluvali, veliko svetih odpustikov dodelili, koker se spozna iz tistiga latinskiga, v kamen vsekaniga pisanja, katero se znajde per sv. Joštu nad vratmi k suetim štengam in kater ima po krajnsku ta glas:

Svete štenge

s pomočio dobrotnikov izzidane, previdene od papeža Benedikta XIV. s popolnima odpustikam štirikrat v letu in kolker krat se po njuh gre sto dni odpustika, tudi od visoku častitliviga firšta S.R.Z. Ernesta Amadea skus božjo in apostolskiga sedeža gnado lublanskiga škofa grofa Attemis te dežele, gnadlivga duhovskiga vikšiga obdarvane is štirideset danskim odpustikam na vsaki štabli, kater je po navadni šegi svete Cerkve vsim tistim dan, kater bodo iz andohtjo svetinje na štablah kušvali.

Dobro sturi tedej vsaki kristian, kater ima perložnost, de te svete štenge iz andohtjo objiše in tam bridko trpljenje Jezusa Kristusa premišluje, zakaj skuz to se znajo veliki Dušni šaci in trošt v bridkostih in v trpljenju zadobiti ...

Kdor zna brati, nej na svetih štengah bere in premišluje in moli, koker v teh bukucah najde; kdor pa na zna al na utegne brati, pa ravno toko opravi, če toko le moli na prvi štabli pet očanašou in češena si Marij na to majengo, debi mogov prov iz andohtjo in iz zgrivanim srcam brisko trpljenje Jezusa Kristusa na svetih štengah premišluvati.

Na prvi štabli

Jezus, moj usmilen odershenik, jest se podam na ta sveti krej, na te svete štenge, de bi toje bridko trpljenje premišluvou, kateriga si ti iz gol lubezen za nas grešnike prestau, de bi nas od večniga pogublenja odrešu in večno izveličov: Dej mi gnado, o moj Jezus, de bom iz žalostnim, iz zgrivanim srcam toje trpljenje premišluvou in teh gnad deležen postov, ki jih deliš na temo svetmo kraju.

O Jezus, koko milo in lubeznivo si ti per zadni večerji od sojih jogrov slovo jemav, preden si kje šov za nas trpeti in umreti, de bi nas odrešov in v nebesa perpelou. Moj dobrotlivi oderšhenik, ti si meni is sojim trpljenjam nebesa odprv. O dej mi gnado inu pomagaj mi, de jest is sojmi grehi spet na zgubim, kar si ti meni is sojm trpljenjam perdobov.

Večna čast in hvala bodi tebi, o Jezus, za toje usmilenje, za tojo lubezen, katero nam navrednim grešnikom skazuješ. Dodeli nam gnade, de toje bridko trpljenje nad nami sgubleno na bode.

O Maria, usmilena Mati Jezusova, in častitlivi svetniki, katerih košice se v teh svetih štengah najdejo, prosite križaniga Jezusa za nas, uboge grešnike, de v naših srcah resničniga duha pokore obudi in nas po poti stanovitne pokore enkrat v vašo družino⁶⁷ perpele. Amen.

Očenaš in Češčena si Marija

Na drugi štabli

O moj Jezus, kolko si ti v vrti Gecemani prestav, ker je toja bridkost in srčna žalost toko velika bila, de si na soj obraz doli padu in de je toja presveta kri koker pot po tojmo obrazu doli stala. O nadovžni Jezus, dej mojmo nehvaližnimo pregrešnimo srcu le enekolku toje bridke žalosti, de bom v duhu pokore grenke sovze toču čez moje pregrešno nehvaležnost, s katero jest toje lubeznivo srce še smiram na novič žalim.

Na enajsti štabli

O nadovžni Jezus, kolko strašnih žlakou [udarcev] si ti od sojih sovražnikov iz ojstrimi gajžlami na soje sveto nadovžno truplo dobiv, de si biv ves krvav inu razbit. O kolko soje presvete krvi si ti takrat za nas grešnike preliv, kakšne slabosti in težave so tebe takrat obhajale. O Jezus, meni, meni grešniku gredo vsi tisti žlaki, kateri so na toje nadovžno truplo padali; na moje pregrešno truplo bi bli imeli pasti. Dej mi gnado, de bom soje truplo v trdi sužnosti držov, de bom soje meso vedno is spokornimi deli zatirov inu krotiv, de se na bo toko zuper duha vzdigalo.

Tri očanaše in Češčena si Marija

Na osemindvejset štabli

O Jezus sin Božij, ti si koker hudobnik med hudodelniki smrt sturov, soj grob si pa vender per pravičnih inu brumnih ludeh nejdu, kateri so spoznali tojo nadovžnost in svetost. Toko se je vse nad taboj spovnilo, kar so preroki od tebe naprej oznanuvali. Oh kolko si mogov ti trpeti, de si razžaleni pravici božij zadosti sturov. In vse si iz veliko potrpežljivostjo prestav. Dej mi gnado, o Jezus, de bo toje sveto trpljenje zmiram živo u mojmo spominju, de bom tudi jest vse volno potrprov, kar ti meni po toj božij previdnosti trpljenja pošlaš. Večna čast in hvala bodi tebi, o Jezus, za toje usmilenje, za tojo lubezen, ka-

⁶⁷ v vašo družino – mišljen je tradicijski pojem »nebeška družina«, kar je še srednjeveški izraz, ki pomeni občestvo svetnikov, angelov in zveličanih.

tero nam nevrednim grešnikom skazuješ. Dodeli nam gnado, de toje bridko trpljenje nad nami zgubleno ne blo.

O Maria, vsmilena mati Jezusova in častitlivi svetniki, katerih košice se v teh svetih štengah znajdejo, prosite križaniga Jezusa za nas, uboge grešnike, de v naših srcah resničniga duha pokore obudi in nas po poti stanovitne pokore enkrat v vašo družno perpele. Amen.

Očanaš in Češčena si Marija

Molitu v kapelci vrh svetih šteng

O Jezus, moj dobrotlivi oderšenik, ti si tolko za nas trpov, si nausmileno gajžlan, s trnjam kronan in na križ perbit biv, de si nas od večniga pogublenja odrešov in nam nebesa odprov: iz celiga srca se tebi zahvalim in te počastim za tojo naizgruntano lubezen in presrčno želim, de bi jest tebe ravno toko lubiti zamogu, koker ti mene lubiš, in tudi želim, de bi jest tebi sojo hvaležno lubezen v celimo sojmo zadržanju skazvati zamogov. Jest zdej trdno sklenem, o Jezus, de na bom nigdar več radavolno grešiv, ker vidim, kader toje trpljenje premišlujem, kolko si ti mogov zavolo naših grehov prestati.

Odpusti mi, moj dobrotlivi Jezus, moj izveličar, kar sim do zdej greha sturov, odpusti mi vse zavolo toiga neiskončniga zasluženja, in podperej me zanaprej is tojo sveto gnado, de se bom bel greha bav koker vsake druge nasreče in de bom rajši vse zgubov, še clo življenje, koker de bi kdej radavolno več in naprej vsetno geršiu.

O Jezus, ti si meni is soijm bridkim trpljenjam nebesa odprov; o dej mi gnado, de toje trpljenje nad mano zgubleno na bo.

Pomagej mi, de jest enkrat, ravno toko, koker sim zdej po teh svetih štengah v to sveto kapelzo peršov, tudi po štablah toijh svetih zapovdi k tebi v nebesa pridem. Amen

O Maria, prečista Divica, žalostna mati Jezusova, kralica vsih marternikov, kolko si ti bridkosti in žalosti prestala v Jezusovmo trpljenju: ojster meč grenke žalosti je toje lubeznivo srce prebodov, kader si vidla, kolko je mogov toj prelubi Jezus trpeti, kakšno grenko smrt na križu sturiti.

O preluba Mati Maria, naši grehi so tebi take bridkosti sturili. Mi grešniki smo krivi Jezusovga trpljenja, savolo katerga si tudi ti mogla tolkajn trpeti. Odpusti nam gnadliva Mati, usmili se čez nas in prosi za nas tojga lubiga Jezusa, de nam tudi odpusti, de is sojo presveto krvjo naše grehe izbriše, de nas po poti stanovitne pokore srečno v nebesa perpele. Amen.

Urša Kocjan

PODOBICE Z MOTIVI IZ KRISTUSOVEGA PASIJONA V SLIKOVNI ZBIRKI NARODNE IN UNIVERZITETNE KNJIŽNICE V LJUBLJANI

Kratek prelet termina in zgodovine tiskanja podobic bomo prikazali z izbrani primeri z motivi iz Kristusovega pasijona, ki jih hranimo v Slikovni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani,⁶⁸ ter pripadajočimi podatki, ki se nahajajo na podobici ali pa so bili pridobljeni oziroma ugotovljeni na podlagi že napisanih prispevkov, ki se ukvarjajo s temi drobnimi, a tako priljubljenimi grafičnimi listi. Zapisane mere podobic se nanašajo na velikost podlage podobice in ne na mere matrice. Izbrani primeri se navezujejo na slovenski prostor z nekdanjim lastništvom, krajem in tiskarjem izdelave podobice, jezikom – torej so natisnjeni v slovenščini ali pa so ustvarjalci podobic omenjeni v tem članku.

KAJ JE PODOBICA

Podobica je nabožna upodobitev manjšega formata, kot jo je na kratko ubesedila Lozar-Štamcar v Enciklopediji Slovenije.⁶⁹ Podobice, s kakršnimi se običajno srečujemo, tako v privatnih prostorih kot javnih zbirkah, so bile največkrat natisnjene na papir. Naslikane ali odtisnjene pa so bile tudi na pergament, platno ali svilo. Pogosto so opremljene z besedilom na sprednji, slikovni strani in/ali običajno z molitvijo oziroma nabožno pesmijo na zadnji strani (glej npr. foto 5 – na roko zapisana molitev, natisnjene na foto 10, 11, 13 in 14). Najbolj razširjene, predvsem zaradi primerno visokih naklad in temu ustrezne cenovne dostopnosti, so bile natisnjene podobice v različnih grafičnih tehnikah, ki so se v evropskem prostoru razvijale skozi stoletja.⁷⁰

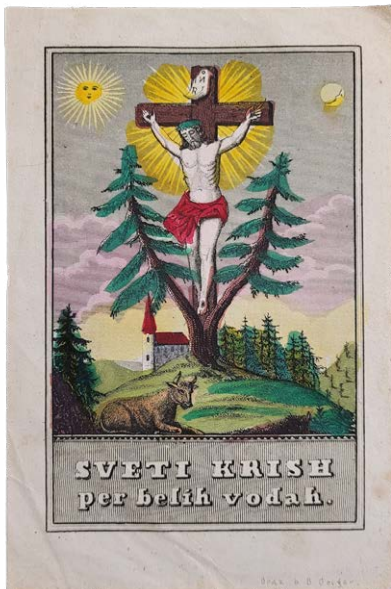
»V 18. stoletju so za mnoga srednjeevropska romarska svetišča nastale številne grafične podobice, ki so tedaj dosegle tudi kvalitetni vrh. Ker so preprosti ljudje verovali, da izžarevajo zdravilno in varovalno moč, kakršno so iskali pri čudodelnih upodobitvah priprošnjikov, so postale eden najpomembnejših elementov intimnih ljudskih pobožnosti, hkrati pa so manj inventivnemu okolju posredovale dosežke

⁶⁸ V nadaljevanju Slikovna zbirka NUK.

⁶⁹ LOZAR-ŠTAMCAR 1995: str. 19.

⁷⁰ LOZAR-ŠTAMCAR 1995: str. 19.

visoke umetnosti. Na Slovenskem se je od 18. stoletja dalje ohranilo mnogo grafičnih podobnic, med katerimi imajo božjepotne tudi kulturnozgodovinski pomen.«⁷¹ »Zaradi preproste izpovednosti so bile podobice ljudem razumljive, prepričljive in zato priljubljene.«⁷² Največ podobnic je sicer ikonografsko povezanih z božjimi potmi z motivom božjepotne cerkve ali ustrezne vedute ter pripadajoče svete podobe.⁷³ Med najbolj razširjenimi konec 19. in v začetku 20. stoletja pa so bile pri nas brezjanske podobice, piše Lovrenčič.⁷⁴

Sveti krish per belih vodah./Graz b B. Geiger. Okoli 1880–1890, mere 12,6 x 8,5 cm.

Narodna in univerzitetna knjižnica, Slikovna zbirka.

Primer romarske podobice ročno kolorirane podobice, ki ga je za spomin na romarski kraj Sveti križ nad Belimi vodami podpisani J. podarila mati, kot je razvidno iz rokopisne zabeležke na zadnji strani podobice: »*Ko smo bili mati, stara mati & jaz pri sv. Križi nad Jesenicami, dali mi mati to podobo. J.*« Podobica, ki prihaja iz zapuščine T. Zupana, prikazuje počivajočega vola pod Križanim, ki je postavljen v središče dveh smrekovih vej. Podoba je nastala po legendi, po kateri je kmet, ki je iz svoje črede izgubil vola, le-tega kleče našel pod veliko smreko, na kateri je visel križ. V zahvalo je na gori zgradil kapelico in vanjo postavil naj-

⁷¹ LOZAR-ŠTAMCAR 1995: str. 19–20.

⁷² LOVRENČIČ 1996: str. 84.

⁷³ LOVRENČIČ 1996: str. 84–85.

⁷⁴ LOVRENČIČ 1996: str. 84.

deni križ. Od takrat dalje je na goro prihajalo vse več ljudi, saj se je širil glas o čudežih, kmalu pa je tam nastala božja pot. Leta 1840 so sezidali prvo od cerkva in jo posvetili Sv. Križu.⁷⁵ Romarska podobica je nastala v graški tiskarni B. Geigerja, ki je kot še nekateri drugi graški tiskarji, tiskal podobice tudi za slovenske romarske kraje.

ZGODOVINA TISKANJA PODOBIC

Kot vse ostalo tiskano gradivo, začenši s knjigami in stoletja kasneje na primer z razglednicami, je začetek širše dostopnosti podobic tesno povezan z nastankom tiska nekje od 15. stoletja dalje.

V 16. stoletju se je razvila tehnika ksilografija (tehnika lesoreza), pri kateri se je z obdelavo lesene matrice izdelalo matrico za odtis na papirju, pergamentu ali tkaninah. Takšen postopek izdelovanja podobic se je začel v samostanih, po zgledu miniaturnih srednjeveških kodeksov, kmalu pa so jo prevzeli tudi podjetni posamezniki. Nekatero odtisnjene podobice v tehniki lesoreza so bile naknadno ročno kolorirane z značilnimi barvami opisovanega obdobja, na primer oranžno, rdečo, zeleno, okrasto in modro barvo, jih našteva Cimenti, sama tehnika pa je bila priljubljena v Nemčiji, Franciji, Španiji, na Nizozemskem in v Italiji.⁷⁶

Kasneje se je uveljavil bakrorez, kar je pomenilo, da je bila matrica iz bakrene plošče. S tehniko bakroreza se je pri ustvarjanju podob lahko doseglo bolj fine in precizne poteze, kot jih je pri obdelavi lesorezne matrice omogočala tehnika lesoreza. »Tovrstne podobice so se najbolj kakovostno izdelovale v *belgijskem Antwerpnu in nemškem Augsburgu*.«⁷⁷ Podobice so bile velikokrat po odtisu, prav tako kot lesorezne, še ročno kolorirane.

V začetku 19. stoletja je primat med tiskarskimi tehnikami prevzela litografija, pri kateri je bila matrica iz mehkega kamna, med letoma 1820 in 1830 pa kromolitografija oziroma večbarvni natis. Razvijale so se tudi druge in razne kombinacije tehnik tiskanja. Najbolj množično so se podobice izdelovale med 1870 in 1920, ko so se tiskale predvsem v Parizu (glej foto 2 in 7), Pragi, Einsiedelnu (glej foto 5 in 6), Barceloni, a tudi v Milanu, Torinu, Rimu in Bologni.⁷⁸ »V obdobju med obema vojnama so se uveljavili različni fotokemični postopki za izdelavo klišejev«, v zadnjih letih pa je za tiskanje podobic najbolj zaslužen ofsetni tisk.⁷⁹

⁷⁵ PETRIČ.

⁷⁶ CIMENTI 2009: str. 13.

⁷⁷ CIMENTI 2009: str. 15.

⁷⁸ CIMENTI 2009: str. 15.

⁷⁹ LOVRENČIČ 1996: str. 83.

Je vous remercie . . . /Bouasse Jeune/1217/ Made in France. Med 1867 do 1880, mere 11 x 6 cm.

Narodna in univerzitetna knjižnica, Slikovna zbirka.

Primer podobice z motivom Molitev na Olski gori, ki je bila natisnjena v pariški delavnici Emila iz družine Bousse-Lebel, ki je leta 1867 ustanovil svoje podjetje Bouasse Jeune, s sedežem v pariški četrti St. Sulpice, kjer je že delovalo več tiskarn nabožnih tiskovin.⁸⁰ Da so podobice potovale po evropskem prostoru, nam pritrjuje tudi rokopisna zabeležka na zadnji strani, ki je datirana in signirana: »27. III. 30 V spomin od Erike Schmidt«.

NAŠI KRAJI

Nekateri avtorji omenjajo, da v slovenskem prostoru lahko že v 17. stoletju zasledimo prve, sicer še zelo redke božjepotne podobice, ki naj bi jih izdelali risarji in bakrorezci iz Valvasorjeve grafične delavnice.⁸¹

V drugi polovici 17. in v 18. stoletju, ko so središča izdelave podobic nastajala predvsem v Nemčiji, Avstriji in tudi na Češkem, je bilo največje srednjeevropsko središče za tiskanje podobic Augsburg, najpomembnejše tiskarsko središče v Avstriji pa Dunaj.⁸²

Podobice so sicer za naše kraje v Augsburgu ustvarjali bakrorezci J. G. Gruber ter brata Klauber, od dunajskih mojstrov F. L. Schmitner in člani družine Schmuzzer, v Gradcu so za naše kraje tiskali C. Dietell, J. Ferstler, J. M. in J. V. Kauperz ter člani družine Weinmann in B. J. Herrmann. Podobice so tiskali tudi domači tiskarji, v Ljubljani Adam Friderik Reichard, družina Kleinmayr tudi v Celovcu in v Trstu Janez Tomaž Trattner.⁸³

⁸⁰ BOUASSE-LEBEL, Eulalie (1809–1898).

⁸¹ ZALAR 1999: str. 23 in LOVRENČIČ 1996: str. 82.

⁸² LOZAR-ŠTAMCAR 1995: str. 20.

⁸³ LOZAR-ŠTAMCAR 1995: str. 20.

V 19. stoletju so od domačih tiskarjev in založnikov poleg družine Kleinmayr tiskali tudi Jožef Blaznik (glej foto 3), Janez Krajec in Henrik Ničman.⁸⁴

Le v križu je zveličanje (Tomaž Kempčan)/Kamnotiskarnica Jož. Blaznika v Ljubljani.
Pred 1870, mere 11,2 x 7,3 cm. Narodna in univerzitetna knjižnica, Slikovna zbirka.
Primer črno-bele podobice iz tiskarne Jožefa Blaznika.

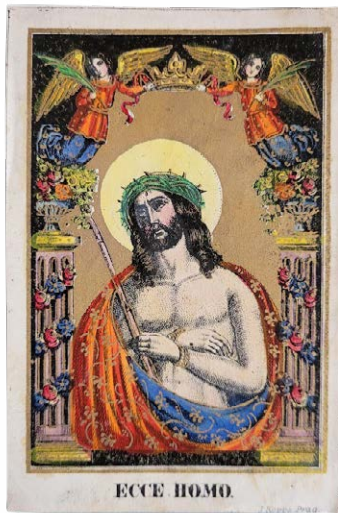
Predloge za podobice so pogosto ustvarjali tudi naši najboljši domači ali pri nas delujoči tuji umetniki: Simon Tadej Volbenk Grahovar, Valentin Metzinger, Franc Jelovšek, Ivan Franc Rainwaldt, Andrej Herrlein, Josip in Marko Layer, Matej Langus, Franz Kurz von Goldstein in Vincenc Dorfmeister jih v Ars Sacra našteva Zalar, vrezali in natisnili so jih v tujih delavnicah.⁸⁵

Za slovenske božje poti so podobice izdelovale tudi tiskarne v Pragi, na primer tiskarna S. Rudla, Koppe (glej foto 4) in W. Hoffmanna, sredi 19. stoletja pa tudi graške tiskarne J. in F. Nowohradskega, A. Kissmana in B. Geigerja (glej foto 1). V drugi polovici 19. stoletja so bile za naše kraje najbolj pomembne tiskarne Schneiderja, Presuha in Tschölla v Gradcu, Fischerja v Innsbrucku in Schemma v Nürnbergu. Iz Francije in Švice (npr. tiskarna Benziger v Einsiedeln, glej foto 5 in 6) so k nam prihajale tudi čipkaste podobice in se obdržale vse do začetka 20. stoletja, ko je fotografija prevzela primat nad grafičnimi tehnikami, zaključilo geslo »Podobica« v Enciklopediji Slovenije Lozar-Štamcar.⁸⁶

⁸⁴ ZALAR 1999: str. 23.

⁸⁵ ZALAR 1999: str. 23.

⁸⁶ LOZAR-ŠTAMCAR 1995: str. 20–21.

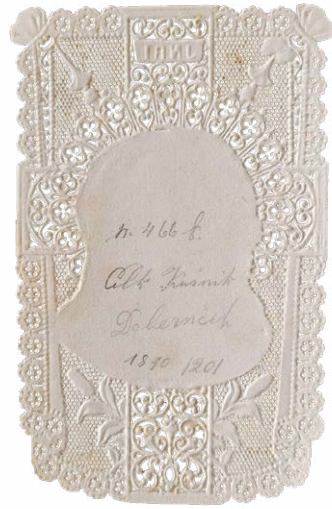

Ecce homo/J. Koppe Prag. Okoli 1850, mere 12 x 8 cm. Narodna in univerzitetna knjižnica, Slikovna zbirka.
 Ročno kolorirana podobica je bila natisnjena v delavnici Josefa Koppeja v Pragi.
 Nekdaj jo je imel v lasti Tomo Zupan (na zadnji strani žig Iz zapuščine T. Zupana).

*Hvalen bodi Jezus,
 Kristus!*

*Spomin hočem vam duhovni,
 Keč zapuščati, priveden se čem
 so tebi bodi. Dae kratke je početni
 vane naučja izolenja, toraj nam ke
 vsim in selim ormenovaj, tek
 dovesti in se kdaj v bosi dečelo
 proseliti, dober se na tu na vstaj
 vaje bi, ovrje ovree lepe pasli viki
 zmevoj bati in poptebali vsoti
 voj Bogu vas poptebam vija
 medite rane sladkor mene tukaj
 na bo si Bogam duhovni ke
 opomin od hvala re Andrese
 Hvala*

Ecce homo!/Lith. & Kunsth. Von Gebr. C. u. N. Benziger in Einsiedeln. Po 1830, mere 12,7 x 8,5 cm.

Narodna in univerzitetna knjižnica, Slikovna zbirka.

[INRI] / Gebr. Benziger. 466. Po 1830, mere 9,7 x 6 cm. Narodna in univerzitetna knjižnica, Slikovna zbirka.

Primeri trpečega Kristusa, ki nas nagovarja preko dveh podobic iz tiskarne Benziger iz švicarskega Einsiedelna, sta nastali v času delovanja bratov Karla in Nikolausa Benziger. Brata sta s svojim delovanjem v domači tiskarni začela z delom v tridesetih letih 19. stoletja.⁸⁷ Podoba Kristusa, ki je natisnjena na ročno kolorirani litografski podobici z naslovom

Ecce homo!, ima na zadnji strani zapisano molitev v slovenskem jeziku »Hvalen bodi Jezus, Kristus! . . .«, na zadnji strani Kristusove podobe s čipkaste podobice, pa smo uspeli le delno identificirati rokopisno zabeležko, verjetno nekdanjega lastnika »h. 466 . . . Cilka Kušnik Doberček 1840 . . .«.

Avtorji prispevkov o podobicah te razvrščajo na romarske oziroma božjepotne in svetniške podobice, odpustke, spovedne in molilne listke, votivne slike, novomašne podobice, osmrtnice idr.⁸⁸ Tako jih glede na vsebino hranimo tudi v Slikovni zbirki NUK.

⁸⁷ NAUER.

⁸⁸ LOZAR ŠTAMCAR 1990: 59 in ZALAR 1999: str. 23.

Da bo umrl ... R. I. P./na hrbtu: Spomin na grobu ljubljenih staršev ...

Po 1905, mere 11,4 x 7 cm. Narodna in univerzitetna knjižnica, Slikovna zbirka.

Ecce homo. Da bo umrl .../(neidentificiran logotip)/na hrbtu: Križanska Marijina kongregacija ...

Po 1908, mere 10,4 x 6,7 cm. Narodna in univerzitetna knjižnica, Slikovna zbirka.

Da bo umrl .../T. F. ÉDIT. PONTIF PARIS PI 805bis/na hrbtu: V pobožen spomin se priporoča ...

Po 1908, mere 10,5 x 6,5 cm. Narodna in univerzitetna knjižnica, Slikovna zbirka.

Med podobnicami osmrtnicami, z značilno črno obrobo, ki jih hranimo v Slikovni zbirki NUK, je bil izredno priljubljen verz »Da bo umrl, vsak dobro vé, ne vé pa: kdaj, kako in kje.«, natisnjen na sprednji strani in vkomponiran pod podobami različnih motivov iz Kristusovega pasijona. Dva različna motiva, in sicer Kristus nosi križ ter trpečega Kristusa kot Ecce homo, prikažemo preko treh podob. Glede na leta, za katera so bile osmrtnice izdelane, predvidevamo, da so nastale v oziroma po prvem desetletju 20. stoletja. Pri eni izvor natisa ni znan, druga ima na sprednji strani natisnjen sicer neidentificiran logotip, tretja pa je bila natisnjena v Parizu.

KRISTUSOV PASIJON (IKONOGRAFSKI MOTIVI V LIKOVNI UMETNOSTI)

Pasijon seveda tudi v likovni umetnosti prikazuje trpljenje in smrt Jezusa Kristusa, ki ga lahko spremljamo skozi posamične prizore ali prebiramo skozi cikle. Označuje predvsem pripovedno zaokrožene upodobitve, ki nam lahko prikazujejo vse, od Kristusovega vhoda v Jeruzalem, zadnjo večerjo, molitev na Oljski gori, Judovo izdajstvo, sodbo pred judovskim velikim zborom in pred Pilatom, bičanje, kronanje s trnovo krono, nošnjo križa, križanje do polaganja v grob ali celo do Vstajenja, v geslu »Likovna umetnost« Enciklopedije Slovenije piše Cevc.⁸⁹ Posamični prizori so največkrat povzeti po evangelijih, cikli so lahko dopolnjeni še po apokrifih, osebnih razodetjih in legendah.⁹⁰

V obdobju poznega srednjega veka so v kristološki ikonografiji poudarki na človečnosti in usmiljenju Jezusa Kristusa, vzpostavljen je intimnejši, izrazito čustven odnos med verniki in Kristusom, razlaga Germ, kar pripelje do motivov, »ki izpostavljajo Kristusovo trpljenje za odrešitev človeštva, se povezujejo z ljudsko pobožnostjo in srednjeveško mistiko, iz česar se oblikujejo t. i. nabožni motivi gotske umetnosti«.⁹¹ Tako se »v povezavi s temo trpljenja in odrešenja v slikoviti pripovedi razrašča pasijonski cikel, iz katerega se kot izolirani motivi najpogosteje pojavljajo prizori iz sklepnega dela trpljenjske zgodbe: Križanje, Snemanje s križa, Objokovanje, Pietà, Polaganje v grob, Vstajenje in Vnebovhod«.⁹²

Zato nas seveda ne čudi, da v kristološki motiviki podobic, ki jih hranimo v Slikovni zbirki NUK, ni malo takih, na katerih se srečamo prav s podobami iz Kristusovega pasijona. Motiv trpečega Kristusa, največkrat podnaslovljen z Ecce homo, in motiv Križanja pa imata med njimi prav posebno mesto. Kar morda niti ni tako nepresenetljivo, saj Kristus kot tisti, ki trpi, z bodečo krono na glavi in včasih tudi z nazorno prikazanimi ranami, prav posebej svoje trpljenje in s tem seveda trpljenje vsakega posameznika posebej. Izjemno priljubljeni podobi Kristusa in zato ničkolikokrat upodobljeni praktično vse do današnjih dni skozi likovno govorico mnogih priznanih in nekoliko manj znanih likovnih umetnikov nagovarjata kar najširše občinstvo tudi s pomočjo podobic.

PODOBICE IZ SLIKOVNE ZBIRKE NARODNE IN UNIVERZITETNE KNJIŽNICE

Podobice v Slikovni zbirki NUK hranimo v namensko izdelanih škatlah iz trajno obstojnih materialov, posamično ali več njih skupaj pa so hranjene še v namenskem manjšem ovoju, ločene po vsebinskih sklopih. Največ podobic z motivi iz pasijona se nahaja pod sklopi Podobice – Kristus, Podobice – Romar-

⁸⁹ CEVC 1994: str. 266.

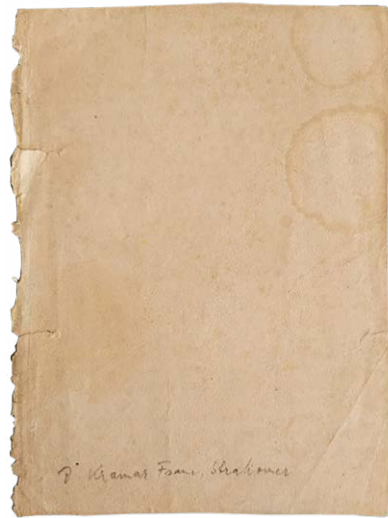
⁹⁰ CEVC 1994: str. 266.

⁹¹ GERM 2021: str. 142.

⁹² GERM 2021: str. 142.

ske – Slovenija, Podobice – Romarske – tujina, Podobice – Pastoral/Obhajilne in birmanske, Podobice – Kongregacije in Podobice – Osmrtnice.

Namesto zaključnih besed naj spregovorijo Kristusove podobe iz izbranih primerov podob z motivi iz pasijona, ki jih hranimo v Slikovni zbirki NUK, in jih na slovenski prostor veže nekdanje lastništvo, kraj in tiskar izdelave ali slovenski jezik.

Jezus sreča svojo žalostno mater./Jos. Führich pinx Petrak sc. /504/ Ausführung u. Stich d Man'z Kunst-Verlag
Avtorja podobe: Führich, Joseph, Ritter von (1800–1876), Petrak, Alois (1811–1888)

Zadnja stran: rokopisna zabeležka: »J Kramer Franc, Strahomer« (verjetno podpis njenega nekdanjega lastnika)

Barve: črno-bela. Mere: 14,5 x 10, 8 cm. Datacija: po 1860

Opomba: Primer posamezne ali morda celo samo izrezane upodobitve (podobica je sorazmerno velika v primerjavi z večino hranjenih v Slikovni zbirki NUK ter natrgana na enem robu) oziroma samo posamično ohranjena (v Slikovni zbirki NUK) izjemno priljubljenih upodobitev podpisanih avtorjev in mnogokrat ponatisnjenih podob križevega pota, tudi v našem prostoru. V 2. izdaji Der heilige Kreuzweg Leonarda da Porto Maurizio iz leta 1882, ki jo je v Ljubljani natisnil naslednik Jožefa Blaznika, se nahaja kot četrta ilustrirana priloga v publikaciji, ki jo hrani Narodna in univerzitetna knjižnica (Narodna in univerzitetna knjižnica, DS 110255, cobiss id= 179479808).

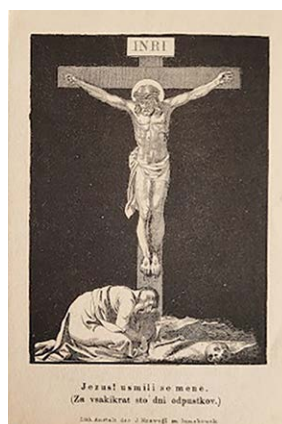

O presveto obličje, vse potno in krvavo in pod križevo težo omahujoče. —

Usmili se nas! /Kat. tiskovno društvo v Ljubljani/3320

Zadnja stran: prazna. Mere: 11 x 5,5 cm. Barve: barvna. Datacija: med 1890 do 1919

Opomba: Primer podobice z nazobčanim zlatim robom, ki ima v desnem spodnjem kotu natisnjeno številko, ki ji jo je verjetno dodelila tiskarna. Številčenje znotraj posameznih serij v okviru založniške hiše so prav tako imele tudi tiskane razglednice.

Jezus! Usmili se mene. (Za vsakikrat sto dni odpustkov.)/Lith. Anstalt des J. Kravogli in Innsbruck.

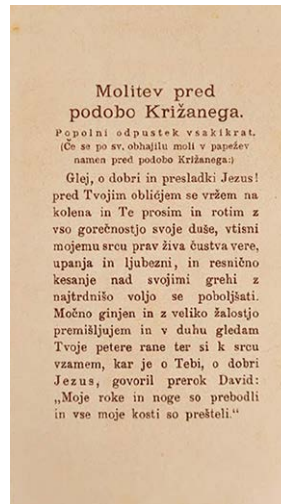
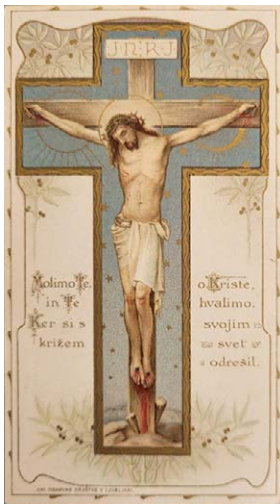
Založnik in litograf: Kravogli, Johann Nepomuk, (1803–1873)

Zadnja stran: natisnjena *Molitev pred podobo križanega Jezusa.*, rokopisna zabeležka nad podobo zgoraj »[Križani]«

Mere: 13 x 8,6 cm. Barve: črno-bela. Datacija: po 1834

Opomba: Primer dveh podobic, ki prihajata iz iste avstrijske litografske delavnice, ki pa je tiskala tudi za slovenski prostor.

Pod različicama motiva Križanega je natisnjeno enako slovensko besedilo.

Molimo Te, o Kriste, in Te hvalimo. Ker si s svojim križem svet odrešil./Kat. tiskovno društvo v Ljubljani

Zadnja stran: natisnjena Molitev pred podobo Križanega

Barve: barvna. Mere: 11,5 x 6,5 cm. Datacija: med 1890 do 1919

Opomba: Primer podobice, ki ima na hrbtni strani natisnjeno molitev, nima pa nobene rokopisne zabeležke.

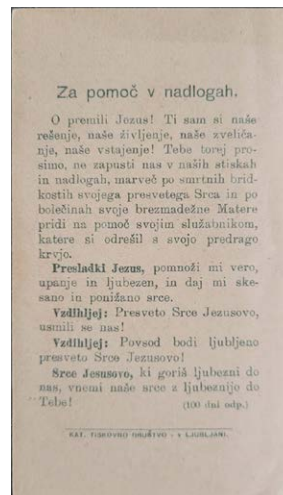

Jezus, Tebi živim! ... / A. & M. B. 1899

Zadnja stran: rokopisna zabeležka datuma: »11/7 900« in neidentificirane oznake »6x«

Mere: 12 x 4,5 cm. Barve: barvna. Datacija: 1899

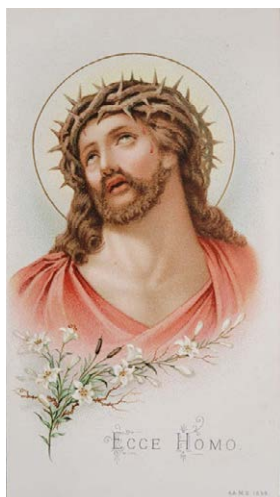
Opomba: Podobica je natisnjena na prozornem papirju ter je izrazito ozkega in podolgovatega formata, kakršen je bil značilen za čas okoli leta 1900.

Ecce homo!

Zadnja stran: natisnjena molitev z naslovom Za pomoč v nadlogah, na dnu strani natisnjen podatek o tiskarni: Kat. tiskovno društvo v Ljubljani. Mere: 12,5 x 7 cm. Barve: barvna. Datacija: med 1890 do 1919

Opomba: Primer podobice, ki ima na hrbtni strani natisnjeno molitev, nima pa nobene rokopisne zabeležke.

Ecce homo./A. & M. B. 1898

Zadnja stran: natisnjena Molitev

Mere: 12,5 x 6,8 cm. Barve: barvna. Datacija: 1898

Opomba: Primer podobice, ki ima na hrbtni strani natisnjeno molitev, nima pa nobene rokopisne zabeležke.

Literatura in viri

- BOUASSE-LEBEL, Eulalie (1809–1898), v: *Geographicus rare antique maps*. [https://www.geographicus.com/P/ctgy&Category_Code=bouasselebeleulalie] <31. 01.2024>
- CEVC, Emilijan. Pasijon, v: *Enciklopedija Slovenije*, 8, Nos–Pli. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995, str. 265–266.
- CIMENTI, Lorenzo. V: *Cieglci*. Čedad = Cividale: Kulturno društvo Ivan Trinko ; Dreka = Drenchia: Društvo Kobilja glava ; Špeter = San Pietro al Natisone: Beneška galerija, 2009, str. 13–21.
- GERM, Tine. *Uvod v ikonografijo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2021.
- LOVRENČIČ, Joža. Pripoved brezjanskih podob, v: *Marija Pomagaj, Brezje : razglednice in podobice skozi čas*. Brezje: Frančiškanski samostan, 1996, str. 81–100.
- LOZAR-ŠTAMCAR, Maja. Podobica, v: *Enciklopedija Slovenije*, 9, Plo–Ps. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995, str. 19–21.
- LOZAR-ŠTAMCAR, Maja. Prispevek k preučevanju božjepotnih grafičnih podob v 18. stoletju na Slovenskem. *Zbornik za umetnostno zgodovino = Archives d'histoire de l'art = Art history journal*. Nova vrsta 26, 1990, 57–70.
- NAUER, Heinz. Benziger Verlag, v *Historisches Lexikon der Schweiz (HLS)*, Version vom 10. 12. 2019. [<https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/058085/2019-12-10/>] <01.02.2024>.
- PETRIČ, Franci. *Sv. Križ nad Belimi vodami*. [https://www.kam.si/sv_kriz_nad_belimi_vodami/] <21. 1. 2024>
- ZALAR, Franc. Grafika – božjepotne podobice, v: *Ars sacra : [katalog ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, Kulturno informacijski center Mestnega muzeja, 1. april 1999–29. maj 1999]*. Ljubljana: Mestni muzej, 1999, str. 8–47.

p. dr. Andraž Arko

JEZUS PRVIČ SPREGOVORI V FILMSKEM PASIJONU

Julien Duvivier spada med najbolj legendarne osebnosti v zgodovini francoske kinematografije, saj ga uvrščajo med pet velikih klasikov, skupaj z Jeanom Renoirjem, Renejem Clairom, Jacquesom Feyderjem in Marcelom Carnejem. Kljub nekaterim spodrslijajem je njegov opus preprosto zvezdniški. Sprva je delal kot gledališki igravec, filmsko kariero je začel leta 1918 kot asistent pomembnih francoskih režiserjev, kot sta bila Louis Feuillade in Marcel L'Herbier. Leto pozneje je režiral svoj prvenec *Haceldama ou le prix du sang* (*Hakéldama ali cena krvi*),⁹³ ki pa ni bil uspešen in ni imel liričnosti in lepote, ki sta zaznamovali njegova kasnejša dela. V tridesetih letih se je Duvivierjev talent v polnosti razcvetel, najprej s filmom *David Golder* (1931). Njegova nadaljnja prizadevanja v tem desetletju, ki jim je botroval pojav zvoka v kinematografih, so ga uveljavila kot enega vodilnih v svetovni kinematografiji, vključno s filmi *Tajinstveni Alžir* (*Pépé le Moko* – 1937), *Njen prvi ples* (*Un carnet de bal* – 1937), *The Great Waltz* (*Veliki valček* – 1938) in *Tales of Manhattan* (*Zgodbe z Manhattna* – 1942) ter seveda legendarni *Don Camillo* (1952) z nadaljevanjem *Don Camillova vrnitev* (*Le Retour de Don Camillo* – 1953).

V tridesetih letih je Duvivier posnel tudi prvi zvočni film o Jezusu *Golgota* (*Golgotha* – 1935). Gre za dramsko-filmsko rekonstrukcijo Jezusovega trpljenja, ki temelji na evangelijih. Scenarij je narejen po romanu *Golgota*, ki ga je napisal kanonik Joseph Reymond. Jezus tako prvič spregovori na filmskem platnu in to v francoščini.

Osem let po izjemno uspešnem nemem filmu *Kralj kraljev*, ki ga je posnel Cecil B. DeMille, je Julien Duvivier ponovno pripeljal Jezusa v kinodvorane. Razlika med obema filmoma je precej večja od zgolj zvočnega zapisa. *Kralj kraljev* predstavlja tipično lažno pobožnost, ki je značilna za večino dotedanjih ameriških kinematografskih upodobitev Kristusa, medtem ko *Golgota* s preprostim občutkom zajame nekaj globljega, skrivnostnega in bolj duhovnega. Duvivier je z izjemno uporabo kamere uspel upodobiti pomembne trenutke Jezusovih

⁹³ Vedno je najprej naveden naslov filma, ki ima slovenski prevod, nato v oklepaju izvirnik z letnico. Če slovenski prevod ne obstaja, je najprej naveden izvirni naslov, ki je nato v oklepaju še v slovenščini.

zadnjih dni, kot da so nekaj povsem naravnega. Če je DeMille z zadnjim nemim filmom v Hollywood prinesel evangelij, je Duvivier s prvim govornim filmom v evangelij vnesel vso tehniko in umetnost tedanje moderne francoske filmske produkcije ter v filmu upodobil na karakterjih temelječo, razpoložensko osvetljeno neposredno pripoved o Jezusovih zadnjih dneh.

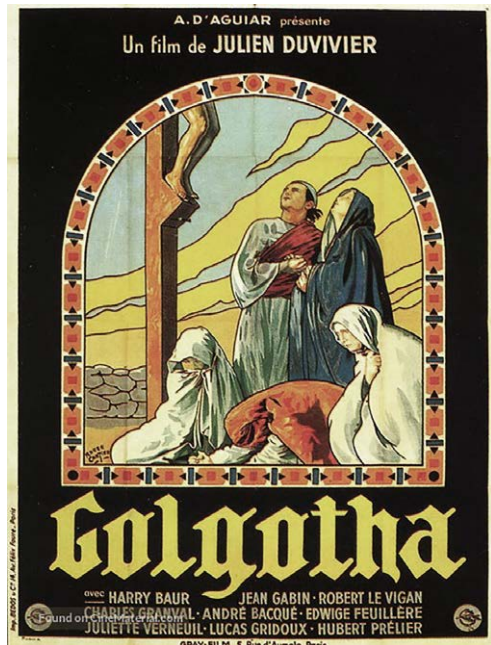
Film *Golgota* je bil 12. aprila 1935 premierno prikazan v Parizu, nato pa so ga predvajali po vsej Evropi, razen v Veliki Britaniji, saj ga je britanski odbor filmskih cenzorjev prepovedal. V ZDA je prišel šele 1937, kjer je bil, tako kot v ostalih angleško govorečih državah, predvajan pod naslovom *Behold the Man* (*Glejte, človek*), kar je bil tudi prvotni naslov filma v latinščini – *Ecce Homo*. Ameriško združenje National Board of Review je film razglasilo za šesti najboljši tuji film leta 1937. Glasbo za film je napisal skladatelj Jacques Ibert.

Fernandel in Julien Duvivier med snemanjem Don Camilla

Robert Le Vigan

Golgota – plakat

V glavni vlogi Jezusa je nastopil Robert Le Vigan, čigar kariera je bila do *Golgot*e dokaj neizrazita, saj je nastopal predvsem v negativnih in temačni vlogah. Vloga Jezusa pa mu je prinesla številna priznanja in ga uveljavila kot iskanega karakternega igralca. V času 2. svetovne vojne je po nemški invaziji na Francijo postal član desničarske pronacistične stranke, ki se je zavzemala za popolno sodelovanje z nemškimi oblastmi ter zagovarjala antisemitizem. Po vojni je bil obsojen na deset let prisilnega dela, zaplenili so mu tudi vse premoženje in od-

vzeli državljsanske pravice. Ko je bil po treh letih delovnega taborišča pogojno izpuščen, je pobegnil v Španijo, od tam pa v Argentino, kjer je v Buenos Airesu v bedi in revščini živel vse do smrti leta 1972. Ne glede na to pa je bil film *Golgota* deležen navdušujočih kritik in postal ter ostal priljubljeno evangelizacijsko sredstvo različnih Krščanskih cerkva v ZDA vse do sredine 60. let.

Med vsemi osebami je najslabše upodobljen lik Jezusove matere Marije. Prvič jo na kratko vidimo ob slovesnem vhodu v Jeruzalem. Marija (*Juliette Verneuil*) se skupaj z Magdaleno (*Vanah Yami*) tako nenaravno nasmiha, da izgleda primerna za hospitalizacijo na psihiatrični kliniki oziroma deluje, kakor da je zaužila močno dozo antidepressivov. Žal se to pojavlja tudi v nekaterih drugih prizorih z Marijo. Nekako v tem smislu je, glede na siceršnjo režiserjevo dinamično ustvarjalnost, togo in šablonsko prikazano tudi Jezusovo naročilo Mariji in Janezu s križa: »Žena, glej, tvoj sin!« / »Glej, tvoja mati!« (Jn 19,26-27).

Marija Magdalena in Jezusova mati Marija

Juda Iškarijot

Juda Iškarijot (*Lucas Gridoux*) je upodobljen kot razočarani povzpetic, ki ni dobil primernega položaja. Zelo dobro je prikazana njegova notranja psihodrama, ko se spominja Jezusovih izrekov. Toda na koncu pred člani sinderija izpade kot revež, ki je Jezusa izdal zaradi denarja. Kasneje, tik preden odidejo v Getsemani aretirat Jezusa, Judu ne izplača tridesetih srebrnikov Kajfa, s katerim se je dogovarjal in celo pogovarjal nekaj trenutkov pred prejemom denarja, ampak mu plačilo izroči služabnik. Ta poniževalni element do njega se še izraziteje pokaže v prizoru, ko da Pilat Jezusa bičati, Kajfa (*Charles Granval*) pa medtem razdeljuje denar – podkupnino tistim, ki so se odzvali vabilu, naj pridejo med procesom v množico kričati proti Jezusu. Ko Kajfa osebno deli denar udeležencem, nanj naleti Iškarijot in predenj zabriše mošnjo s tridesetimi srebrniki. Juda vidimo nazadnje, ko se pripravlja, da se bo obesil. Na drevo priveže vrv, a obešenja ne vidimo. Judova vloga v filmu je dokaj netipična, saj je jasno, da ni hudobnež ali nekdo z zli nameni. Juda (ki je videti kot dvojček režiserja Stanleyja Kubricka) je prikazan kot izmučena duša, ki resnično ne ve, kaj naj si misli o norosti v zvezi z Jezusom.

Film zelo nevsiljivo izobrazuje, saj gledalca mimogrede seznanja z zgodovinskimi, geografskimi, družbenimi in političnimi dejstvi, pri čemer ostaja zvest zgodovinski resničnosti, brez kakršnegakoli prirejanja ali potvarjanja. Že na začetku gledalca seznanja z zgodovinskimi okoliščinami, saj ga umesti v leto 786 *ad urbe condita* – od ustanovitve Rima, ko je rimskemu imperiju vladal cesar Tiberij, v provinci Judeji pa je bil njegov namestnik – upravitelj Poncij Pilat. Gledalec je seznanjen tudi s temeljnimi značilnostmi judovstva v tistem obdobju. Tako najprej spozna tempelj kot središčno točko judovske vere ter versko-politično ureditev s sinedrijem – judovskim velikim zborom, ki mu predseduje veliki duhovnik, ki je bil v tistem času Kajfa. To situacijo na začetku filma poveže s krščanstvom, ko gledalca seznanja, da se je zasedanje sinedrija s polemiko proti Jezusu zgodilo 9. nisan, na dan, ki ga bo krščansko izročilo poimenovalo cvetna nedelja.

Slovesni vhod v Jeruzalem

Juda opazuje postavitve evharistije.

Po tej zgodovinsko-geografski umestitvi pa režiser gledalca malodane vrže med evforično množico, saj zelo dramatično prikaže navdušenje romarjev ob Jezusovem slovesnem prihajanju v Jeruzalem. Začetni prizori Jezusovega slovesnega vhoda v Jeruzalem so najveličastnejši med vsemi hollywoodskimi. Gledalec je vpet v množico, je njen del, medtem ko Jezusa prvih deset minut filma praktično ne vidi. Vznemirjenje se iz minute v minuto stopnjuje. Toda tudi brez podnapisov ali znanja francoščine je jasno, kaj se dogaja. Duvivier izziva občinstvo s prikazom vrveža množice, razpravljanjem farizejev o tem, kaj se dogaja, opazovanjem dogajanja z distanco in celo posnetkom množice z Jezusove perspektive, ko gre ta skozi množico, ki ga pozdravlja z oljčnimi vejami. A Jezusa še vedno ne vidimo. Tako na očarljiv način pritegne gledalca v zgodbo in ta postane del množice, ki želi videti Jezusa. Ko se Jezus končno pojavi pred vhomom v tempelj, ga vidimo od daleč, snemanega z nizkega kota. Skoraj je zakrit z učenci in za trenutek pride celo do zmede glede tega, ali je to res on. Režiser želi s tem

učinkom pri gledalcu ustvariti vtis, da je dejansko navzoč na prizorišču dogajanja in je pravkar sploh prvič srečal Jezusa. Gledalec se skozi množico preriva proti središču dogajanja, da bi vsaj z bežnim pogledom videl človeka, o katerem vsi govorijo. Sčasoma ga lahko vidi kako se oddaljuje, preden izgine skozi tempeljska vrata.

Vojaki in služabniki se norčujejo iz Jezusa.

Jezus pred Herodom in njegovimi dvorjani, kjer v sredini leži leopard.

Najboljša scena filma je izgon trgovcev iz templja. Hitra menjava kadrov doseže vrh v impresivnem prizoru, ko kamera sledi Jezusu skozi stebrišče, pri čemer je v središču bolj kot Jezus vstop v čustveno situacijo dogodka. S tem, ko kamera skuša zajeti to kaotično dogajanje, je prizor izгона trgovcev iz templja prikazan na način, kot ga ni uspel pred in po tem prikazati noben režiser. Znova začne naraščati množica, tokrat pobesnelih trgovcev, ki se pritožujejo sinedriju, ker so drago plačali stojnice, zdaj pa so ostali brez vsega. Kontrastno prelivanje množice, ki Jezusa občuduje, v množico, ki začinja vse bolj besneti proti njemu.

Na zanimiv način je prikazan prizor, ko farizeji sprašujejo Jezusa o plačevanju davkov. Prizor predpostavlja, da občinstvo že pozna zgodbo, ki jo potem samo vplete v realno dogajanje. Dejansko je v celoti film zastavljen tako, da predpostavlja gledalčevo poznavanje zgodbe. Prav zato jo lahko obravnava v razširjenem smislu, ko jo vpne v celoten družbenopolitični kontekst tedanje Palestine in s tem gledalce vpelje v versko politične spletke, ki so dejansko privedle do smrtne obsodbe. Režiser s tovrstno narativo gledalca pritegne in aktivno vključi v pripoved, zato ta ni zgolj pasivni sprejemnik zgodbe, kot je to značilno za večino filmov o Jezusu. Po drugi strani pa Duvivier ustvarja tudi skrivnostnost okoli Jezusa. S tem prijemom je na subtilen način izpostavljena tudi njegova Božja narava. V to je gledalec vpeljan že takoj na začetku, ob slovesnem vstopu v Jeruzalem, še na prav poseben način pa v prizoru zadnje večerje in postavitve evharistije, ko gledalec samo od daleč opazuje skrivnost vere. Postavitev zadnje večerje je umeščena v obhajanje judovske velike noči – pashe, vključno s pashalnim jagnjetom,

ki ga na začetku prizora postavijo na mizo. Posvetitev evharistije le vidimo, ne pa slišimo. Gledalcu, ki že pozna zgodbo, je jasno, kaj se dogaja, ostalim ne. Juda Iškarijot, ki se je že odločil, da bo članom sinedrija izročil Jezusa, med obhajanjem pashe od Jezusa prejme pomočen košček kruha z naročilom: »Kar misliš storiti, stori brž.« Juda odide in s terase opazuje postavitvev evharistije. Ostali apostoli so udeleženci, Juda pa je izobčenec, saj se je s svojim dejanjem sam izločil iz občestva – izobčil. Izjemen prizor, kjer Juda le opazuje, ni pa več del tega. Pri tem tudi gledalec ni zgolj zunanji opazovalec, ampak lahko z Judom Iškarijotom sodoživlja občutek lastne izločenosti iz občestva – izobčenosti.

Aretacija v Getsemaniju sledi poročilu iz Janezovega evangelija (18,1-8), saj jo izvedejo rimski vojaki in tempeljska policija, navzoči so tudi nekateri člani sinedrija. Ne vidimo, da bi Juda poljubil Jezusa, to je samo nakazano in Jezus mu to očita. Ko nato Jezus vpraša vojake: »Koga iščete?«, ti popadajo po tleh.

Tudi zasliševanje sledi Janezovemu evangeliju (18,12-14), saj Jezusa najprej zasliši Kajfov tast Hana (*André Bacqué*). Ta je v zgodbi navzoč kot veliki boter, brez katerega se nič ne zgodi, saj slednjič sam zadovoljno opazuje s stolpa, kako se začne križev pot, kar kaže, da je uspel njegov načrt, da bi se odkrižali Jezusa. Hana zares izpade kot glavni antagonist, ki stoji za Kajfo.

Petrova zatajitev Jezusa sledi evangeliju po Luku, saj je ob Petrovi tretji zatajitvi Jezus že navzoč na prizorišču, ko ga iz Hanovih prostorov peljejo po stopnicah na dvorišče. Tam se Peter (*Hubert Prélier*) ob ognju pred ostalimi zaklinja, da Jezusa ne pozna. Za trenutek se Jezus in Peter s pogledom srečata, nato pa Petra preplavi bolečina zaradi greha. Pri tem je tudi zanimiva arhitekturna postavitev prizorišča: Hana Jezusa zaslišuje v svojih prostorih, medtem pripravljajo dvorano za zasedanje sinedrija. Ko Jezusa odvedejo iz Hanovih prostorov, gredo po stopnicah na dvorišče, kjer se Peter greje ob ognju, nato pa Jezusa na istem dvorišču preusmerijo v dvorano, kjer se začne zasedanje sinedrija.

Ko sinedrij obsodi Jezusa, sledi prizor, v katerem so na dvorišču ob ognju vojaki in služabniki velikega duhovnika. Jezusu čez glavo nataknejo cunjo in se nad njim izživljajo. Dregajo ga s palico in bijejo, se mu posmehujejo in norčujejo iz njega. To zasramovanje opiše samo Luka, saj se ne dogaja v pričo sinedrija, kot to opisujeta Marko in Matej.

Film jasno izpostavi, da je pasijon politični proces, ki ga izvajajo Kajfa in so-mišljeniki s političnimi pritiski na Pilata (*Jean Gabin*), ki mora izreči obsodbo. Kajfa se že pred začetkom procesa dogovori s Pilatom, da ga bo ta obsodil. Ko pride do procesa pred Pilatom, ta ne želi obsoditi Jezusa, tudi zaradi predhodnega prigovarjanja žene Klavdije Prokule (*Edwige Feuillère*). Ta namreč želi svojega moža prepričati, naj ne sodeluje s pokvarjenim sindrijem in naj ne obsodi Jezusa, saj je zanjo prerok in svet človek. S tem Duvivier precej razširi kratko poročilo

evangelista Mateja, a kljub temu ostane zvest duhu evangelijev. Ko Pilat od Kajfe izve, da je Jezus Galilejec, se skuša izmuzniti iz njegovega primeža in pošlje Jezusa k Herodu Antipu, saj je Galileja pod njegovo oblastjo, Herod pa je za pasho prišel v Jeruzalem. Vse se dogaja kot sprotna, a zamišljena akcija proti Jezusu. Kot da ni naključij ali spontanosti, ampak je vse vodeno in organizirano s strani Kajfe in sinedrija. Ko se zdi, da se je situacija zalomila, ker je Pilat poslal Jezusa k Herodu, člani sinedrija takoj odreagirajo, samo da bi izvršili svoje namene. Služabniki velikih duhovnikov takoj intenzivno zbirajo svoje privrčence, tudi z obljubo plačila, naj pridejo na trg pred Litostrotos, kjer bodo množično izvajali pritisk na Pilata. Tako kot na eni strani Kajfa z množico pritiska na Pilata, na drugi Klavdija pred možem zagovarja in brani Jezusa. Zdi se, da se Pilat vda zato, ker se ustraši, da ga bo sinedrij ovadil cesarju Tiberiju, ki bi ga lahko poslal v izgnanstvo. Komuniciranje med drhaljo in Pilatom poteka tudi skozi premikanje kamere: naj ta prihaja iz množice k Pilatu ali od njega dol k množici. S tem je gledalec popolnoma zajet v zgodbo, prepleten z njo in še bolj vpleten v pritisk, ki ga množica vrši nad Pilatom. Režiser zelo nazorno razlikuje množico. Del predstavljajo tisti, ki sledijo Jezusu, so navdušeni nad njim ali so preprosto romarji, ki so prišli na pasho v Jeruzalem in so morda delno pritegnjeni v dogajanje v zvezi z Jezusom, tako ob slovesnem vstopu kot tudi kasneje ob pasijonu. V drugi množici so Jeruzalemčani, ki so jih nahujskali in zbral člani sinedrija, ki pomešani med to množico podpihujejo ostale, da pritiskajo na Pilata.

Ko Jezusa privedejo k Herodu Antipu (*Harry Baur*), ta ni prikazan kot nekakšen bizaren prostak ali spolni perverznej kot v marsikaterem drugem filmu, ampak je ves v sijaju svojega vladanja in dvorjanov, celotno dogajanje pa vzame za hec in zabavo. Malo se norčuje iz Jezusa, nekoliko tudi iz služabnikov velikih duhovnikov – češ, kako to, da se Kajfa in sinedrij bojijo takega pajaca. Slednjič za njim zabriše svetlo ogrinjalo, s katerim ga nato ogrne eden od služabnikov velikih duhovnikov. Prizor dobro interpretira poročilo iz Lukovega evangelija. Med plejado raznobarnih dvorjanov, služabnikov in sužnjev opazimo tudi zver – leoparda, kar ima svoj svetopisemski odmev pri Marku: »Bil je med zvermi« (1,13), saj je Jezus skorajda v enakem položaju, kot je bil Danijel v levjem brlogu (DanD 4,28-42).⁹⁴

⁹⁴ Motiv z leopardom je v svoj film vključil tudi Mel Gibson.

Jezus pred Pilatom – levo od njega stoji liktor s fascosom.

Ženska gleda bičanje Jezusa.

Od Heroda privedejo Jezusa spet pred Pilata,⁹⁵ ki odredi, naj ga bičajo. Med bičanjem pa Jezusa sploh ne vidimo, ampak le vojake, ki po njem udrihajo z bičem. Predvsem pa vidimo množico – drhal, ki se naslaja ob bičanju, medtem ko ena od gledalk, ki se sprva strastno naslaja, slednjič omedli. Šele na koncu prizora od daleč vidimo prebičanega Jezusa, ki ga odvežejo s stebra. Nato se vojaki norčujejo iz njega, ga ogrnejo v plašč, mu nataknejo trnovo krono ter poklekujejo pred njim in ga maltretirajo.

Pilat si umiva roke.

Pilat narekuje pisarju.

Ko si nato Pilat umiva roke, vidimo le njegove roke in posodje, v ozadju pa Jezusa, nad čigar usodo si Pilat spira krivdo in s tem ne prevzema odgovornosti za njegovo usmrtitev. Nato Pilat naroči pisarju, naj na desko zapiše razglas o Jezusovi krivdi. Dogodek, ki ga evangelist Janez opisuje med križanjem (19,19-22),

⁹⁵ Med procesom na Pilatovi levi in desni stojita liktorja, ki v roki držita fascis – liktorski snop, sestavljen iz snopa lesenih palic, zvezanih z usnjenimi trakovi okoli sekire, ki je predstavljal moč življenja in smrti nad obsojenimi Rimljani. V fašistični Italiji je fascis predstavljal sveženj šib z vanj zataknjeno sekiro kot simbol fašizma in oblasti. V tem je subtilno nakazana tudi kritika tedanjih totalitarizmov.

režiser smiselno umesti v proces. Kajfa se pritoži Pilatu zaradi vsebine napisa »Jezus Nazarečan, Judovski kralj«, a ga Pilat zabije: »Kar sem pisal, sem pisal.« Razglas o krivdi je napisan v hebrejščini, latinščini in grščini.

Režiser se je odločil za klasično upodobitev križa: Jezus torej nosi celoten križ in to zelo velik. Na križevem potu je tudi nekaj sekvenc, ko gledamo množico z Jezusove perspektive. Veronika je nakazana, a brez prta, Simonu iz Cirene naložijo križ, a Simona sploh ne vidimo, vidimo le Jezusa, ki hodi s tablo z napisom o krivdi. Mimogrede Jezus sreča tudi Mater z Janezom, Magdaleno in drugimi ženami – Marija se od žalosti onesvesti. Ko Jezus tolaži jeruzalemske žene, je ta prizor, glede na dramatičnost in čustvenost ostalih, zelo tog, okoren in statičen.

Izjemno impresivni pa so množični prizori, ko križev pot pride iz Jeruzalema ven, na odprto. Zgodovinsko problematično je, da Jezusa na križ ne pribijajo rimski vojaki, ampak Judje – sodelavci velikih duhovnikov. Zanimivo pa je to, da Jezusa na križ ne pribijejo skozi dlani, ampak skozi zapestja, pri čemer je *Golgota* prvi film, ki to zgodovinsko dejstvo točno prikaže.

Jezus nosi križ in napis o krivdi v treh jezikih.

Jezus skozi zapestje pribit na križ.

Na trenutke se zdi, da se Duvivier pri križanju bolj ukvarja s spektakularnostjo kot z dramatično zbranostjo, saj je križanje verjetno ena najbolj vizualno osupljivih sekvenc, za kar je v veliki meri zaslužen režiserjev nadarjeni snemalec Jules Kruger. Ta sekvenca ima vročično, skoraj demonično moč – občutek, da se ob divjem neurju, ki se razbesni nad človeštvom, razbesni celotno stvarstvo. Z glasbo in spreminjanjem neba, vremena, teme, bliskov, močnega vetra in trese-njem zemlje deluje Jezusova smrt prav apokaliptično. Ob trenutku smrti kamera kaže Jezusa od pasu navzgor, čeprav skoraj ne vidimo njegovega obraza. Zdi se, kot da je režiser želel Jezusovo smrt prikazati – ne kot nekaj dramatično ekstravaganantnega, ampak kot nekaj skrivnostnega, nekaj intimnega med Očetom in Sinom, ko Jezus izdihne z besedami: »Oče! V tvoje roke izročam svojega duha.« Slovesna tišina, ki nenadoma nastane po Jezusovi smrti, je prav tako vznemir-

ljiva. V nešteti kasnejših filmskih pripovedih o pasijonu nobena upodobitev križanja ni imela takšnega učinka, kot ga ima Duvivierjeva *Golgota*. Gledalec za trenutek dobi občutek, da je občutil Božjo jezo.

V množičnih prizorih je ogromno golobov – najprej že ob slovesnem vhodu kot tudi ob križevem potu in potem ob Jezusovi smrti, ko množica beži nazaj v Jeruzalem. Ob raztrganem zagrinjalu v templju pa eden od navzočih pismoukov ugotavlja: »Bog zapušča naš tempelj.« Drugi se pod križem ob Kajfu sprašuje: »Kaj pa, če smo križali Mesijo?«

Neurje ob križanju

Raztrgano zagrinjalo v templju

Sledi pokop, pri katerem sodelujejo tudi rimski vojaki – kar ni v skladu s poročili evangelistov in učinkuje celo smešno. Je pa prizor zelo močan, ko namreč zaprejo grob, gledalec ostane v njem z Jezusom.

Vstajenje je prikazano z odprtim praznim grobom, v katerega pridejo žene, kjer slišijo glas, ki jim pravi: »Njega, ki ga iščete, ni tukaj. Vstal je. Pojdite, povejte učencem in Petru, da ga bodo spet videli, kakor je obljubil.« Ker poznamo zgodbo, vemo, da je to glas angela, a ne žene ne gledalci ne vidimo nobenega angela, ampak samo slišimo njegov glas.

Vstali Jezus je prikazan v dvorani zadnje večerje, ob Galilejskem jezeru, ko Peter trikrat izpove ljubezen in slednjič, ko podaja zadnja naročila učencem, kot poroča evangelist Matej (28,20): »Pojdite in učite vse narode... .. Jaz sem z vami vse dni do konca sveta.« Toda Jezus ne daje teh naročil le dvanajsterim, ampak veliki množici učencev. Vse skupaj aludira na vnebohod, ki pa ga ne vidimo.

V zadnjem prizoru filma ob mogočni glasbi spremljamo, kako dva križa odnesejo z Golgote in na njej ostane le Jezusov prazen križ, ki ga nato vidimo še od blizu, s čimer režiser skuša posredovati odrešenjsko sporočilo: vse ostalo ni pomembno, le križ na Golgoti, s katerim nas je Jezus odrešil.

Kaj še, poleg naštetega, dela film tako poseben, da je dosegel tolikšno popularnost? Za razliko od številnih svetopisemskih epopej, ki so pretirano dolge in spektakularne, je *Golgota* natančno prilagojena svoji devetdesetminutni dolžini. Čeprav ne pušča veliko prostora za sentimentalnost, vendarle govori pasijonsko pripoved z veliko mero občutka in pri tem ne izgubi nič od drame, ki je lastna zgodbi. Vsekakor pa ne gre za film, ki bi z vsemi podrobnostmi prikazoval Jezusovo življenje, ampak pasijon, saj je osredinjen na dogodke velikega tedna. Pri tem se usmerja na vprašanja, katera dejanja so Kristusa privedla na križ. Kakšna je bila pri vsem tem vloga Rimljanov in Judov? Kako so se odzvali učenci? Pogosto vidimo le nekatere segmente ali odlomke dogodkov, vendar ne od začetka do konca. Jezus je mnogo več kot zgolj lik, ki togo ali dokaj sterilno izgovarja besede iz evangelijev, kar je bila bolj ali manj praksa vse do sedemdesetih let preteklega stoletja. Pri Duvivierovem Jezusu je čutiti spoštovanje in nekakšno drugačnost, obenem pa tudi njegova čustva in doživljanje.

Zapiranje groba

Prazen križ na Golgoti

Prav zato je zgodba prepričljivo povedana brez dobresednega navajanja Svetega pisma. Filmska zgodba kompilira pasijonske pripovedi vseh štirih evangelistov in vsem poznano zgodbo predstavi na novo, z vso svežino in širino, saj ni osredotočena izključno na Jezusa, ampak na celotno družbenopolitično dogajanje okoli njega in v zvezi z njim. Pri tem je treba poudariti, da je film dinamičen, poln akcije in napetega dogajanja, brez razvlečenosti, ki bi jo sicer pričakovali od filma, ki je bil posnet leta 1935. Film je tudi zelo glasen in hrupen, mogoče tudi zato, ker je prvi zvočni govornjeni film o Jezusu in so si ustvarjalci mogoče tudi zato dali duška.

Viri in literatura

- BAKKER, Freek L. 2009. *The challenge of the silver screen*. Leiden/Boston: Brill.
- IMDb. Golgota. https://www.imdb.com/title/tt0025191/?ref_=ttfc_fc_tt (pridobljeno 12. 12. 2023).
- IMDb. Julien Duvivier, Biography. https://www.imdb.com/name/nm0245213/bio/?ref_=nm_ov_bio_sm (pridobljeno 12. 12. 2023).
- IMDb. Robert Le Vigan, Biography. https://www.imdb.com/name/nm0494670/bio/?ref_=nm_ov_bio_sm (pridobljeno 12. 12. 2023).
- KOPIAN, Steve. Unseen Films. 25. 10. 2011. Golgotha (1935). <http://www.unseenfilms.net/2011/10/golgotha-1935.html> (pridobljeno 13. 12. 2023).
- PAGE, Matt. Bible Films Blog. 17. 7. 2006. Golgotha (1935) Scene Guide. <https://biblefilms.blogspot.com/2006/07/golgotha-1935-scene-guide.html> (pridobljeno 13. 12. 2023).
- PAGE, Matt. Bible Films Blog. 27. 7. 2005. Golgotha (Ecce Homo, 1935). <https://biblefilms.blogspot.com/2005/07/golgotha-ecce-homo-1935.html> (pridobljeno 13. 12. 2023).
- TRAVERS, James. FrenchFilms.org. 2015. Golgotha (1935). <http://www.frenchfilms.org/review/golgotha-1935.html> (pridobljeno 13. 12. 2023).
- TURLEY, K.V. National Catholic Register. 13. 4. 2022. 2 Cinematic Icons for Holy Week. <https://www.ncregister.com/features/2-cinematic-icons-for-holy-week> (pridobljeno 12. 12. 2023).
- Wikipedia. Golgotha (film). [https://en.wikipedia.org/wiki/Golgotha_\(film\)#Cast](https://en.wikipedia.org/wiki/Golgotha_(film)#Cast) (pridobljeno 12. 12. 2023).
- WILLIAMS, C. S. Classic Film Aficionados. 12. 4. 2014. Golgotha, Premiered on April 12, 1935 in Paris France. <https://classicfilmaficionados.wordpress.com/2014/04/12/golgotha-premiered-on-april-12-1935-in-paris-france/> (pridobljeno 13. 12. 2023).

Povzetek

JEZUS PRVIČ SPREGOVORI V FILMSKEM PASIJONU

Prvi govornjeni film o Jezusu z naslovom *Golgota* je posnel Julien Duvivier, eden najbolj legendarnih ustvarjalcev francoske kinematografije. Jezus prvič spregovori na filmskem platnu in to v francoščini. Film je bil 12. aprila 1935 premierno prikazan v Parizu, nato še drugod po Evropi. V ZDA je prišel šele leta 1937, kjer so ga predvajali pod prvotnim naslovom *Behold the Man – Ecce Homo* (*Glejte, človek*) in je bil razglašen za šesti najboljši tuji film leta 1937. Glasbo za film je napisal Jacques Ibert, v glavni vlogi pa nastopil kontroverzni Robert Le Vigan.

Film je osredotočen le na pasijonske dogodke, pri čemer na marsikaterem mestu predvideva gledalčevo poznavanje zgodbe. Po drugi strani na nevsiljiv način izobrazuje o zgodovini in politiki tedanje Palestine, predvsem pa prikaže pasijon kot politični proces proti Jezusu, ki ga je vodil veliki duhovnik Kajfa s sindrijem in izvajal pritisk na rimskega upravitelja Pilata.

Za razliko od številnih svetopisemskih epopej, ki so pretirano dolge in spektakularne, je *Golgota* natančno prilagojena svoji devetdesetminutni dolžini. Zgodba kompilira pasijonske pripovedi vseh štirih evangelistov in jih predstavi na novo, z vso svežino in širino, zaradi česar je film dinamičen, poln akcije in napetega dogajanja, brez razvlečenosti.

Summary

JESUS SPEAKS FOR THE FIRST TIME IN THE FILM PASSION

One of the most legendary filmmakers of French cinema, Julien Duvivier, made *Golgotha*, the first talkie about Jesus. It is the first time that Jesus speaks on screen, and in French. The film premiered in Paris on April 12, 1935 and was subsequently shown throughout Europe. It was not until 1937 that it was released in the USA, where it was screened under its original title *Behold the Man - Ecce Homo* and was voted the sixth best foreign film of 1937. The film's soundtrack was composed by Jacques Ibert and the controversial Robert Le Vigan played the leading role.

The film concentrates only on the events of the Passion and in many places assumes that the viewer is familiar with the story. On the other hand, it unobtrusively educates about the history and politics of Palestine at the time, and in particular shows how the Passion was a political trial against Jesus, conducted by the high priest Caiaphas with his Sanhedrin, who exerted pressure on the Roman governor Pilate.

Unlike many biblical epics, which are excessively long and spectacular, *Golgotha* is precisely tailored to its length of 90 minutes. The story compiles the Passion narratives of all four evangelists and reimagines them with freshness and expansiveness, making the film dynamic, action-packed and exciting without dragging on.

Križev pot po Škofji Loki 2023. Foto Jože Šenk.

Alojzij Pavel Florjančič

PRVE POVOJNE UPRIZORITVE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 1981, 1987 IN 1992 REŽISERJA PETRA JAMNIKA⁹⁶

Leta 1969 je bila v Loki ustanovljena nova, sveža in sodobnim tokovom odprta gledališka skupina Eksperimentalno gledališče Oder – Galerija, katere pobudnik, ustanovitelj in prvi motor ter umetniški vodja je bil Peter Jamnik, brez dvoma eden najbolj plodnih in tudi najboljših režiserjev, kar jih je po letu 1945 nadaljevalo loško gledališko tradicijo.⁹⁷

Ker je to zapisal Janez Eržen, tajnik nekdanje Zveze kulturnih organizacij Škofja Loka, ki je bil močno vpet v loško kulturno dogajanje, bo že res.

Peter Jamnik je že kot gimnazijec pokazal gledališki talent, saj je bil organizator, recitator in govornik na povojnih šolskih prireditvah. To je bilo toliko lažje, ker je bil pet let starejši od sošolcev, saj mu osnovnošolskih let med nemško okupacijo in medvojnim pregnanstvom v Nemčiji doma niso priznali. V šoli se je med odmori s sošolci pogovarjal v slovenščini, nato pa so ga zalotili še s protinemško propagandno literaturo. Ker je bil mladoleten, je šla z njim na tuje tudi mati. Ob maturi leta 1955, to je bila prva generacija loških gimnazijcev, je skrbno proučil tradicionalno šolsko ceremonijo in jo teatralno ter nadvse uspešno tudi vodil po Mestnem trgu: v fraku, s cilindrom in metuljčkom. Kostum in druge rekvizite si je lahko sposodil v loškem gledališču, kjer je takrat že nastopal kot amaterski igralec. Zaradi brezhibno izvedenega in zanimivega nastopa mu je gledališče na Lontrgu še istega leta ponudilo režijo kulturne drame *Molčeča usta* ameriškega avtorja Elmerja Harrisa. Tega leta je vpisal študij teologije na Ljubljanski univerzi. V tem času se je nekajkrat pojavil v duhovniškem talarju tudi na Placu, kar zagotovo ni bilo prezrto. Študij je posledično moral po štirih seme-

⁹⁶ Peter Jamnik (1932–1994).

⁹⁷ Gledališko življenje v Škofji Loki v 70. letih 20. stoletja, v: *40 let Severjevih nagrad*, Muzejsko društvo Škofja Loka, 2012, str. 31 (v nadaljevanju: *Zbornik 40 let*).

starih prekiniti zaradi nepričakovanega vpoklica v vojsko in to za poln vojaški rok, torej dve leti, saj ni imel končanega visokošolskega študija.

Prva generacija dijakov škofjeloške gimnazije je diplomirala leta 1955⁹⁸. V prvi vrsti sedijo, z leve: Jamnik Peter, Čelik Marta, Čemažar Janez, Kemperle Rozalija, Česen Andrej (razrednik), Krajnik Marija, Jemc Ivan, Gornik Marija, Mitič Mišo. Druga vrsta z leve: Hafner Janez (Ivan), Štuki Manca, Logonder Anica, Rejc Izidor, Benedik Cilka, Hartman Jana, Sever Jože. Tretja vrsta: Demšar Jože, Štrus Janez, Rihtaršič Andrej, Atanackovič Cica, Kemperle Tone, Kafol Peter, Svolljšak Ivko. Vir: Ivan Hafner.

Po vrnitvi iz vojske je Jamnik leta 1961 v Loškem gledališču režiral Vorančeve *Samorastnike*. Sledijo *Prosti dan* Otta L. Fischerja, Kohontova *Velika ljubezen* in konec leta 1964 še sodobna drama *Blok C* grškega avtorja Iliasa Venezisa. Drama priznanega esejista in eksistencialističnega dramatika prikazuje zadnje trenutke upornikov neposredno pred eksekucijo. Pri tem besedilu sta vplivna domača režiserja Avdič in Polenec vztrajala, da se v zaključni sceni izpustita beseda Bog in molitev Očenaša.⁹⁹ To intervencijo je Jamnik težko prenesel, še zlasti, ker je grško dramo prevedel Marjan Tavčar, njegov cenjeni prijatelj, profesor ter greacist. Zato je pri reprizi, tik pred predstavo, igralcu v vlogi edino preživelega klateža osebno naročil, da po strelih izza odra in obrnjen s hrbtom proti občinstvu, kleče in s sklenjeni rokami, mimično nakaže molitev po pokolu protagonistov upora. Predstavo so umaknili s sporeda in za Jamnika ni bilo več gledališke prihodnosti na Spodnjem trgu. Februarja 1965 je v Loškem gledališču še pomagal

⁹⁸ Fotografija, ki jo hrani nekdanji Petrov sošolec Ivan Hafner, je bila posneta še pred maturo, na njej štirje sošolci manjkajo, šest pa jih ni prišlo do mature.

⁹⁹ Stane Jesenovec, inspicient pri Petru Jamniku, v svojem govoru na Jamnikovem pogrebu.

postaviti pustno zabavo, predhodno dogovorjeno s Poldko Štiglic in Poldetom Polencem, nato se je od njega poslovil. Na ohranjenem seznamu iger in režiserjev Loškega gledališča oz. kasnejšega Loškega odra, med leti 1945–2014, v obdobju 1956–1960 Petra Jamnika ni več na seznamu režiserjev.¹⁰⁰

Amatersko gledališko dejavnost je Peter Jamnik pogodbeno nadaljeval v Ljubljani, najprej pri Šentjakobskem, kasneje še v Mladinskem gledališču, saj so takrat tam že vedeli zanj, on pa zanje. Še posebej je bil gledališčnikom zanimiv, ker je imel lastno, sodobno in vrhunsko avdio tehniko in je z njo tudi mojstrsko rokoval. Po vrnitvi iz vojske se je zaradi gmotnih razmer zaposlil kot komercialist v Elektrotehni in Elektronabavi. Nazadnje je bil komercialist na Kemijskem inštitutu v Ljubljani. Igralec Sandi Pavlin iz Mladinskega gledališča se ga spominja kot izredno sposobnega in iznajdljivega tehničnega in organizacijskega sodelavca. Bil je tudi njihov najboljši »programer«; tako so mu rekli, ker je skrbel za program gostovanj. Njihova gostovanja po Avstriji in Nemčiji so bila zaradi Jamnikovega znanja nemščine in obvladanja odrskega dela zelo profesionalna. Ko je odšel, so ga zelo pogrešali.

EKSPERIMENTALNO GLEDALIŠČE ODER – GALERIJA

Peter Jamnik, obogaten z novimi gledališkimi izkušnjami, je leta 1969 gledališko dejavnost nadaljeval spet v Loki. Na vprašanje novinarja, zakaj v Škofji Loki eksperimentalna skupina, odgovarja: »Prostor – Galerija nam omogoča uprizoritev sodobnih tekstov z malo ponovitvami. Ime razodeva karakter dela – intenziven študij: besede, njene tehnike in umetniške vrednosti, elementov kulture telesa, gibanja v prostoru in geste. Predstava je le mozaik teh kamenčkov in kako naj se potem skupina imenuje drugače kot eksperimentalna?«¹⁰¹ V tistem letu so imeli v Loškem gledališču na Lontrgu eno samo predstavo, pa še o njej vemo le to, da jo je postavil Stane Jesenovec, nekdanji Jamnikov – režiserjev pomočnik, operativec, inspicient; za igro pa samo to, da je bil njen avtor J. B. P. Moliere. Zato je razumljivo, da je nastanek nove, sveže, dinamične gledališke skupine zelo nagovoril igralce, ki so se Jamnikovemu gledališču tedaj na veliko pridruževali. Na seznamu članov njegovega Eksperimentalnega gledališča Oder – Galerija najdemo skoraj vse loške igralce, kar 59 jih je. Med njimi je poleg Jamnika samo en loški režiser, Zdenko Furlan. Na 54. mestu seznama najdemo celo dramatika in režiserja Igorja Torkarja iz Ljubljane, ki v Loki leta 1975 režira svojega *Kurenta* in zatem leta 1977 še svojega Švejka pred vojno, tedaj že na Loškem odru.

¹⁰⁰ Ana Babnik, 27. april 2023.

¹⁰¹ Marko Črtalič, *Zbornik 40 let*, str. 32.

LETO	AVTOR	NASLOV	REŽIJA
12. 11. 1955	E. Harris	Molčeča usta	Peter Jamnik
16. 12. 1955	F. Milčinski	Matajev Matija	Ivanka Simonič
28. 12. 1955	D. Gorinšek	Rdeča kapica	Poldka Štiglic
4. 2. 1956		Veseli večer	Janko Krek
3. 3. 1956	A. Miller	Vsi moji sinovi	Vinko Primožič
7. 4. 1956	M. Držić	Dundo Maroje	F. S. Finžgar
13. 7. 1956	?	Klopčič	Ože Avdič in F. Demšar
15. 11. 1956	?	Zganarel ?	Janko Krek
29. 12. 1956	B. Hofman	Svetloba velike samote	B. Berčič in Jože Kloboves
16. 2. 1957	D. A. Guimera	V nižavi	Franci Kovač
11. 4. 1957	Schubert	Pri treh ?	Janko Krek in Franci Kovač
27. 12. 1957	D. Gorinšek	Rdeča kapica	Poldka Štiglic
8. 2. 1958	C. Middleton	Čudovita pustolovščina	Vinko Primožič
17. 5. 1958	Sket	Miklova Zala	F. S. Finžgar
18. 12. 1958	Mittelbach	?	?
20. 12. 1958	L. Zupanc	Belokranjski kresovi	Lojze Zupanc
4. 4. 1959	L. Frank	Jezusovi apostoli	Janko Krek
11. 6. 1959	D. Roksandič	Babilonski stolp	Franc Kovač
18. 4. 1959		Dnevnik Ane Frank	Gimnazija, Sluga
9. 4. 1960	P. Golia	Sneguljčica	Poldka Štiglic
11. 6. 1960	J. B. P. Moliere	Šola za žene	Janko Krek
25. 1. 1961	Vandot	Kekec	Poldka Štiglic
6. 2. 1961	D. Držić	Tripče de Utolče	Franc Kovač
25. 11. 1961	D. Bučar	Študentje smo – opereta	Franc Kovač
20. 12. 1961	P. Voranc	Samorastniki	Peter Jamnik
24. 2. 1962	A. Christie	Mišelovka	Janko Krek
13. 5. 1962	Fišer?	Prosti dan	Peter Jamnik
8. 12. 1962	J. B. P. Moliere	Kadar se ženski jezik ne suče	Janko Krek
29. 12. 1962	Grimm	Kralj Maliban	?
?		Vodnjak želja	Janko Krek
6. 1. 1963	?	?	Zdenko Furlan
4. 4. 1963	A. T. Linhart	Ta veseli dan ali Matiček se ženi	Zdenko Furlan
25. 4. 1963	D. Gorinšek	Silni bič	?
24. 7. 1963	P. Polenc	Visoška kronika (na gradu)	Polde Polenc
9. 11. 1963	A. Kohont	Velika ljubezen	Peter Jamnik
29. 11. 1963	M. Bor	Raztrganci	Zdenko Furlan
1. 2. 1964		Veseli večer	Janko Krek
Avgust 1964	A. T. Linhart	Županova Micka (na gradu)	Janko Krek
Avgust 1964		Shakespearov večer (pred cerkvijo sv. Jakoba)	Zdenko Furlan
17. 12. 1964	?	Blok C	Peter Jamnik

Tabela 2 iz Seznama uprizoritev iger Loškega gledališča od leta 1955 do leta 2014.

Po svojih zapiskih pripravil Janez Debeljak, Janče. Vir Loški oder.

Seznam članov EG "Oder-galerija"

z. št.	Prilimek in ime	Naslov	
1.	Furlan Zdenko	Suška cesta	✓
2.	Debeljak Janez	Blaževa ulica	✓
3.	Gaber Janez	Novi svet.	✓
4.	Kematar Nuša	Novi svet.	✓
5.	Štrekelj Ana	Sp. trg 20	✓
6.	Jesenovec Franc	Puščal	✓
7.	Štolcer Miha		✓
8.	Krasti Jonko	Gorajesavska 36 Kropač	✓
9.	Zadnik Zvezdana	Sp. trg	✓
10.	Jamnik Peter	Novi svet 7	✓
11.	Jamnik Mirzi	- - -	✓
12.	Ritenija Marijan	Novi svet	✓
13.	Guzel Viki	Podlubnik	✓
14.	Kežar Franci	Partizanska 41	✓
15.	Finžgar Rudko	Spodnji trg	✓
16.	Simončič Jure	Stara cesta	✓
17.	Tavčar Janez	Grenc 23	✓
18.	Cajič Nuja	Novi svet 13 št. l.	se ✓
19.	Stojančič Micef	Tavčarjeva 16 št. l.	se ✓
20.	Šefketi. Isa	Tavčarjeva 16 št. l.	se ✓
21.	Blažič Milan	Novi svet 17 št. l.	10a-se ✓
22.	Krajnik Zdenka	Godešič 86 (64220 št.)	✓
23.	Oblok Pačka	Blaževa ul.	✓
24.	Štiglic Poljka	Mestni trg 9	✓
25.	Lavrinc Marija	Puščal 73	✓
26.	Ortalič Marko	Intov trg 6	✓
27.	Lukanič Valentin	Spodnji trg 14	(74) ✓

Jamnikovo eksperimentalno gledališče odseva duh in občutje šestdesetih let. To so bila leta novih pogledov in izzivov na življenje doma in na tujem, ki ga, gledališko gledano, lahko začnemo kar s Smoletovo *Antigono*, uprizorjeno leta 1960 v ljubljanski Drami. To je bil dinamičen, turbulenten čas s popularno glasbeno skupino Beatles, psihedelični hipiji so plesali in protestirali proti vojni, predvsem vietnamski. Astronavti so v šestdesetih prvič obkrožili luno in pristali na njej. Na vzhodu je vzcvetela Praška pomlad, ki jo je kmalu osmodila jesenska slana z okupacijo Češke. Ustreljena sta bila ameriški predsednik John Kennedy in ameriški pastor in borec za človekove pravice Martin Luther King. Slednjemu v spomin je Peter Jamnik 2. aprila 1969 namenil svoj prvi odrski dogodek, gledališko-glasbeni recital *Oglasi se veliki boben!* na Odru – Galerija Loškega muzeja. Besedilo zanj, Črni *Ghandi*, je pripravil Tone Blaznik, *Sulčk*. Zatem so številni gledališki sladokusci obiskovali predstave, »ki še dolgo niso utonile v pozabo. Mnogi loški pa tudi številni ljubljanski in drugi slovenski ljubitelji gledališča so se še dolgo spominjali odličnih uprizoritev Sartrovih *Zaprth vrat*, sodobne grške tragedije Teotokasovega *Mosta v Arti*, Hofmannovega *Moža brez obraza*, Torkarjevega *Vstajenja Jozefa Švejka* in Majaronovega *Grmenja brez dežja*«. ¹⁰²

Na premiero *Mosta v Arti* je 23. oktobra 1970 prišel tudi igralec Stane Sever, priljubljeni prvak ljubljanske Drame. Povabil ga je režiser Jamnik, in sicer preko študenta Joža Logarja z Akademije za film, gledališče, radio in televizijo v Ljubljani. Slednji je igral glavno vlogo v igri in bil Severjev učenec pri predmetu igra, kasneje je nekaj časa tudi vodil Loški oder. Sever se je z Jamnikom tudi dogovoril, da bi za njegov teater, Oder – Galerijo na Loškem gradu, režiral Sokoflejevega *Kralja Ojdipa*. Še pred tem načrtom je Sever s svojim *Gledališčem enega – Stane Sever* 4. decembra 1970 prvič odigral monodramo F. M. Dostojevskega *Krotko dekle* in nato še reperi v naslednjih dveh dneh. Že čez dva tedna pa je Sever na drugem gostovanju s svojo monodramo v Ribnici na Pohorju umrl! V Škofji Loki mu je Jamnikovo gledališče že 26. decembra 1970 na svojem odru pripravilo žalno sejo, naslednjo pa 5. februarja 1971 v Novem mestu s tamkajšnjo MKUD Bela krizantema.

Peter Jamnik je s svojim Eksperimentalnim gledališčem 12. maja 1971 pripravil kulturni program v galeriji na Loškem gradu, in sicer ob podpisu *Ustanovne listine Sklada Staneta Severja*. Nagrade tega sklada se v Škofji Loki, od tedaj pa vse do danes vsako leto podeljujejo najboljšim igralcem, študentom dramske igre in najboljšemu ljubiteljskemu igralcu oziroma igralki. Prva nagrada za Ločane je bila podeljena leta 1980 igralki Poldki Štiglic, leta 1994 igralcu Janezu Debeljaku, leta 2006, Juši Berce in leta 2013 Mateju Čujoviču.

¹⁰² Ibidem.

Plakat Eksperimentalnega gledališča Oder – Galerija za Severjevo predstavo.

Leta 1970 so se v Škofji Loki začele intenzivne priprave na veliko praznovanje tisočletnice mesta. V ta namen so zgradili veliko letno gledališče za 1 000 gledalcev na vrtu Loškega muzeja za Škoparjevo hišo. Peter Jamnik je organizacijskemu odboru za glavni dogodek ponudil svoj gledališki projekt Škofjeloškega pasijona, našega najstarejšega ohranjenega dramskega besedila. To je bilo primerno, saj je Romualdova dramska umetnina izjemna tudi v evropskem merilu, kar se je potrdilo leta 2016, ko je bil Škofjeloški pasijon vpisan na prestižen UNESCO Reprezentativni seznam svetovne nesnovne kulturne dediščine človeštva. Odbor za tisočletnico se za Jamnikov projekt ni odločil, izbral je *Visoško kroniko* Ivana Tavčarja. Priredil in režiral jo je Polde Polenec, operni pevec in priznani loški dramski režiser. Osrednji kulturni dogodek je bil zgodovinski recital *Škofja Loka skozi stoletja*, ki ga je pripravil loški kulturnik Janko Krek, režiral pa Jože Vozny; med sodelavci je bil tudi Peter Jamnik, ki je bil zadolžen za zvok. Krek je za kratek dramski dialog uporabil *Veselo eklogo* Ivana Preglja, ki hudomušno opisuje ljubezenski zaplet dveh igralcev, ko se v času patra Romualda pripravljajo na Pasijon v Škofji Loki. Del te ekloge je tudi kratek prizor Pekla z Luciferjem in pogubljeno Dušo. Celoten historični recital z nekaj verzi oziroma replikami iz Škofjeloškega pasijona so izvedli dvakrat, integralno Visoško kroniko pa sedemkrat. Pri vseh so sodelovali igralci in tehnični sodelavci Eksperimentalnega gledališča Oder – Galerija ter Loškega gledališča. Ob tisočletnem jubileju Škofje Loke je bila tako, žal, zamujena enkratna priložnost, da bi po 36. letih (po letu 1937) ponovno oživili celoten Škofjeloški pasijon.¹⁰³ Jamniku in njegovemu gledališču so se očitno iztekali dnevi, agonija je trajala še eno leto. V tem času so naštudirali poslednje besedilo. Na svoj oder na Loškem gradu so 2. maja 1974

¹⁰³ Nekaj več lahko najdete v knjigi *Iz paradiza*, Občina Škofja Loka, Salve, 2023, str. 120–122.

postavili zadnjo predstavo, Torkarjevo *Vstajenje Jozefa Švejka*, ki ga je režiral avtor. Zatem so z njo uspešno gostovali še pri Svetem Duhu, v Poljanah, Železnikih in Gorenji vasi. Kot da bi se Peter Jamnik poslavljaj v dvoranah, kjer je poldrugo desetletje prej vodil plesne vaje kot plesni mojster. Nato pa sta se 18. decembra 1974 Jamnikovo Eksperimentalno gledališče Oder – Galerija in Loško gledališče združila v skupno gledališče Loški oder, vendar brez Petra Jamnika.

Zaključimo začetno fazo gledališkega delovanja Petra Jamnika (od gimnazijskih let, občasnega igranja v Loškem gledališču, ceremonije maturantskega sprevoda in ene režije v Loškem gledališču, z vmesno »prisilno prekinitvijo«, in zopet nadaljnjih pet režij v štirih letih domačega gledališča, ne vključujoč gledališkega udinjanja v Ljubljani) z ugotovitvijo, da je bila ta prva Jamnikova gledališka faza uspešna. Druga, najbolj uspešna faza med leti 1969 in 1974 v njegovem lastnem Eksperimentalnem gledališču Oder – Galerija z lastnim repertoarjem šestih izbranih dramskih del pomeni višek njegovega gledališkega ustvarjanja. V zadnjem desetletju neskromnega gledališkega ustvarjanja, ki je bilo tudi Jamnikovo zadnje življenjsko obdobje, sta mu gledališki muzi Evterpa in Talija milostno naklonili poslednji gledališki labodji spev, *Koncertno izvedbo Škofjeloškega pasijona leta 1992*, dve leti pred smrtjo.

ŠKOFJELOŠKI PASIJON

Leto 1981

Kljub pasijonskemu fiasku ob praznovanju loške tisočletnice se je Škofjeloški pasijon po štiriinštiridesetih letih zopet pojavil v Škofji Loki. Preprost, skromen, skratka kapucinski, zato pa topel, združevalen, prepričljiv in s tem odziven. Zavzeti kapucinski novinec v škofjeloškem samostanu br. Karel Gržan si je zadal nalogo, da za veliki teden v samostanski cerkvi sv. Ane namesto preprostega evangelijskega branja pasijona prikažejo Kristusov pasijon tako, da bi ga verniki bolj neposredno doživeli. Gvardijan br. Avguštin mu je priporočil soseda, gledališčnika Petra Jamnika, s katerim so se bratje dobro poznali in razumeli. Jamnik je poskrbel tudi za razsvetlavo in ozvočenje. Scena je bila cerkev, le v ozadju je bil ekran z diaprojekcijo motivov iz Svete dežele (morda tudi z Mestnega trga?) in križevega pota. Brat Karel kot *Magister processionis* in Jamnik kot njegov pomočnik, inspicient, sta skupaj izbrala primerne replike za izvajalce iz Romualdovega besedila *Processio locopolitana*. Nastopajoči in pevci so bili statični, niso se premikali po odru. Nosili so izbrana oblačila; kute in kostume angelov so si izposodili pri Loškem odru. Za glasbeno opremo je poskrbel mladi glasbenik Andrej Misson, ki je igral na orgle, delno avtorsko glasbo, pel je moški pevski zbor. Kar 12 vaj je bilo potrebnih za usklajeno glasbeno dramaturgijo. Od nastopajočih iz Puštala, mestnega jedra, Stare Loke, Suhe in Sv. Duha lahko naštejemo

Edija Severja, Valerijo Pretnar, Ivana Božnarja in Ceneta Božnarja. Morda je bil angažiran še kdo iz nekdanjega Jamnikovega Odra – Galerije. Skupaj s pevci, ki jih je vodil brat Rafael,¹⁰⁴ jih je bilo šestnajst. Tako prirejeni Škofjeloški pasijon je bil izveden na cvetno nedeljo, 12. aprila 1981 v samostanski cerkvi. Bil je zelo dobro obiskan, cerkev je bila nabito polna. Nekaj prizorov so za tem izvedli še v mestni cerkvi sv. Jakoba, je v Kroniki zapisal br. Cijan.¹⁰⁵

S tem na videz skromnim, a pomembnim pasijonskim dejanjem se je v velikonočnem času leta 1981 začelo v Škofji Loki nekaj, kar je leta 1999 zraslo v do konca razvit in ponovno izvirno uprizorjen Škofjeloški pasijon očeta Romualda. To ime je Romualdova *Processio (Locopolitana) in Die Parasceves* dejansko dobila šele v letih 1936 in 1937, ko jo je prvič poimenoval s tem imenom veliki Ločan Tine Debeljak, Podnunski. Izpeljal jo je takrat brez cehov in konjenice, vendar celovito in jo kot simulirano procesijo postavil na veliki oder za novo zgrajeno šolo v sedanji Šolski ulici.¹⁰⁶ Nastopajoči so prihajali izza šole, se pred velikim avditorijem povzpeli po dolgi rampi na velik in globok oder, ki je množici omogočal dober pogled na številne nastopajoče. Manjši, nekoliko privzdignjen oder je nudil prostor za poudarjene detajle scene. Po zaključku prizora so nastopajoči sestopali z odra in se na drugi strani za šolo vrnili v zaodrje. Velika scena Bare Remec z ogromno sliko najbolj markantnih hiš s Placa je gledalcem verno posredovala dejansko okolje izvirne loške spokorne pasijonske procesije.

Leto 1987

Ob posvetitvi nove cerkve vseh svetih na ljubljanskih Žalah (22. april 1987) sta tamkajšnji župnik Tone Rojc in njegov kaplan povabila Petra Jamnika, da bi ob tej priložnosti pri njih gostoval s svojim Pasijonom. Tako Jamnika kot njegovo gledališko dejavnost sta dobro poznala, saj sta prej službovala v župniji Škofja Loka. Jamnik je prišel z okrepljeno ekipo igralcev Odra – Galerije, Jankom Hvastijem, Igorjem Žužkom, Jelko Štular, Matjažem Erženom in Marijo Lebar v glavni vlogah, ter Andrejem Missonom za glasbeno opremo. Jamnik je za njuno drugo uprizoritev Pasijona pripravil režijski pripomoček s kopijami replik iz Faganelove fonetične transkripcije Romualdovega besedila iz leta 1987. Na dvajsetih straneh je za enajst podob uprizoritve uporabil manj kot tretjino replik.

Ohranjeni zapisi obeh avtorjev (Jamnika in Missona) te Jamnikove zadnje male, a dragocene pasijonske uprizoritve kažejo na njuno ustvarjalno in

¹⁰⁴ Andrej Misson se spominja še posvetovanja z glasbenikom Jožetom Berantom in Francem Počtnikom.

¹⁰⁵ Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki – IV. del, str. 18.

¹⁰⁶ Prvotno, še v 18. stoletju, se je velika loška spokorna pasijonska procesija doma imenovala preprosto *Procesija*, lat. *Processio*, ali za neločane *Processio Locopolitana* Loška procesija.

efektivno sodelovanje v govornih in glasbenih napotkih izvajalcem v poenostavljeni režijski knjigi.

PROSTOR:

- JAVNA
- GLAVNA 07/19 199
- PROSTOR
- JAVNA
- PROSTOR

orgk. -

Generalka 21.V. ob 20³⁰

Premiera 22.V. ob 20³⁰
v cerkvi Vseh svetnikov
na žalah

A K.V. & kratek možen
uvod T.
[red box with 'K.V.']

škofjeloški pasijon

~~preprosta režijska knjiga~~
~~s prevodom neslovenskih delov besedila~~

B K.V. & - ponovitev T.
[red box with 'K.V.']

Mladinska knjiga 1987

19.V. ob 17³⁰
z orglami v
cerkvi Vseh svetnikov

1

Režijski list 1/20. Arhiv Andrej Misson.

Leto 1991

Že v osemdesetih letih so nekateri gledališčniki želeli s Škofjeloškim pasijonom poživiti poletno turistično sezono, zatem pa vsako leto z njim v Križankah začeti tedaj mednarodno pomemben poletni Festival Ljubljana. Morda ni naključje, da je v zvezi s tem pri Mladinski knjigi v popularni zbirki Kondor leta 1987 izšla preprosta fonetična transkripcija Škofjeloškega pasijona. To je bila knjižica žepnega formata, kot naročena za gledališke namene, z didaskalijami, prevedenimi iz nemščine, in nagovorom za »genija«, gledališkega uvodničarja. Ta, skoraj bi lahko rekli »namenski gledališki priročnik«, je izšel v precej visoki nakladi in v sozaložništvu s Cankarjevim domom, občasnim koproducentom, Ljubljanskim festivalom. Hic! Ljubljanska pasijonska mrzlica se je sredi šestdesetih let pojavila tudi v Škofji Loki, predvsem med gledališčniki, ki so se že takoj po 2. svetovni vojni zamenjali za ponovno uprizorjanje Škofjeloškega pasijona. Odbor za dramsko dejavnost pri ZKO Škofja Loka je v letih 1985 in 1986 poslal informacijo o pobudi za uprizoritev Škofjeloškega pasijona na šestnajst najbolj kompetentnih naslovov v Loko in Ljubljano. Odgovorilo jih je malo, manjkali so predvsem družbenopolitične organizacije in tisti, ki bi lahko zagotovili denar za izvedbo dragega gledališkega dogodka, kakršen je pasijon bil.

Po osamosvojitvi so v Škofji Loki začeli resno razmišljati o ponovni uprizoritvi celotnega izvirnega pasijona očeta Romualda. Loški kapucinski gvardijan prof. dr. Metod Benedik je 12. marca 1991 imel v mestni župni cerkvi sv. Jakoba predavanje o Škofjeloškem pasijonu. Maja je ZKO občini predlagal financiranje prizorov *Raja* in *Smrti* iz pasijona za mednarodni kulturni festival *Idriart* avgusta v Škofji Loki. To bi v nadaljevanju razširili na vse slike, posledično bi pasijon lahko izvedli leta 1993, a se to ni zgodilo. Sta pa Peter Jamnik in Fani Božič iz Loškega odra 2. oktobra leta 1991 na Občini Škofja Loka predstavila Debeljakovo izvedbo Škofjeloškega pasijona iz let 1936 in 1937 za šolo in dala pobudo za novo uprizoritev. Sedaj bi pasijon lahko izvedli na letnem odru grajskega vrta, muzejsko Škoparjevo hišo pa uporabili za garderobo. Procesija bi prihajala iz smeri Škoparce na oder in se po izvedeni sliki vračala do nje. Vlogo Kristusa bi lahko v tem primeru interpretiral en igralec. Potrebovali bi okoli 400 kostumov, kar bi stalo 500.000 slovenskih tolarjev. Predlagala sta razpis za pripravo realizacije pasijona, Jamnik je menil, da bi režiser za projekt potreboval tri do štiri mesece. Pritegniti bi vsekakor morali prof. dr. Marina.¹⁰⁷ Jamnik je nato 2. oktobra za izvršni svet Škofja Loka pripravil kratek *Predlog projekta Škofjeloškega pasijona* v dveh variantah; prvo kot procesijo v Škofji Loki na Mestnem trgu in Spodnjem trgu ter drugo, statično, na Loškem gradu v gledališkem amfiteatru.

¹⁰⁷ Vincencij Demšar, 1. julij 2021, ŠP, izpisek iz lastnih zabeležk.

Navaja še druge postavke: število igralcev in število ostalih sodelujočih, predvideno oceno stroškov (za sceno, kostume, rekvizite, osvetlitev, ozvočenje, ton, propagando, predvidene honorarje, organizacijo in koordinacijo ter razpis za režiserja). Premiera je bila predvidena v sezoni 1994/1995. Istočasno se je občina o pasijonu pogovarja tudi z Mestnim gledališčem Ljubljana (Meta Hočevar, Boris Kobal, Jože Faganel), da bi dobila njihov sinopsis Pasijona *Pomladi*, ki pa bi bil uprizorjen v Ljubljani na veliko noč 1993. Skratka, interesov za pasijon se je trlo. Loški oder in ZKO Škofja Loka sta z avtorjem, zunanjim sodelavcem Petrom Jamnikom, 11. oktobra 1991 ocenila prečiščeno verzijo uprizoritve Pasijona, ki bi v dodatku in specifikaciji stroškov po postavkah projekta znašala 5.215.000,00 slovenskih tolarjev.

V organizacijskem odboru so bili poleg Loškega odra, ZKO, občine in zunanjega sodelavca Petra Jamnika še strokovni delavci in poznavalci gledališke stroke, povezani z uprizoritvijo pasijona (Miran Herzog, Marko Marin ...). Za vodjo odbora so predlagali Jamnika, ki je nalogo sprejel. Jamnik, ki se je vseskozi videl le kot režiser načrtovanega pasijona, je hitro ugotovil, da je poleg poznavalca in režiserja postal še predsednik odbora in s tem najbolj odgovorna oseba za načrtovani pasijon. Po temeljitem razmisleku je 20. novembra 1991 občini sporočil, da tem zahtevnim nalogam ni kos, prosil je za sporazumno razrešitev. Občina mu je ugodila. Ne smemo pozabiti, da je bil Jamnik tedaj že bolan, zelo oslabil in je moral naslednje leto v oskrbo Doma slabovidnih in ostarelih v Stari Loki. Tudi tam je pripravljaval kulturne prireditve in dve leti po prihodu v dom 14. oktobra 1994 umrl.

Leta 1991 so bili res turbulentni časi za celo Slovenijo – osamosvojitvena vojna, v Loki pa poleg tega še velika pasijonska turbulenca. A že v naslednjem letu se dogodita dva pomembna pasijonska dogodka, prvi v Škofji Loki in drugi v Ljubljani.

Leto 1992

Škofja Loka

Muzejsko društvo Škofja Loka je 27. februarja 1992 za diskusijski Blaznikov večer na Loškem gradu pripravilo simpozij o Škofjeloškem pasijonu. O njem so govorili dr. Metod Benedik, dr. Marko Marin in mag. France Križnar. Za kulturni program je poskrbel Peter Jamnik s *koncertno izvedbo Škofjeloškega pasijona*. Izbrana besedila so recitali igralci njegovega Odra – Galerije. Pomagali so mu lektor Ludvik Kaluža, glasbeni opremljevalec in čembalist Andrej Misson in trobentač Matjaž Križnar. Jamnik se je zavedal, da je osrednji dogodek simpozij, za zaključni kulturni pasijonski del je imel na razpolago le četrtno časa. Poudarek in večji delež je namenil podobam *Smrti* in *Pogubljeni Duši*, zatem

nosilnim slikam, *Zadnji večerji* in *Križevemu potu*, nato pa je po *Križanju* učinkovito zaključil z vstajenjsko in slovesno *Hozano*. Vseskozi pa sta z Missonom zelo domiselno, zanesljivo ter tekoče izvedla prepričljivo pasijonsko miniaturo v veliko zadovoljstvo obiskovalcev.

S to uprizoritvijo je bil prebit pasijonski zid, ki je nastal v prejšnjem letu. Dne 16. junija 1992 je izšel javni natečaj za režijo Škofjeloškega pasijona. Jamnik, podprt z domišljenim Missonovim glasbenim delom, je ustvaril z na videz skromno komorno zasedbo pomembno pasijonsko dejanje, zlasti z glasbo.

To sta Andrej Misson in Tone Potočnik leta 1999 dokončno razvila z implantacijo koralne glasbe v Kokaljevo rekonstrukcijo celovitega Škofjeloškega pasijona. Razmišljamo, če se ni morda s tem Jamnikovim pasijonskim labodjim spevom in Missonovim glasbenim deležem v njem na nek način rodil današnji Škofjeloški pasijon prav iz duha glasbe.

Leto 1992

Ljubljana

Druga pomembna vse slovenska pasijonska zgodba se je zgodila še iste jeseni. Oktobra 1992 so v Viteški dvorani ljubljanskih Križank predstavili glasovno izvedbo celotnega Romualdovega Pasijona v produkciji Radia Ljubljana. Istočasno je izšla tudi dvojna glasbena kaseta. Mogočen zvočni korpus je predhodno realiziralo 71 igralk in igralcev iz vseh slovenskih gledališč ter sedem pevskih solistov iz ljubljanske Opere. Po emitiranju prek radijskih valov, so bili za okroglo mizo poleg režiserja Aleša Jana še dr. Metod Benedik, dr. Jože Faganel, dr. Niko Kuret, dr. Marko Marin, dr. Jože Pogačnik in radijski novinar, slavist, tudi dramatik Vladimir Kocjančič, ki je pogovor vodil. Bolj reprezentativne slovenske pasijonske mize si ne moremo predstavljati. Navzoči smo dojeli, da je prav, da izvirni Škofjeloški pasijon ostane tam, kjer se je rodil in se uveljavil, torej v Škofji Loki. Poln avditorij, zlasti velika skupina iz Škofje Loke, je to dojela kot *uspel pasijonski referendum* za »loški« Škofjeloški pasijon.

ŠKOFJELOŠKI PASIJON ROJEN IZ DUHA GLASBE

Peter Jamnik je torej konec leta 1991 odstopil od tajništva Skupnosti kulturnih društev Škofja Loka skupaj z Loškim odrom in se odpovedal sodelovanju pri organizaciji Škofjeloškega pasijona. Zato je bilo več vzrokov, a najpomembnejši je, da je bil Jamnik tedaj že zelo oslabeled in bolan ter organizacijsko zahtevnemu in finančno težkemu projektu ne bi bil več kos.

Če bi Jamnika na občini poslušali in bi po razpisu za režijo Pasijona, kjer so izbrali Lojzeta Domanjka, ki jim ga je Jamnik že prej priporočil, temu omogočili izvedbo pasijona, bi mu bil Jamnik lahko zelo koristen pomočnik. Morda bi celo

doživel uprizoritev Škofjeloškega pasijona, ker bi ga sodelovanje z Domanjkom motiviralo in ga držalo pokonci. Ker se to zaradi pomislekov do igralske skupine *Locopolis* in posledično do večletnih zamud ni zgodilo, je bil Škofjeloški pasijon v Škofji Loki uprizorjen šele leta 1999, ko Petra Jamnika ni bilo več. Vendar moramo razumeti, da so bili na občini tedaj v velikih težavah. S tako velikim kulturnim projektom že od praznovanja tisočletnice Loke leta 1973 niso imeli izkušenj. Poleg tega v občinskem svetu podpora pasijonu niti slučajno ni bila enotna. Novi oblasti, ki je podpirala pasijon, so mnogi iz politične kontinuitete nasprotovali tiho, nekateri pa odkrito. Tako je eden od občinskih odbornikov (tedaj delegat DPZ) ob razpravi o Pasijonu srborito dejal »da ne bodo dopustili, da se bodo farji sprehajali po Placu«. Seveda je šlo tudi za politični prestiž, za zgodovinsko odločitev, za pasijon ali proti njemu, posledično tudi za politične točke.

Zaključimo lahko, da se današnji Škofjeloški pasijon ni rodil samo iz duha glasbe, temveč tudi v političnem pasijonskem klinču in slednji se še kar vleče.

dr. Andrej Misson

GLASBENA OPREMA IZVEDBE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA PETRA JAMNIKA

Moje delo avtorja in izvajalca glasbene opreme pri izvedbi Škofjeloškega pasijona Petra Jamnika je že precej prekril prah pozabe, tako da sem le malo izbrskal iz pozabe. Doma sicer hranim zapise glasbenih točk ter tudi režijsko knjigo z vpisanimi mesti, kjer je nastopila glasba. Moj položaj pri uprizoritvah, ki so se odvile v cerkvi, je bil na koru, dožemanje pasijona je bilo tako bolj slušno kot vidno. Edino na škofjeloškem gradu sem bil tudi del vidnega dogajanja, ker ni bilo orgel, sem igral čembalo. Tedaj sem bil član ansambla Ramovš consort in za vajo sem imel doma mali čembalo, t. i. virginal. Pot mojega glasbenega izobraževanja v otroštvu in mladostništvu je bila pestra in vijugasta, a pripeljala me je do cilja: študija na Akademiji za glasbo. Svoje prve skladateljske izkušnje sem pridobival že kot gimnazijec, kasneje sem uspel s svojimi skladbami prepričati skladatelje, člane komisije na Akademiji za glasbo, da so me sprejeli na študij kompozicije. Glasbeni prispevek pri »Petrovem« pasijonu je ena mojih začetniških stvaritev, bil sem še študent Akademije za glasbo.

S Petrom sva se spoznala v gimnazijskem času. Sodeloval sem v nekem recitalu, ki smo ga izvedli dijaki škofjeloške gimnazije na grajskem vrtu in Peter je tedaj postal pozoren name, ko sem recitiral. Takrat sem bil tudi ministrant v šentjakovski cerkvi, v njej sva se srečevala, najbrž pa tudi v škofjeloških družabnih prostorih, kamor sta nas gnali gimnazijska radovednost in vsestranska strast. Če se ne motim, je Peter sodeloval tudi pri polnočnicah, na pobudo Janeza Pogačnika, tedaj kaplana v šentjakovski župniji. Bil sem tudi organist. Kakorkoli že, Peter je prišel na idejo, da bi lahko pripravil glasbeno opremo tudi za njegov Škofjeloški pasijon.

KAKO JE POTEKALO DELO Z NJIM?

Dobila sva se ob pianinu, najbrž pri meni doma, v Groharjevem naselju. Predstavil mi je besedilo, svoj režijski koncept, katerega del je bila tudi glasba. Peter je izbral mesta v besedilu, kjer si je predstavljal glasbo, ki naj bi podprla vsebino, predvsem njeno razpoloženje. Jaz sem igral, improviziral, Peter pa je poslušal in izbiral. Spomnim se, da je odkrito reagiral vedno, kadar mu je bila glasba všeč ali ne. Če sem ujel njegovo zamisel, je to izrazil z navdušenjem: »Da, to, to!« Če ne,

je bil tiho, njegov obraz je kazal zanikanje, nemo je zavijal z očmi in odkimaval: »Ne, ne – nekaj drugega hočem.« Tako sva počasi prišla čez pasijon tako, da so se vse glasbene ideje, ki sem jih kasneje tudi zapisal, ujele z njegovo režijsko zamisljivo. V glavnem sem za izvedbo uporabil orgle, ki so bile na kraju izvajanja uprizoritev pasijona. Smo pa nekoliko tudi razširili krog sodelujočih, sodelovala sta še razširjen kapucinski moški zbor ter kasneje trobentač Matjaž Križnar. Glasba je bila klasična, zahtevnejša, tako harmonsko kot melodično, vendar v okvirih širše dojemljivosti.

Spomnim se anekdote. Sodelujoči moški zbor je bil kot podlaga besedilu preglasen. Zvok zbora sem utišal tako, da sem zbor, ki je pel na koru, obrnil v zid in tako dosegel pridušen zvok. Peter je bil zadovoljen. Skladb, ki je je zbor pel, se ne spominjam več, morda kakšno postno pesem, lahko Franca Potočnika iz Bukovice. Morda je prav on dal tudi pobudo, da bi kapucinski zbor okrepili Fantje s Praprotna. Najbrž je tedaj z njimi še sodeloval Očka, kakor so klicali Franca Potočnika, ki je vodil tudi kapucinski moški zbor, najbrž občasno celo še leta 1997, dve leti pred njegovo smrtjo, sicer je za zbor skrbel in v njem tudi pel pater Rafko.

Avtorsko glasbo sem zapisal tako, kot sem jo oblikoval glede na željo in zamisel režiserja. V osnovi so bil štiri glasbene ideje, ki sem jih označil z A, B, C in D. Na temelju zapisanega gradiva sem jih potem, delno tudi improvizirano, na uprizoritvi izvedel kot proste variacije. Iz režijske knjige je razvidno, kje so bili ti glasbeni vložki. Bili so lahko zelo kratki, nekaj sekundni zvočni vrinki, a tudi daljši, od pol do poldruga minute. Skupaj smo imeli prvotno 12 glasbenih točk, v začetku je bil nekoliko daljši uvod, končali smo z alelujo.

Glasba naj bi prispevala h globljemu in močnejšemu doživljanju Škofjeloškega pasijona, ki so ga odlično izvedli izbrani igralci pod režijskim vodstvom Petra, in verjamem, da je tako tudi bilo.

PASIJONSKI RAZGLEDI

Križev pot v Škofji Loki. Foto Tatjana Splival.

Emma Nunar

DNEVI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 2023

Dnevi Škofjeloškega pasijona 2023 so potekali med 5. marcem in 22. aprilom 2023. Skupaj z različnimi društvi, organizacijami in posamezniki je program dogodkov koordiniral Javni zavod 973.

Dogodki so se odvijali v kar petih krajih na Škofjeloškem: Škofji Loki, Stari Loki, Crngrobu, Selcih in Poljanah.

Ker Škofjeloški pasijon združuje pasijonce vseh štirih škofjeloških občin, so pri organizaciji dogodkov v lanskem letu sodelovali še v Poljanski dolini. Župnija Poljane je v program vključila križeve pote, ki so vsako postno nedeljo potekali po podružničnih cerkvah njihove župnije. Križev pot v župniji Poljane tradicionalno poteka le na tiho nedeljo in veliki petek, ostale so izvedli prvič in odziv je bil zelo dober. Že tradicionalno pa lokalno kulturno društvo skupaj z župnijo sodeluje pri obredu velikega četrta.

Križev pot je na veliki petek v Škofji Loki potekal po mestnem središču. Ljudje, ki so se pridružili pobožnosti križevega pota, so skupaj z Jezusom nosili križe skozi postaje mesta in življenja.

EN FILMSKI VEČER

V Sokolskem domu Škofja Loka je za filmske navdušence poskrbel pater dr. Andraž Arko, ki je ob posameznih odlomkih predstavil filme o Kristusovem pasijonu, od rojstva sedme umetnosti skozi celotno obdobje nemega filma pa vse do prvega zvočnega filma.

DVA KONCERTA

V nunski cerkvi smo lahko prisluhnili pasijonskemu koncertu v izvedbi solopevcev Glasbene šole Škofja Loka, Glasbene šole Kranj in Univerze za glasbo Gustava Mahlerja iz Celovca iz razredov Saške Kolarič, Janeza Hostnika in Francke Šenk. Spremljal jih je instrumentalni ansambel Camerata Puštal pod taktirko Andreja Ožbalta.

Na velikonočni ponedeljek je v Selcih potekal že tradicionalni velikonočni koncert zbora Minuta čez pod taktirko Ane Šolar.

TRI RAZSTAVE

Osrednji dogodek letošnjega programa je bil Pasijonski dan. Na ta dan je Muzejsko društvo Škofja Loka predstavilo novo številko Pasijonskih doneskov, hkrati pa se je odprla razstava obnovljene kostumografije in scenografije Škofjeloškega pasijona, ki jo je pripravil Zavod 973. O njej ste lahko brali v prejšnji številki Pasijonskih doneskov. Kostumografijo in scenografijo smo obnovili s pomočjo sredstev, pridobljenih na razpisih Ministrstva za kulturo, zato smo na Pasijonski dan povabili tudi njihove predstavnike. Odprtja razstave se je udeležila Špela Spanžel, generalna direktorica Direktorata za kulturno dediščino.

Razstava obnovljene kostumografije in scenografije Škofjeloškega pasijona. Foto Anja Strojjan.

Poleg prej omenjene razstave je bila na ogled še ena, razstava Crngrobski pasijonski cikel, in sicer v crngrobski cerkvi, galeriji C'ngrobsk turn. Gre za likovne upodobitve prizorov pasijonskega cikla s fasade cerkve iz 2. pol. 14. stoletja, ki so jih ustvarjali odrasli in mladi pod mentorstvom slikarke Agate Pavlovec.

V nunski cerkvi v Škofji Loki si je bilo mogoče ogledati pasijonske miniatures, ki jih je izdelal Matjaž Bitenc iz Litije. Pasijonske ali postne miniatures predstavljajo prizore Jezusovega trpljenja, od slovesnega prihoda v Jeruzalem do križanja na Kalvariji in položitve v grob.

TRI UPRIZORITVE

Pasijonski večer v Stari Loki je bil zaradi slabega vremena prestavljen v Jurjevo dvorano, kjer so domači igralci, pevci in glasbeniki skupaj z gostujočimi pasijonci iz Poljan in Železnikov pod režijskim vodstvom Marjana Kokalja uprizorili izbrane prizore iz Škofjeloškega pasijona.

V Selcih in Škofji Loki so gostovali mladi iz župnije Ljubljana Štepanja vas, ki so pripravili svojo uprizoritev pasijona. Uprizoritev je sestavljalo pet slik iz življenj različnih ljudi: trpljenje mladega para, ki jima otrok umira za rakom; stiska nosečega dekleta, ki jo starša silita v splav, fant se ji pa ne javi; mlada zaročenca, kjer je fant odvisen od iger na srečo; mož, ki mu je ravnokar umrla žena, sin pa je zapadel v depresijo in storil samomor, ter poseganje po alkoholu in prepis sorodnikov za dediščino ob umirajočem, dementnem očetu. V vsako situacijo pa vstopi Jezus Kristus, ki vzame vse naše grehe nase. Umrli in vstali.¹⁰⁸ Pri kapucinih v Škofji Loki je dogodek vključeval tudi predavanje režiserja Marjana Kokalja, ki je predstavil pasijonsko sporočilo prizora križevega pota.

CVETNONEDELJSKE BUTARICE

V soboto pred cvetno nedeljo so na Mestnem trgu v Škofji Loki potekale pasijonske delavnice. Obiskovalci so se lahko preizkusili v izdelavi cvetnonedeljske butarice, na račun pa so prišli tudi vsi ljubitelji lokalne kulinarike. Za pokušino so bile na voljo tipične loške jedi: loška smojka, loška medla in aleluja. Hkrati se je pred župnijsko cerkvijo sv. Jakoba izdelovala butara velikanka, ki je vhod v cerkev krasila vse do velike noči.

ROMUALDOV DAN

Dneve Škofjeloškega pasijona smo že tradicionalno zaključili z Romualdovim dnem. Romuald Štandreški oz. Lovrenc Marušič je bil slovenski kapucin in pridigar, ki je napisal Škofjeloški pasijon. Na Romualdov dan so kapucini pripravili dan odprtih vrat kapucinskega samostana in knjižnice. Voden ogled se je začel v cerkvi sv. Ane, nadaljeval v samostanu in zaključil v knjižnici. Sledila je molitev v kapucinski cerkvi, kjer je nato dr. Matija Ogrin predstavil Škofjeloški pasijon skozi čas, predavanje pa je popestrila baročna glasba.

Na Zavodu 973 smo hvaležni vsem društvom in organizacijam, predvsem pa številnim prostovoljcem, ki svoj prosti čas vsako leto namenijo organizaciji različnih pasijonskih dogodkov, s katerimi poskrbijo, da pasijonski duh živi tudi v vmesnem času, med eno in drugo uprizoritvijo Škofjeloškega pasijona.

¹⁰⁸ Opis iz spletne strani : <https://zupnija-stepanja-vas.rkc.si/pasijon-2022-pet-slik-realnosti-zivljenja-v-katere-vstopa-jezus-kristus/>

Udeleženci likovnih delavnic pred Crngrobskim pasijonskim ciklom. Foto Urška Florjančič.

dr. Urška Florjančič
Agata Pavlovec

CRNGROBSKI PASIJONSKI CIKEL

»Še eno izredno zanimivost ima pročelje druge cerkve¹⁰⁹: cel ciklus krasnih slik iz Kristusovega življenja. Razvrščene so v trikotu, ki se začne kmalu od tal, in se končajo v ostrem kotu na vrhu pročelja, ki je sedaj že pod cerkveno streho vsled pozneje prizidane sedanje lope. Slike so najstarejši primer furlansko-kranjsko-koroškega slikarskega kroga, ki je imel kmalu nato prav v Loki važno izhodišče. Izvršil jih je kmalu po l. 1350 neznan mojster pod močnim vplivom slavnega slikarja Giotta, ki je par desetletij preje umrl. Za izgled so mu bile Giottove slike v Areni v Padovi.«

Veider, J. *Vodič po Crngrobu*, 1936

Na praznik Marijinega oznanjenja, v soboto, 25. marca 2023, smo po maši, ki jo je v crngrobski božjepotni cerkvi daroval starološki župnik Janez Šket, v galeriji C'ngrobsk turn v zvoniku odprli likovno razstavo Crngrobski pasijonski cikel. Obiskovalci razstavnega prostora so si lahko ogledali likovne upodobitve pasijonskih prizorov s crngrobske fasade iz druge polovice 14. stol., ki so jih ustvarjali udeleženci treh postnih likovnih delavnic v župnijskih prostorih Stara Loka in obiskovalci likovnega tečaja pod mentorskim vodstvom akademske slikarke Agate Pavlovec.

Pasijonski cikel iz Crngroba se nahaja na pročelju cerkve pod novogotsko vhodno lopo. Srednjeveške freske so delo t. i. Mojstra crngrobske fasade, ki je negoval Giottovo tradicijo. Površina stenske poslikave v obliki trikotnika ustreza velikosti in obliki zahodne fasade cerkve v času pred drugo prezidavo cerkve po letu 1410 (Veider, 1936; Koman, 2000). Prizori crngrobskega pasijonskega cikla so različno ohranjeni. Med najbolj ohranjene spada Zadnja večerja, ki je vidna le na podstrešju vhodne lope, ter Križanje, Snemanje s križa in Kristusov pokop. Nekateri prizori so bili skozi čas delno prezidani, druge so načeli neusmiljen zob časa in klimatske razmere, zato so udeleženci delavnic upodobili enajst, od sicer trinajstih prizorov pasijonskega cikla (Ferlan, 2023).

¹⁰⁹ Prva romanska cerkev v Crngrobu, ki sega v čas ok. leta 1250, je kmalu postala premajhna. Okrog leta 1350 so ji odstranili pročelje in ladjo za polovico podaljšali in povišali (Veider, *Vodič po Crngrobu*, 1936).

Odpрте razstave, galerija Crngrobski turn, 25. marca 2023. Foto Urška Florjančič.

Z izvedbo likovnih delavnic in postavitvijo razstave Crngrobski pasijonski cikel smo želeli širši javnosti približati podobe in sporočilnost te znamenite srednjeveške stenske poslikave, ki jo (pre)množi obiskovalci svetišča v Crngrobu spregledajo. Morali smo se poglobiti v vsebino ter likovno strukturo prizorov, da bi lahko dopolnili njihove dele, ki danes niso več vidni, in tako ustvarili neke vrste rekonstrukcijo freske.

Agata: »V pripravi na delavnice sem preštudirala veliko literature o gotških freskah in njihovi zelo bogati ikonografiji, o vsebini in načinih upodabljanja pasijonskih ciklov, tudi o tehnikah stenskega slikarstva. V veliko pomoč so mi bili opisi fresk umetnostnih zgodovinarjev dr. Franceta Steleta, ki je vodil odkrivanje crngrobskih fresk leta 1935, in dr. Janeza Veiderja, ki je leta 1936 napisal knjižico *Vodič po Crngrobu* in bil po 2. svetovni vojni nekaj časa tudi župnik v Stari Loki. Oba sta freske videla v precej boljšem stanju, kot so danes, zato so njihovi zapiski izjemno dragoceni. Prav tako mi je veliko pomagala primerjava crngrobske freske z bolj ohranjenimi freskami iz istega časovnega obdobja z območja od Furlanije

do Koroške, iz hrvaške Istre, avstrijske Koroške, širom Slovenije, npr. Sv. Lovrenc in Bodovlje v Škofji Loki, Begunje na Gorenjskem, Selo v Prekmurju, pa tudi Giottovi prizori pasijonskega cikla.«

Crngrobsko fresko pasijonskega cikla na zahodni fasadi sestavlja trinajst prizorov, ki so razvrščeni v štiri pasove in se kronološko vrstijo od zgoraj navzdol in z leve proti desni, razen v zadnjem pasu, kjer vsebina teče z desne na levo. Skica cerkvenega pročelja, na katerem se nahaja stenska poslikava pasijonskega cikla, in poimenovanje prizorov, ki sta jih ob odkrivanju fresk v Crngrobu proučevala dr. France Stele in dr. Janez Veider, sta predstavljena v Prilogi 1.

Agata: *»Ko fresko opazuješ bolj podrobno, postaneš pozoren tudi na vreznine v fasadi, saj so z njimi označevali oblike figur in ozadje ter bordure, s katerimi so uokvirili posamezne prizore. Opaziš tudi, da je izbira barv premišljena in simbolična. Poleg zemeljskih barv, ki prevladujejo na vseh prizorih, se v posameznih pasovih pojavljajo še toni drugih barv. V drugem pasu (Oljska gora, Judežev poljub, Kristus pred Pilatom) so dodane modrikaste barve. V tretjem pasu (Bičanje, Kronanje, Jezus nosi križ, Križanje, Snemanje s križa oz. Objokovanje Kristusa, Kristusov pokop) so dodane rdeče in vijolične barve. V četrtem pasu (Vstajenje, Vnebohod, Prihod Svetega Duha ali Žene pri grobu) pa so dodane zelene barve. Jezus se pojavlja večinoma v belem oblačilu, včasih mu je dodana svetlo modra. Pri Judeževem poljubu pa je oblečen v rdečo haljo. Tudi oblačila drugih figur so barvno dokaj določena.*«

Delavnice je obiskovalo dvanajst udeležencev: Marta Čuk, Ana Frelj, Urška Florjančič, Franc Hafner, Irena Hrvatina, Minča Komovec, Štefka Krmelj, Mija Naglič, Dorica Prevc, Stana Rovtar, Marta Satler in Marija Šmid. Vsak izmed njih si je izbral enega od motivov s srednjeveške freske na fasadi cerkve in na papir v akrilni tehniki naslikal repliko. Predloge v obliki risb, po katerih so nastajale upodobitve pasijonskih slik, je pripravila njihova likovna mentorica. Pri tem ji je bil v veliko pomoč tečajnik Franc Hafner, ki je več prerisovanja, saj je bil dolga leta zaposlen kot črkopisar. Risbe, povzete po motivih s freske, in replike posameznih pasijonskih prizorov v akrilni tehniki, so predstavljene v Prilogi 2.

Agata: *»Kljub dokaj natančno opredeljeni likovni nalogi nisem želela, da udeleženci zgolj pobarvajo pripravljene predloge. Večinoma so že na začetku izbrali prizor, ki jim je bil blizu, različno so izbirali barvne tone, nekateri so se poglobili tudi v modelacijo figur in draperij, drugi so prizoru dodali še borduro. S tem smo dali prostor ustvarjalnosti in osebnemu doživljanju prizora. Udeleženci so slikali kopije fresk, a hkrati vanje vtisnili tudi del sebe.*«

Upodobitve prizorov Crngrobskega pasijonskega cikla. Foto Agata Pavlovec.

Likovne delavnice in razstavo sta organizirala in pripravila Župnijski zavod sv. Jurija Stara Loka in župnija Stara Loka v sodelovanju s slikarko Agato Pavlovec. Z razstavo, ki jo je finančno delno podprla Občina Škofja Loka, smo sodelovali pri programu Dnevov Škofjeloškega pasijona, ki jih koordinira Zavod 973.

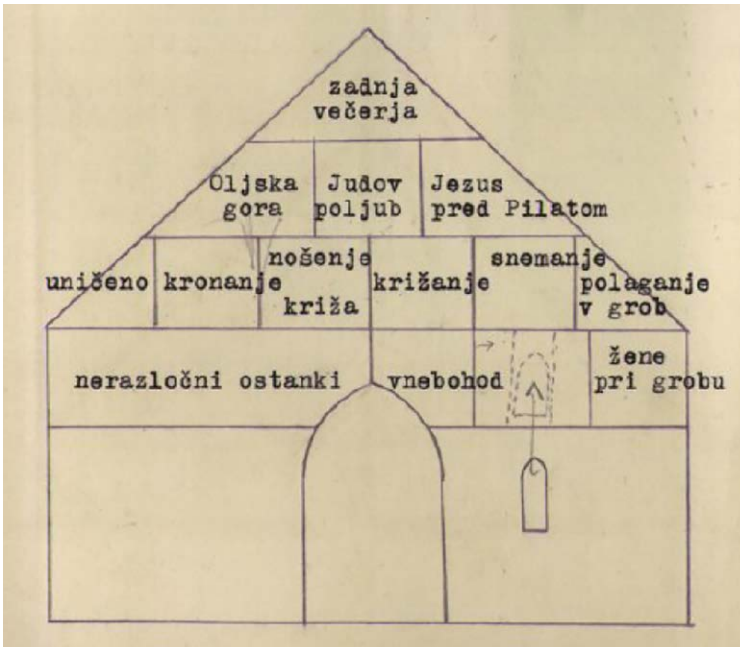
Pripis: Še v bistveno slabšem stanju, kot je pasijonski cikel na fasadi Marijinega svetišča v Crngrobu, so stenske poslikave na Rdečem znamenju v Smrečju, ki stoji ob romarski poti, ki k svetišču vodi iz Stare Loke. Najstarejše in največje poslikano složno znamenje v Sloveniji je eno redkih znamenj na Slovenskem s freskami iz obdobja gotike. Nekoč so to čudovito poslikano znamenje v celoti pokrivalo freske z začetka 16. stol., danes je le blede senca in razvalina, ki kaže odnos naše družbe do bogate kulturne dediščine naših prednikov. Dokler strokovna in širša javnost, vključno z občinskimi in državnimi inštitucijami, ne najdejo poguma in odločnosti, da Rdeče znamenje obnovijo in mu povrnejo njegovo izjemnost, bomo prostovoljci in ljubitelji umetnosti po svojih močeh iskali poti, da njegova sporočilnost ne utone v pozabo. Ostaja nam izziv, da na podoben način, kot smo v življenje obudili prizore pasijonskega cikla iz Crngroba, oživimo tudi podobe, ki so nekoč krasile Rdeče znamenje, pri čemer nam bodo v pomoč črno-bele fotografije poslikav Rdečega znamenja, posnete v dvajsetih letih 20. stoletja, in zapisi dr. Steleta, dr. Veiderja in dr. Zadnikarja z opisi posameznih prizorov.

Viri in literatura:

- HÖFLER, Janez. *Srednjeveške freske v Sloveniji, Knjiga 1. Gorenjska*. Ljubljana: Družina, 1996.
- KOMAN, Dušan. *Crngrob*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, 2000.
- KRIŽNAR, Anabelle. *Slog in tehnika srednjeveškega stenskega slikarstva na Slovenskem*. Doktorska disertacija. Ljubljana, 2006.
- PETRIČ, Franci. *Duša, le pojdi z mano: božje poti na Slovenskem*, 1. Ljubljana: Družina, 1994.
- STELE, France. *Crngrob*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1962.
- VEIDER, Janez. *Vodič po Crngrobu. Čudodelna crngrobska Marija*. Škofja Loka: F. Kokalj, 1936.
- FERLAN, Jure. *Crngrobski pasijonski cikel*. <https://www.druzina.si/clanek/crngrobski-pasijonski-cikel> (pridobljeno 5. 4. 2023).
- FERLAN, Jure. *Navdih za ustvarjanje freske iz 14. stoletja*. <https://www.druzina.si/clanek/navdih-za-ustvarjanje-freske-iz-14-stoletja> (pridobljeno 29. 3. 2023).
- FERLAN, Jure. Po delavnicah je v Crngrobu še razstava. V: *Loški glas*, št. 4, 2023 (25. 4. 2023), str. 4.

Priloga 1

Skica cerkvenega pročelja zahodne fasade svetišča v Crngrobu z razporeditvijo prizorov pasijskega cikla (zapiski Franceta Steleta, 1935, INDOK center).

Poimenovanje prizorov, povzeto po dr. Janez Veider, *Vodič po Crngrobu*, 1936, str. 9–11. V njem je avtor podrobno opisal vsebino vsakega prizora.

Prvi pas, zgoraj (1 prizor)	1 – Zadnja večerja (vidna iz podstrešja)
Drugi pas (3 prizori) <i>od leve proti desni</i>	2 – Oljska gora 3 – Judežev poljub 4 – Kristus pred Pilatom
Tretji pas (6 prizorov) <i>od leve proti desni</i>	5 – Bičanje 6 – Kronanje 7 – Jezus nosi križ 8 – Križanje 9 – Snemanje s križa oz. Objokovanje Kristusa 10 – Kristusov pokop
Četrty pas (3 slabo vidni prizori) <i>od desne proti levi</i>	11 – Vstajenje (ohranjene le žene pri grobu) 12 – Vnebohod 13 – Prihod Svetega Duha

Priloga 2

Zadnja večerja

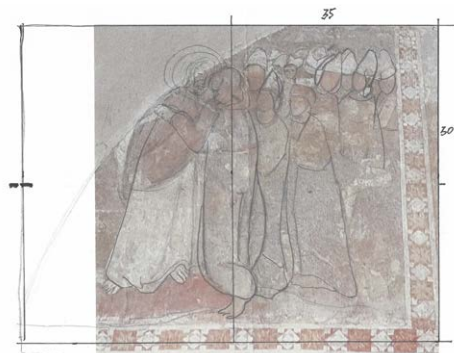
France Stele, Monumenta artis Slovenicae, Ljubljana, Akademska založba, 1938, str. 41, slikovna priloga 139

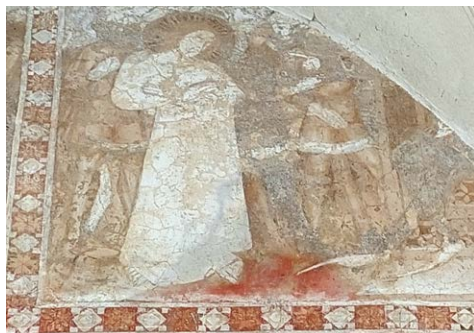
Oljska gora

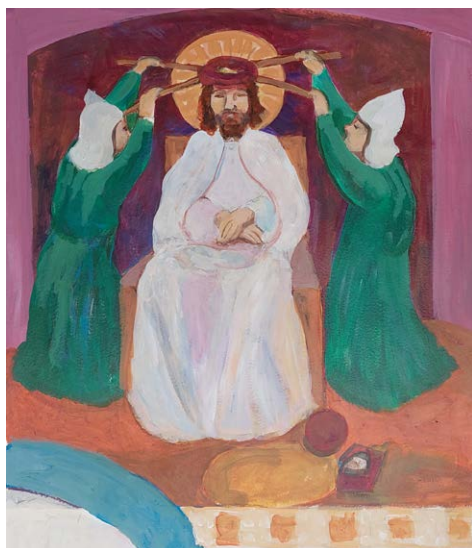
Judežev poljub

Kristus pred Pilatom

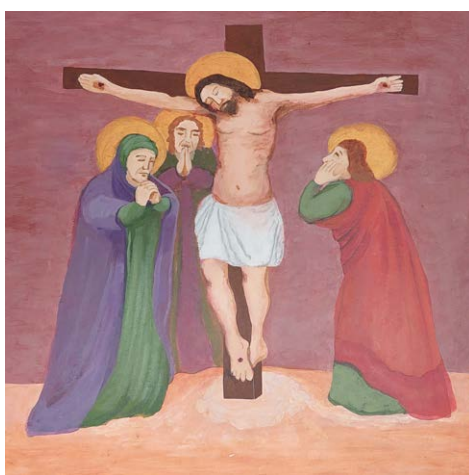
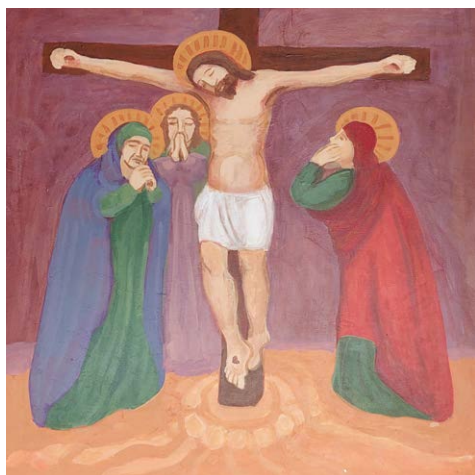
Kronanje

Jezus nosi križ

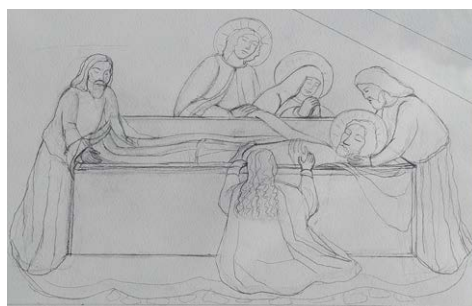
Križanje

Snemanje s križa oz. Objokovanje Kristusa

Kristusov pokop

Vstajenje (ohranjene le žene pri grobu)

Vnebohod

Pasijonski večer 2023 v Stari Loki, Jurjeva dvorana. Foto Jože Šenk.

dr. Urška Florjančič

PASIJONSKI VEČER 2023 V STARI LOKI

V PRIČAKOVANJU ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Pasijonski večeri v Stari Loki so se leta 2012 rodili iz želje, da v letih čakanja na naslednjo uprizoritev Škofjeloškega pasijona ohranjamo in krepimo pasijonsko kondicijo. Za izvedbo literarno-glasbenih recitalov s pasijonsko tematiko smo domači ustvarjalci izbrali prostore nekdanje starološke dekanije, da bi počasi, a vztrajno prinašali življenje v to starodavno stavbo in ji dali nove vsebine. Ko leta 2021 nismo dočakali jubilejne uprizoritve ob praznovanju 300-letnice Škofjeloškega pasijona, smo leta 2022 na pasijonskem odru pred stavbo dekanije oživili pasijonsko sliko, ki združuje angele iz prizora *Krvavi pot* in prizor *Glej človek*. To nam je vlilo pogum in hrepenenje, da v letih, ko se nam ponovne uprizoritve Škofjeloškega pasijona odmikajo nekam v prihodnost, oživimo še kakšen drug prizor in tako mlajšim generacijam odpremo oči ter srca za to čudovito duhovno in kulturno dediščino našega slovenskega naroda.

Ko so prve ideje začele dobivati obliko in sta pripravljenost za sodelovanje poleg pasijoncev iz Stare Loke pokazali še pasijonski skupini iz Poljan in Železnikov, smo ponovno povabili Marjana Kokalja, režiserja Škofjeloškega pasijona iz let 1999 in 2000, da nam pomaga uresničiti naše zamisli. Intenzivno smo se pripravljali na uprizoritev izbranih prizorov iz Škofjeloškega pasijona na prostem v obliki procesije – na več prizoriščih starološkega župnijskega griča: pred cerkvijo sv. Jurija, stavbo nekdanje dekanije in na stopnišču Vrtca Sončni žarek. Zaradi dežja smo dogodek izpeljali na odru Jurjeve dvorane v Stari Loki.

V pasijonskem dogodku smo povezali osem prizorov iz Škofjeloškega pasijona: *Raj*, *Vhod v Jeruzalem*, *Gospodova zadnja večerja*, angeli iz *Krvavega pota* in *Glej človek*, *Hieronim*, *Kristus na križu*, *Mati sedem žalosti* in *Skrinja zaveze*. Uvodna razmišljanja k vsakemu prizoru je posebej za ta večer napisal Marjan Kokalj, objavljena so v tem prispevku. Z veliko mero požrtvovalnosti, srčnosti in gorečnosti vseh sodelujočih pasijoncev smo se pripravljali na ta večer. Na tej poti je bil z nami Kristus, središče pasijona, ki je na skrivnosten način pletel niti v naši pasijonski skupnosti in nas učil potrpežljivosti, sprejemanja drugačnosti in polaganja naših načrtov v Božje roke.

Dogodek je bil na sporedu konec tihega tedna, v petek, 31. marca 2023, ob 19.45, v Jurjevi dvorani v Stari Loki. Pripravili smo ga Župnijski Zavod sv. Juri-

ja Stara Loka, Župnija Stara Loka, Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka in Pasijonski veter z več kot 100 prostovoljci. Izveden je bil v okviru Dnevov Škofjeloškega pasijona, ki jih koordinira Javni zavod 973 in podpira Občina Škofja Loka.

Boglonej vsem in vsakemu posebej, ki smo skupaj dihali s pasijonskimi pljuči. Še posebej hvala našemu režiserju Marjanu, ki je čudovito povezal prizore med seboj in »ustvaril dramaturško domišljeno, senzibilno in odzivno uprizoritev pasijona, prav v duhu sinodalnosti, to je poti pristne rasti v občestvo in poslanstvo, h kateremu Bog kliče Cerkev v tretjem tisočletju«, kot je zapisal Alojzij Pavel Florjančič v pasijonski monografiji *Iz paradiza: Tri stoletja Škofjeloškega pasijona* (založila Občina Škofja Loka in Salve Ljubljana, 2023).

Pasijonski večer 2023 v Stari Loki, Jurjeva dvorana. Foto Jože Šenk.

PROGRAM GLASBENO-IGRANEGA RECITALA

z uvodnimi besedili k prizoru

Besedilo Škofjeloškega pasijona, p. Romuald Štandreški

Uvodna razmišljanja k prizorom, p. Marjan Kokalj DJ

1. RAJ – Petje Adamovih otrok. Njihove duše trpijo in objokujejo posledice greha prvih staršev. Največje trpljenje sta stalno iskanje (simbolizira ga popotna palica) in umrljivost (simbolizira jo črn pas).
2. VHOD V JERUZALEM – Dečki pojejo Hozana, Kristus na osličku in zraven dvanajst apostolov.
3. GOSPODOVA ZADNJA VEČERJA – Jezus z dvanajstimi apostoli.
4. Angeli iz KRAVEGA POTA in GLEJ ČLOVEK – Jezus pred Pilatom.
5. HIERONIM – Prvi prevajalec Svetega pisma v latinščino kot spokornik pre-mišljuje o Kristusovem trpljenju in prosi odpuščanja.
6. KRISTUS NA KRIŽU – Petje Marije Magdalene.
7. MATI SEDEM ŽALOSTI – Marija in Janez pod križem, angela tolažita Božjo mater. Kupido je alegorija Marijine ljubezni.
8. SKRINJA ZAVEZE – Kralj David prosi odpuščanja za svoj greh pred skrinjo zaveze, ki je starozavezna podoba Najsvetejšega med ljudmi.

Glasba Škofjeloškega pasijona

skladatelja Andrej Misson, Tone Potočnik

Večerja zadnja je minila

Josip Levičnik

Ker On živi

Avtoriziran slovenski prevod L. Zupančič, E. Adamlje, S. Rihter (ABEND),
priredba A. Prek (zbor MPP), original Matt Maher: Because He Lives, arr. J.
Tyler (WestCoastChoir).

UVOD V PASIJON IN 1. PRIZOR – RAJ

V spomin na Kristusovo trpljenje smo se zbrali k nekaterim prizorom Škofjeloškega pasijona, podobno, kakor se v postnem času vsak petek h križevemu potu. V naš vid, sluh in pobožni spomin bi si radi priklicali oziroma premišljevali, koliko je naš Gospod, Jezus Kristus, iz ljubezni do nas trpel ter nas učil ljubezni do konca, z namenom, da bi živeli bolj polno, pogumno in svobodno. Hkrati je izbor nekaterih podob v obliki križevega pota tudi most med zadnjo ter prihodnjo uprizoritvijo celotnega pasijona ter most med nami in našimi davnimi predniki, ki so Škofjeloški pasijon z veliko pobožnostjo in predanostjo začeli uprizarjati pred 300 leti. Kristus je namreč isti in njegov nagovor gre preko časov in rodov.

Prizor RAJ. Foto Jože Šenk.

Sledili bomo osmim prizorom oz. pretežno njihovim glasbenim delom ter ob njih razmišljali tudi o našem času, osebem življenju in odločitvah. Najmočnejše pričevanje tega dogodka je gotovo to, da smo skupaj, da nas je ta pobožnost zbrala in z njo odgovarjamo na njegovo ljubezen, ki postaja ljubezen med brati in sestrami v krščanski skupnosti, ki je v našem primeru starološka župnija. Ta večer torej doživljajmo našo zbrano skupnost v povezavi s skrivnostjo Kristusove ljubezni.

Prva podoba je podoba raja oziroma bolj podoba izgube raja. Od takrat človek blodi po zemlji in išče samega sebe, drug drugega ter izgubljeni raj ter kriči: Kdo sem? Od kje prihajam? Zakaj sem? Kam grem? Kaj je prav in kaj ne? Zakaj trpljenje? Zakaj kruta smrt? Zakaj nemir in borba srca? Vsa ta vprašanja odmevajo po cestah in krajih, kjer hodi iščoči človek – človek romar in tujec na zemlji. In človek je ugotovil, da krik ni zastoj. In ugotovil je tudi, da ni le odmev praznega prostora, ampak je tu nekdo, ki odgovarja. Tu in tam vzniknejo čudovita lepota, tam iskrena ljubljenost, varnost, iskrenost, prijateljstvo, ponižnost, spet drugje odkritje daru ustvarjalnosti, ki je bogupodobnost, celo nevidna, vendar živa prisotnost Odrešenika, ki se dotakne srca z večno tolažbo, mirom, gotovostjo in močjo. Starodavna velikonočna hvalnica velikonočni sveči (eksultet) v tem zanosu vzkligne paradoksalne besede: »O zares, Adamov greh je bil potreben, da je bil izbrisan s Kristusovo smrtjo. O srečna krivda, ki je bila vredna imeti takega in tako velikega Odrešenika.«

UVOD V 2. PRIZOR – VHOD V JERUZALEM

Vsi evangelisti poročajo, da je Jezus slovesno vstopil v Jeruzalem še pred veliko nočjo. Po izročilu je bil ta vhod dejansko izraz vdanosti njegovega naroda in želja, da bi ga postavili za svojega kralja v političnem smislu. Prepričal jih je, dovolj se je dokazal z velikimi deli ljubezni, močno besedo, notranjo osebno močjo ter pravičnostjo. Toda njegov namen je bil ljudstvo popeljati v drugačno

Prizor VHOD V JERUZALEM. Foto Tatjana Splichal.

kraljestvo – kraljestvo zmage nad zlom in smrtjo. Razlagalci Svetega pisma pravijo, da je bilo celotno njegovo oznanilo pravzaprav oznanilo Božjega kraljestva, za katerega sam pravi, da rase iz malega in počasi kot gorčično zrno. Na svetno kraljestvo dejansko ves čas svojega delovanja odgovarja enako kot pred začetkom vstopa v javnost satanu v puščavi, ki mu ponudi vsa kraljestva sveta, če pade predenj in ga moli. Zabrusil mu je: »Poberi se, satan, kajti pisano je: Gospoda, svojega Boga, moli in njemu samemu služi.«

Evangelist Janez poroča o dogodku vhoda v Jeruzalem takole: »Drugi dan je velika množica, ki je prišla na praznik, slišala, da Jezus prihaja v Jeruzalem. Vzeli so palmove veje, mu šli naproti in vzklikali: 'Hozána! Blagoslovljen, ki prihaja v Gospodovem imenu! In Izraelov kralj!' Jezus je našel oslička in sédel nanj, kakor je pisano: *Ne boj se, sionska hči! Glej, tvoj kralj prihaja, sedeč na osličjem mladiču.* Njegovi učenci sprva tega niso razumeli. Ko pa je bil Jezus poveličan, so se spomnili, da je bilo to pisano o njem in so mu to storili.«

Prihaja torej kralj nad zlom in smrtjo, rešitelj sveta, ki nas odvezuje od vsake absolutne navezanosti na vladarje in ideologije tega sveta. Vojne in velike nasilne ideologije na ravni kulture, ki smo jim priča, zmoremo videti v bistvo le z njegovim pogledom. On je Pot, Resnica in Življenje.

UVOD V 3. PRIZOR – GOSPODOVA ZADNJA VEČERJA

Prizor GOSPODOVA ZADNJA VEČERJA. Foto Jože Šenk.

Zadnja večerja, ki sledi, je podoba svete maše, pri kateri je v darovanju kruha in vina, ki postaneta Jezusovo telo in kri, že vnaprej vključeno tudi vse, kar se bo z njim zgodilo potem; trpljenje, smrt in vstajenje. Vnaprej odpusti tudi svojemu izdajalcu, ne glede na to, da ta tega ni sprejel. Središče obreda so Jezusove besede, izrečene nad kruhom in vinom: »To je moje telo ... To je moja kri ...«

Kristus, ki se notranje mistično združi z udeleženci evharistije, jim daje moč za ljubezen do samega sebe, za odprtost in dobroto do drugih, za premagovanje zla, za premagovanje strahu, za vztrajnost v dobrem. Evharistija se iz mesta, kjer se opravlja, seli v svet in postaja evharistija vsakdanjega življenja, saj vstopa v družinsko in druge skupnosti, ki se srečujejo ob mizi, vstopa v osebne Getsemanije, ko trepetamo pred hudimi dogodki v prihodnosti, vstopa v naše notranje trpljenje, ko smo bičani, zasramovani, križani, a tudi, ko vstanemo od mrtvih. Premišljevanje zadnje večerje je premišljevanje našega življenja.

UVOD V 4. PRIZOR – ANGELI IZ KRVAVEGA POTA IN GLEJ ČLOVEK

Glej človek ali *ecce homo* je že stoletja simbol človeka, ki išče usmiljenje. Pred nami stoji razbičan, kronan, nedolžno obsojen človek, ki je Bog, čaka na odločitev množice. Ta odločitev je znana: »Pilati, izpusti nam Barabo, tega pa križaj!« Pilati iz strahu pred množico in farizeji posluša zahtevo množice in krivično sodi,

Prizor ANGELI IZ KRVAVEGA POTA. Foto Jože Šenk.

Prizor GLEJ ČLOVEK. Foto Tatjana Splichal.

nato pa si nad tem zločinom še umije roke. Kristusova izmučena podoba pa še naprej ostaja tu, pred nami, stoletja. V njej odsevajo podobe posameznikov in skupin, trpečih in iščočih usmiljenja. Pomislimo na ukrajinski narod, na mnoge preganjane skupine, med katerimi danes izstopajo kristjani, pomislimo na podobe trpljenja iz našega življenja in okolja. Mogoče kdo med nami tukaj zelo trpi tudi sam. Kako dobro je, da krščansko trpljenje vodi v vstajenje.

UVOD V 5. PRIZOR – HIERONIM

Spokornost je drža, ki našemu času ni preveč domača, zato zanjo neradi slišimo. Mogoče se nam zdi celo malo čudaški ostanek preteklih časov. Kakorkoli že, spokornost sama na sebi vendarle pomeni držo poslušanja, ko pred Bogom stopim korak nazaj, da ga moja oseba ne zakriva. Doživetje neposrednega Božjega ljubečega skrbnega pogleda me vodi v kesanje in obžalovanje grehov, prav tako pa me spodbuja da vstanem, sprejemem odpustitve, pustim grehe za seboj in grem naprej. Tako držo predstavlja tudi sv. Hieronim, ki ga Škofjeloški pasijon postavlja za simbol spokornikov.

Glede na izročilo je bil sv. Hieronim po značaju težak in vzkipljiv človek. Vse življenje se je boril s to svojo šibkostjo, ki je bila gotovo tudi močno vstopno mesto za grehe. Prav odpiranje pristni Božji besedi Svetega pisma, ki jo je pre-

Prizor HIERONIM. Foto Jože Šenk.

vajal iz izvirne hebrejščine, aramejščine in grščine, ga je vodilo k svetosti. Da bi še globlje slišal to sporočilo, se je umikal v samoto in post, odšel celo v Jezusove kraje, kjer je v Betlehemu tudi umrl. Čeprav je v svojem času veljal za enega najbolj izobraženih ljudi, se je zavedal svoje nepopolnosti in se do konca življenja spreobračal v ponižnem poslušanju.

UVOD V 6. PRIZOR – KRISTUS NA KRIŽU

Kot je sv. Hieronim lik moškega spokornika, je sv. Marija Magdalena lik ženske spokornice. V Škofjeloškem pasijonu jo najdemo pod križem, kjer izpoveduje ganjenost nad Kristusovo ljubeznijo, saj ve, da je tudi zanj šel na križ. Jezusovo vztrajanje do konca, čista daritev nedolžnega Božjega Sina, jagnjeta, ki odvzema grehe sveta, je pretresla in še pretresa mnoge skozi zgodovino človeštva. Križ je postal odrešilna os sveta, okoli katere se vse minljivo vrti. Tako kot Magdalena se ga vsi oklepamo kot orientacije, trdnega oprijemališča. Je naše sonce in most čez brezno smrti. Globoka tišina umrlega Kristusa na križu govori o velikem miru, ki preveva celotno stvarstvo. O miru, ki oznanja veselje, da je Božji Sin zdržal človeško trpljenje do konca in ga skušnjava ni uspela odvrniti od poslanstva. Globok mir je v vztrajnosti do konca, ko je Kalvarija za hrbtom in se pred očmi svetlika jutro vstajenja.

Prizor KRISTUS NA KRIŽU – Marija Magdalena. Foto Jože Šenk.

UVOD V 7. PRIZOR – MATI SEDEM ŽALOSTI

Marija, Mati sedem žalosti, pomeni posebno pobožnost, posvečeno Mariji od srednjega veka naprej. Včasih najdemo njene kipe s sedmimi meči v prsih. V Sloveniji je bila zelo čaščena, saj so se naši predniki veliko zatekali k njej v stiskah. In katere so te njene sedme žalosti? Prva žalost, ki jo je bridko občutilo Marijino srce, je bila Simeonova prerokba. Druga žalost je zadela Marijo, ko je morala bežati v Egipt pred morilskim Herodom. Tretja žalost je ranila srce božje Matere, ko je dvanajstletni Jezus ostal v templju v Jeruzalemu. Četrta meč je prebodel njeno srce, ko je srečala Sina, obloženega s križem. Peta žalost je presunila srce Matere, ko so dvignili Jezusa, pribitega na križ. Šesto žalost je bridko občutila takrat, ko so mrtvega Jezusa sneli s križa in ji ga položili v naročje. Sedmi meč žalosti je prebodel Marijino srce, ko so Jezusa položili v grob.

Njena ljubezen do Sina je v Škofjeloškem pasijonu celo personificirana v podobi Kupida, rimskega boga ljubezni. Njegov lok s puščicami pomeni rano, ki jo je ljubezen naredila v Marijinem srcu.

Edina njena tolažba po Sinovi smrti je bil apostol Janez, kateremu jo je postavil za mater, bil je tudi prvi premišljevalec njene žalosti, ki je bila in ostaja plemenita, brez maščevanja, zato ne ubija, ampak krepi. Mati sedem žalosti je mati vseh ranjenih v srcu.

Prizor MARIJA SEDEM ŽALOSTI. Foto Tatjana Splichal.

UVOD V 8. PRIZOR – SKRINJA ZAVEZE

Kristus pa ni odrešil le tistih, ki so živeli v njegovih dneh na zemlji, in tistih, ki smo se rodili po njegovem vstajenju, pač pa se je po svoji smrti, po izročilu, spustil celo v predpeklo, hebrejsko *šeól*, in od tam odrešil vse pravične, ki so živeli pred njegovim učlovečenjem, začeni z Adamom in Evo. Če se pri tem spomnimo današnjega začetka pasijona, je obljuba odrešenja s tem izpolnjena, tožba Adamovih otrok je bila slišana. Pasijon na tej točki vseeno ne izpostavi padlega Adama, pač pa padlega kralja Davida, ki je bil največji izraelski kralj in zato predstavnik Stare zaveze oz. simbol Izraela ali izvoljenega ljudstva v svojem največjem blagostanju. David se ponižno priklanja pred skrinjo zaveze, ki predstavlja Boga oz. njegove zapovedi. Priklanja se zaradi svojega velikega greha, ko je dal ubiti svojega vrlega vojskovođjo, da bi si prisvojil njegovo ženo. Četudi ni poznal Božjega Sina, Mesije, je njegovo kesanje tako pristno, da ga je Kristus odrešil, kakor z njim tudi vse velike očake in preroke ter sploh vse pravične. Ta prizor nas vodi k razmišljanju, da Kristusova daritev vključuje vse čase in prostore, da je njegovo rešenje namenjeno vsem in je dejansko središče človeške zgodovine. Je alfa in omega.

Prizor SKRINJA ZAVEZE. Foto Tatjana Splichal.

SKLEP

Prehodili smo nekaj postaj ali prizorov iz Kristusovega življenja, skupaj z njim pa življenje sveta in naše osebno življenje. Res je, Kristus želi, da bi bili z njim tesno združeni in naša bremena prelagali nanj, hkrati pa mu pomagali nositi bremena drugih v molitvi. V Kristusu je naše življenje svobodno, v njem se lahko soočimo z našo resničnostjo, se pogledamo v ogledalo v dobrem in slabem ter iz tega spoznanja stopimo na pot praktične ljubezni. Taka odločitev prinaša globok mir srca, veselje, upanje in trdnost.

Novi Adam, Jezus Kristus stopa pred nami skozi gozd trpljenja, strahu in samote ter nam utira pot v novo dimenzijo življenja, v Luč, ki se svetlika ob koncu. Hoditi za njim je najbolj izpolnjujoča avantura, ki se nam lahko zgodi v življenju, zato pogumno stopimo na pot. Amen.

Marjan Kokalj, prvi režiser Škofjeloškega pasijona v 20. stoletju (1999, 2000) in režiser Pasijonskega večera 2023 v Stari Loki. Foto Jože Šenk.

SODELUJOČI V GLASBENO-IGRANEM RECITALU

Režiser, avtor/pisec uvodnih razmišljanj k prizorom

Marjan Kokalj

Bralec razmišljanj (posnetki)

Borut Gartner

Otroški pevski zbor župnije Stara Loka, zborovodkinja Lucija Tozon

Pevci: Sofija Ahačič, Veronika Ahačič, Maruša Berce, Doroteja Debeljak, Lara Hrvatina, Sara Hrvatina, Rozalija Jerovšek, Eva Kaluža, Jurij Karlin, Julija Kokelj, Marta Kokelj, Meta Kokelj, Jasna Krmelj, Nadja Krmelj, Janez Kuralt, Marija Zala Megušar, Iva Rakovec, Patricija Ravnikar, Ota Štibelj, Jana Tavčar, Ajda Tozon

Družinski zbor Jurjevo sidro župnije Stara Loka, zborovodkinja Irena Debeljak

Pevci: Mojca Berce, Lucija Demšar, Jerca Dolenc, Urška Florjančič, Maria Chiara Hostnik, Irena Hrvatina, Neža Karlin, Jana Kokelj, Neža Krmelj, Špela Markelj, Metka Oblak, Maja Voje, Gregor Berce, Marjan Debeljak,

Ambrož Demšar, Pavel Dolenc, Vid Eržen, Mihael Habicht, Blaž Hostnik,
Jure Jerovšek, Gašper Markelj, Rok Oblak, Matija Tomšič, Gregor Voje

Mešani zbor župnije Stara Loka, zborovodja Gregor Voje

Pevci: Tončka Arhar, Mira Bergant, Pavla Bergant, Jana Dagarin,
Antonija Križaj, Marica Omejc, Ivanka Prezelj, Brane Bergant, Tone
Hiršenfelder, Josip Juraja, Janko Korenjak, Janez Košir

Klavirska spremljava

Gregor Voje

Nosilec pasijonske zvezde z lučko

Jakob Janez Markelj

Bobnar

Samo Krmelj

Lučkarja

Janez Kuralt, Jana Tavčar (naključna Adam in Eva v prizoru RAJ)

1. prizor – RAJ

Adamovi otroci

Otroški pevski zbor župnije Stara Loka

2. prizor – VHOD V JERUZALEM

Dečki z oljčnimi vejicami, ki pojejo Hozano (župnija Stara Loka)

Matic Berce, Peter Habicht, Miha Kafol, Filip Karlin, Jurij Karlin, Peter
Pavel Markelj, David Jan Megušar, Marcel Megušar, Martin Tozon

Jezus in 12 apostolov (pasijonska skupina Železniki, KD Scena Železniki)

Jezus

Matej Šubic

Apostoli

Anton Demšar, Andrej Frelih, Tomaž Jelenc, Robert Kuhar, Janez
Marenk, Martin Pintar, Marko Rihtaršič, Mitja Rihtaršič, Lojze Štravs,
Mohor Štravs, Luka Šubic, Matija Tolar

3. prizor – GOSPODOVA ZADNJA VEČERJA (pasijonska skupina Poljane, Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar Poljane)

Jezus

Alojz Bogataj

Apostoli

Miha Kos, Andrej Klinec, Simon Kokelj, Marjan Grilj, David Cankar,
Gašper Čadež, Miha Bogataj, Luka Kreč, Andrej Kos, Tomaž Bonča,
Goran Šušnjar, Drago Stanonik

4. prizor – Angeli iz KRVAVEGA POTA in GLEJ ČLOVEK (župnija Stara Loka)

Rdeči angel

Lucija Demšar

Beli angeli

Julija Demšar, Jana Kokelj, Metka Oblak

Pilat

Marcel Kokelj

Jezus

Jernej Bernik

Farizej

Andrej Tancek

Judovska moža

Ambrož Demšar, Jakob Kokelj

Rimska vojaka

Jure Ravnikar, Robert Pirih

Pasijonski večer 2023 v Stari Loki, iz ozadja. Foto Jože Šenk.

5. prizor – HIERONIM (župnija Železniki)*Hieronim*

Franc Tušek

6. prizor – KRISTUS NA KRIŽU (župnija Stara Loka)*Marija Magdalena*

Tereza Bernik

7. prizor – MATI SEDEM ŽALOSTI (pasijonska skupina Železniki, KD Scena Železniki)*Marija*

Janja Rojc Pintar

Janez

Renato Kuhar

Vijoličasta angela

Mojca Berce, Helena Kuhar

Kupido (župnija Stara Loka)

Filip Hostnik

Glasbena spremljava na portativ

Janez Jocif

8. prizor – SKRINJA ZAVEZE (župnija Stara Loka)*Kralj David*

Jakob Florjančič

Paž (z blazino s krono)

Pavel Karlin

Levit s kadilnico

Jure Zarnik

Leviti, ki nosijo skrinjo

Andrej Karlin, Jakob Andrej Megušar, Filip Franc Markelj, Martin Pintar

Duše

Družinski zbor Jurjevo sidro župnije Stara Loka, Mešani zbor župnije Stara Loka

Osvetlitev, tonska tehnika

Matjaž Košir, Andrej Megušar, Walter Rakovec

Maska

Klara Leben Kušar

Snemanje razmišljanj

Radio Ognjišče

Snemanje dogodka

Janez Snoj, Janko Žagar

Fotografije

Tatjana Splichal, Jože Šenk

Priprava in izposoja kostumov v pasijonski garderobi

Minka Krajnik, Ivanka Tavčar

Prevoz kostumov, pomoč pri razporejanju kostumov v Jurjevi dvorani

Neža Krmelj, Irma Zarnik, Gregor Berce, Rok Oblak, Jure Ravnikar,
Gregor Voje, Mihael Habicht, Neža Karlin

Prevoz pasijonskega odra in skrinje zaveze

Janez Košir

Postavitev pasijonskega odra na prostem

Marjan Baričič, Ambrož Demšar, Andrej Demšar, Tilen Demšar, Aleš
Jezeršek, Matjaž Košir, Rok Oblak, Tine Oblakovič, Luka Oražem, Jure
Ravnikar, Grega Ravnikar, Jure Zarnik

Priprava odra v dvorani

Rok Oblak, Leon Oblak

Pomoč pri rekvizitih med dogodkom

Gašper Markelj, Rok Oblak

Šiviljska dela

Marica Bogataj

Pogostitev

Irma Zarnik, Karmen Hafner

Tajništvo in komunikacija, organizacija in koordinacija dogodka, zloženka

Urška Florjančič

Vse foto Jože Šenk

Generalka za Pasijonski večer 2023 v Stari Loki, pasijonski oder pred stavbo nekdanje dekanije, 29. marec 2023. Foto A. Pavel Florjančič.

Uprizoritev Pasijona po Mateju na cvetno nedeljo, 2. aprila 2023. Foto Jožef Kozel.

Jožef Kozel

PASIJON PO MATEJU V ŽUPNIJI SV. VID PRI PTUJU

V župniji sv. Vid pri Ptuju že vrsto let na cvetno nedeljo uprizorijo Kristusov pasijon. Po blagoslovu *presmecev* (butar) – lani je še posebej izstopalo 13 butar velikank iz Kulturno turističnega društva Klopotec Soviče-Dravci – se igrani pasijon odvijeta na prostem, sicer pa v cerkvi sv. Vida na Vidmu pri Ptuju.

Ideja se je, v pogovoru s patrom Janezom Ferležem in patrom Tarzicijem Kolnikom, rodila že pred leti, pri projektu sodelujejo vse generacije in se povežejo različne ustanove: občina, osnovna šola, župnija, samostan, društvo Klopotec in različne župnijske skupine. Nekateri igralci sodelujejo že od samega začetka.

Uprizoritve leta 2023 ne bi bilo brez množice ustvarjalcev, predvsem režiserja Jožefa Kozela in patra Klemna Slapšaka, župnega upravitelja župnij sv. Vida in sv. Andraža v Halozah. Slednja poudarjata, da je »Kristusov pasijon za vernike največja zgodba vseh zgodb, upodobiti to zgodbo pa je največja čast, ki si je lahko deležen. In če jo uspeš ustvariti v domačem kraju in povezati različne generacije ter ustanove med seboj, je še toliko lepše«.

Vaje za uprizoritev so potekale približno mesec dni, dvakrat tedensko, ob torkih in sobotah. Sočasno so se odvijale priprave na izvedbo ter popravilo in šivanje dodatnih oblačil. V predstavo so bili vključeni tudi birmanci, idejo o sodelovanju so nekateri sprejeli z navdušenjem, drugi nekoliko bolj zadržano. A prav za vsakega se je našla primerna vloga oziroma naloga, da je bil lahko soustvarjalec pasijona. Kdor ni želel igrati, je lahko pomagal pri postavitvi odrov ali kot garderober, vizažist, šepetalec ... Priprave na igrani Jezusov pasijon so bile tudi del priprave na birmo. Birmanci so pri tem spoznavali smisel vere in našega največjega cerkvenega praznika, ki ni samo teorija iz učbenika, pač pa je v tem primeru živa izkušnja sodelovanja, strpnosti, odgovornosti in ljubezni do Boga ter naše tradicije. Vsak je lahko s svojim talentom skupnosti doprinesel nekaj dobrega.

Na cvetno nedeljo, 2. aprila 2023, je na uprizoritvi Pasijona po Mateju v priredbi režiserja Jožefa Kozela nastopilo več kot 100 sodelujočih, skupaj z mešanim pevskim zborom pa več kot 120.

PASIJON PO MATEJU*Jezus*

Janko Gabrovec

Apostoli

Peter – Mitja Zamuda

Juda Iškarijot – Andrej

Forstnerič

Janez – Zal Hazenmali

Jakob Veliki – Tonček Horvat

Filip – Vinko Petek

Bartolomej – Simon Zamuda

Matej – Stanko Prapotnik

Tomaž – Luka Sitar

Jakob mlajši – Tilen Sitar

Simon Gorečnik – Vid Krajnc

Andrej – Tadej Šmigoc

Juda Tadej – Luka Furek

Marija Jezusova mati

Pia Krajnc

Marija Magdalena

Kaja Ciglar

Veliki duhovniki

Srečko Bedrač

Tilen Bedrač

Miha Belšak

Žan Milošič

Pilat

Albin Habjanič

Pilatova žena

Taja Ozvaldič

Dekli

Anica Škvorc

Renata Kozel

Baraba

Nik Panič

Razbojnika

Matija Pečnik

Lian Milošič

Simon iz Cirene

Zal Hazenmali

Veronika

Nika Petek

Jožef iz Arimateje in njegov pomočnik

Tadej Potočnik

Teo Zupanič

Ljudstvo

Helena Zamuda, Anica Škvorc,
Renata Kozel, Betka Strmšek,
Tea Prapotnik, Neža Lenart,
Taja Lozinšek, Špela Letonja,
Julija Božičko, Nuša Godec,
Nika Bračič, Nina Bračič,

Ana Lia Šibila, Tia Rossi,
Tjaša Ivančič, Sara Kraljevič,
Urša Seka, Patricija Kovač,
Katja Špurej, Nika Petek, Neli
Bratušek

Otroci

Neža Zamuda, Eva Medved,
Zoja Spevan, Zoja Kolmančič,

Neja Habjanič, Tobija Sečki,
Luka Perger, Danijela Milošič

Vojska velikih duhovnikov

Blaž Milošič
Luka Hebar
Miha Kandrič

Taj Rossi
Neo Flajs

Rimska vojska (Kulturno turistično društvo Klopotec Soviče-Dravci)

Stanko Vegan
Jože Strelec
Franc Vindiš

Mirko Rihtarič
Tone Vidovič
Zvonko Korpič

Bralka

Klavdija Sečki

Šepetalke

Evelin Kolednik
Iona Ratajc Potrč
Aneja Vidovič
Sara Božičko

Teja Kodrič

Garderoberke

Pia Glonar
Sara Sečki
Klara Potočnik
Eva Vidovič Sitar
Eneja Kirič
Liza Bezjak Sitar
Lara Beranič

Evelina Šimenko
Ela Strelec
Katja Ovčar
Nika Ovčar
Ajda Drevenšek
Neža Lenart
Tia Maria Podpečan

Vizažistke

Rebeka Murko
Tina Zemljak

Lucija Kmetec
Katarina Goričan

Izdelovalca oblek v letu 2023

Helena in Mitja Zamuda

Izposoja oblek Pilat in Pilatova žena

Sabina Selinšek- POETOVIO LXIX, KPD Stoparce

PETE PESMI

Prihod Jezusa

Otroci: Neža Zamuda, Eva Medved, Zoja Spevan, Zoja Kolmančič, Neja Habjanič, Tobija Sečki, Luka Perger, Danijela Milošič

Oljska gora

Mešani pevski zbor sv. Vida

Pie Jesu

Pia Krajnc in Kaja Ciglar

Tonski mojster

Blaž Horvat

Ozvočenje

Blaž Horvat in Jure Horvat

Oder

Občina Videm – Osnovna šola Videm, Podružnična osnovna šola Leskovec

Postavitev odra in scene

David Šimenko, Blaž Emeršič,
Luka Pauman, Damjan Medved,
Tadej Furek, Andrej Kokol, Jure
Letonja, Sara Vugrinec Indić,

Tjaša Galinec, Jasna Lukačič,
Peter Perger, Lara Vogrinec
Vukadin, Jožef Kozel

Dodelava križa

p. Klemen Slapšak

Režiser

Jožef Kozel

Pomočnik režiserja

pater Klemen Slapšak

Tajnica in desna roka režije

Renata Kozel

Pomočnica tajnice režije

Mateja Medved

Scenarij, predelava scenarija

Jožef Kozel

Izbor glasbe

Jožef Kozel

Mediji

Ivan Viličnjak, Radio Ognjišče, SIP TV

Posnetki z vaj in uprizoritve Pasijona po Mateju v župniji sv. Vid pri Ptuj. Foto Jožef Kozel.

Franz Miehl

WIEDERAUFNAHME DER PASSIONSSPIELE IN HÖRITZ

AUS SICHT VON ST. MARGARETHEN

Im Zuge der Vorbereitungen für das internationale Passionsspielertreffen in St. Margarethen im Juli 1991 informierten uns die Passionsspielfreunde aus Mettmach (OÖ), dass es in Höritz in Tschechien eine langjährige Passionsspieltradition gibt, die während des 2. Weltkrieges unterbrochen war und dann nach 1948 zum Erliegen kam. Nun sollte nach der Wende diese langjährige Passionsspieltradition wieder aufgenommen werden. Dazu wurde 1990 eine Gesellschaft zur Wiederaufnahme der Passionsspiele in Höritz gegründet. Es bestehe ein großes Interesse an Kontakten zu anderen Passionsspielorten. Daraufhin haben wir Vertreter dieser Gesellschaft zum Passionsspielertreffen vom 5. bis 7. Juli 1991 nach St. Margarethen eingeladen.

1. Bei dieser Begegnung konnten die Vertreter aus Höritz (Rosa Hotava – Tante Rosa, Miroslav Cunat - Bürgermeister von Höritz, V. Matouskova und Karl Fila - mit Franz Miehl) erste Kontakte mit europäischen Passionsspielorten (Paris-Menilmontant, Frankreich; Tegelen, Niederländisch; Oberammergau, Ötigheim, Sömmersdorf und Waal, Deutschland; Kirchschatz, Mettmach und St. Margarethen, Österreich) knüpfen. /

Na srečanju so predstavniki iz Horic (Rosa Hotava - teta Rosa, Miroslav Cunat - župan Horic, V. Matoušková in Karl Fila - s Franzem Miehlom) uspeli vzpostaviti prve stike z evropskimi prizorišči pasijona (Pariz-Menilmontant, Francija; Tegelen, Nizozemska; Oberammergau, Ötigheim, Sömmersdorf in Waal, Nemčija; Kirchschatz, Mettmach in Sankt Margarethen, Avstrija).

Im Rahmen der Begegnung wurde die Ausstellung „Europäische Passions-spiele“ besucht. Dabei konnten die Vertreter der anwesenden Passionsspielgruppen ihr Passionsspiel in Wort und Bild vorstellen.

Die anwesenden Teilnehmer waren von der Vorstellung der Höritzer Passi-onsspiele durch ihre Vertreter und ihren Plänen tief beeindruckt und sagten vor allem ideelle, moralische und auch finanzielle Unterstützung bei der Wiederauf-nahme der Passionsspiele von Höritz zu.

2. Präsentation der Höritzer Passion beim Internationalen Passionsspielertreffen in St. Margarethen. /
Predstavitev Pasijona iz Horic na mednarodnem srečanju pasijoncev v Sankt Margarethnu.

Frau Maria Katter verfasste über die Begegnung mit den Teilnehmern aus Höritz im Pfarrblatt folgenden Bericht:

Am 5. Juli 1991 fand in der Passionsspielgemeinde St. Margarethen ein „Internationales Passionsspielertreffen“ statt. Zwölf Passionsspielorte hatten Vertreter entsandt. Zur gleichen Zeit wurde die Ausstellung „Europäische Passions-spiele“ eröffnet. Mit ausgestellten Bildern und Dokumentationen berichteten die Vertreter der anwesenden Passionsspielorte über ihre spezifischen Zielsetzungen, Schwerpunkte und Probleme. Tief beeindruckt und erschüttert lauschten die Anwesenden dem Vorstellungsbericht der Abordnung aus Hö-

ritz im Böhmerwald, in der Tschechei. Das Höritzer Passionsspiel zählt zu den ältesten geistigen und kulturellen Aktivitäten des Böhmerwaldes. Anfang des 13. Jahrhunderts hatten die Zisterzienser das „Leiden Christi Spiel“ ins Land gebracht. Im Jahre 1876 schuf der Leinenwebermeister Paul Gröllhesl aus der mündlichen Überlieferung das erste Bühnenbuch zu einem neuzeitlichen Passionsspiel. Die Spiele wurden zunächst unregelmäßig und ohne Kostüme in Gasthaussälen aufgeführt. In den Jahren 1885-1886 kam Prof. Josef Johann Ammann, der sich für die Volkssitten, Volksspiele und Lieder der Böhmerwälder interessierte, vom deutschen Gymnasium in Krummau nach Höritz. 1892-1893 schloß der Höritzer Gemeinderat und der Deutsche Böhmerwaldbund in Budweis einen Vertrag über die Finanzierung eines eigenen Passionsspielhauses in Höritz. 1893 fand die erste Vorstellung des sogenannten „großen Passionsspieles“ im neuen Passionsspielhaus statt. Das neue Haus verfügte über eine komplette Theaterausrüstung mit elektrischer Beleuchtung, Kulissen, Soffiten und Vorhängen. Der Zuschauerraum fasste 2000 Besucher. 1897 wurden die Spiele als „Osterspiele“ durch die amerikanische Filmgesellschaft HURD verfilmt. Probst Karl Landsteiner aus Nickolsburg in Südnähren hat dann den Text umgearbeitet. 1936 wurden die Passionsspiele in dieser Fassung zum Letzten Male aufgeführt. Nach dem Krieg versuchten die Tschechen 1947 und 1948 das Passionsspiel tschechisch wieder aufzuführen. Danach wurden die Spiele vom Regime verboten und das Haus geplündert. 1966 wurden die letzten Überreste der Granitfundamente beseitigt. Gleichzeitig wurde auch die kleine Kirche über den Passionsareal demoliert. Mit dem Auferstehungslied aus der alten Höritzer Passion leitete der Sprecher aus Höritz seinen Bericht über die gegenwärtige Situation ein.

*Der uns die Seligkeit wieder errungen
Und vom Bann uns der Hölle befreit
Jubelnd sei jetzt und in Ewigkeit
Ihm, dem Erlöser, ein Danklied gesungen:
Halleluja, Halleluja.*

Gegenwärtig hat sich die „Passion - Gesellschaft für Traditionserneuerung der Passionsspiele“ konstituiert. Die Passionsspielgemeinde Höritz will 1993 wieder die Passion aufführen.

Der Besuch des Internationalen Passionsspielertreffens in St. Margarethen war mit ein erster Schritt dazu. Der Bürgermeister von Höritz, der Organisationsleiter der Spiele und eine erfahrene Lehrerin als perfekte Dolmetscherin hatten eine Ausstrahlung, die alle Zuhörer darin bestärkten, daß der Glaube Berge versetzen kann. Der herzliche und begeisterte Applaus war ein Zeichen

der Anteilnahme, Bewunderung und Zustimmung. Ich persönlich war so tief beeindruckt, daß ich die Delegation aus Höritz ermutigte, ihrer Jugend den Besuch der Passionsspiele in St. Margarethen zu ermöglichen. Ich versprach meinerseits, für die künftigen Passionsspieler von Höritz von den Passionsspielern in St. Margarethen einen kostenlosen, einwöchigen Aufenthalt in der Passionsspielgemeinde St. Margarethen zu erbetteln.

LIEBE IST NICHT NUR EIN WORT, LIEBE DAS SIND WORTE UND TATEN ...

Die Zusage ist eingetroffen.

Höritz wird 9 Schüler und 10 Schülerinnen von 10 bis 15 Jahren, drei Mädchen und vier Burschen mit 17 Jahren und vier erwachsene Begleitpersonen in drei Kleinbussen nach St. Margarethen schicken. Die Passionsspieljugend von Höritz soll in St. Margarethen nicht nur das Spiel, sondern auch das daraus gewachsene Zusammenleben in der Familien- und Dorfgemeinschaft kennenlernen. Die Jugend aus Höritz wird am Sonntag, den 25. August 1991, die Passionsspiele in St. Margarethen besuchen. In der darauffolgenden Woche sollen die gleichaltrigen Passionsspieler von St. Margarethen die Gäste zu den Volkstanz-, Chor- und Musikproben, zum Tennis- und Fußballspiel, zum Reiten und Radfahren, in die Gemeindebibliothek und in das Feuerwehrhaus mitnehmen. Der Besuch von Eisenstadt und der Burg Forchtenstein sind ebenfalls eingeplant. Die Unterbringung soll bei Familien erfolgen. Das jeweilige Tagesprogramm wird gemeinsam durchgeführt. Am Samstag, dem 31. August, dürfen sie beim Passionsspiel mitwirken. Während der gesamten Woche werden sie mit der St. Margarethner Volkstanzgruppe liturgische Tänze und rhythmische Lieder einüben und gemeinsam mit den St. Margarethenern den Sonntagsgottesdienst gestalten. Nach dem Mittagessen werden sie die Heimreise antreten.

Liebe Spieler, Mitarbeiter, Mitbeter und Freunde der Passionsspieler. Ich bitte um Schlafstellen mit Frühstück, Einladungen zu Mahlzeiten und Geld für die Eintrittsgebühren. Ich brauche Erwachsene für die Betreuung der Tagesprogramme und gleichaltrige Jugendliche zur Begleitung. Ich bitte die Vereine, den Gästen den Einblick in das Vereinsleben zu ermöglichen. Heute, am Himmelfahrtstag Mariens, erbitte ich den besonderen Schutz der Gottesmutter. Allen, die mithelfen in der Tschechei die Passion wieder zu beleben, verspricht ein herzliches „Vergeltsgott“.

Die Bettlerin (beim Passionsspiel, ehemalige Mariendarstellerin)

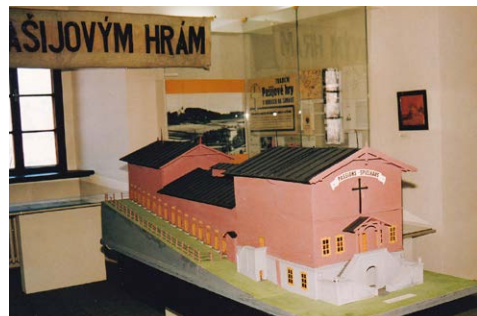
Wie im Pfarrblatt angekündigt, verbrachten die Gäste aus Höritz eine Woche in St. Margarethen.

3. Am Freitag vor dem Palmsonntag 1992 besuchten Franz Miehl, Kurt Kugler und Hubert Händler auf Einladung von Bürgermeister Cunat Höritz. Am Abend waren im Gasthaus etwa 20 Personen versammelt, um mit uns über eine Wiederaufnahme der Passionsspiele in Höritz zu sprechen. /

V petek pred cvetno nedeljo leta 1992 so Franz Miehl, Kurt Kugler in Hubert Händler na povabilo župana Cunata obiskali Horice. Tistega večera se je v gostilni zbralo približno 20 ljudi, ki so se z nami pogovarjali o oživitvi pasijonske igre v Horicah.

1993, 100 Jahre nach der Errichtung des großen, inzwischen völlig zerstörten Passionsspielhauses, sollte der Startschuss zur Wiederaufnahme der Passions-spiele in Form einer kurzen Darstellung erfolgen. Ein Spielort, ein Text und die passende Musik musste erst gefunden werden. Wir gaben zu bedenken, dass die langjährige Tradition nicht nahtlos mit dem Bau eines neuen Passionsspielhauses fortgesetzt werden könne. Zuerst müsste eine Gruppe gefunden werden, die im Glauben verankert von der Passion überzeugt ist.

4. Am nächsten Tag stand ein Besuch der Passionsspielausstellung im Heimatmuseum in Krummäu am Programm. Hier konnten einige Dokumente (Fotos und Requisiten) und ein Modell des Passionsspielhauses besichtigt werden, ein Zeugnis der langen Tradition der Höritzer Passionsspiele. /

Naslednji dan je bil na sporedu ogled razstave pasijonskih iger v lokalnem muzeju v Krummäu. Tu smo si lahko ogledali nekatere dokumente (fotografije in rekvizite) ter maketo pasijonskega gledališča, ki pričča o dolgi tradiciji pasijonske igre v Horicah.

5. Anschließend wurden einige Plätze in Höritz besichtigt, wo 1993 der Startschuss für die Wiederaufnahme der Höritzer Passion gesetzt werden könnte. Die Kirche schien wegen der Mittelsäule ungeeignet, der Hauptplatz wurde auch nicht als ideal angesehen. Bei der Besichtigung des ehemaligen Passionsspielgeländes machte unser Regisseur Kurt Kugler den Vorschlag, die Schießstätte neben dem ehemaligen Passionsspielhaus für die Passionsspiele zu adaptieren. / *Ogledali smo si nekaj lokacij v Horicah, kjer bi bilo leta 1993 mogoče nadaljevati s pasijonom. Cerkev se je zdela neprimerna zaradi osrednjega stebra, pa tudi glavni trg se nam ni zdel idealen. Med ogledom nekdanjega prizorišča pasijona je naš direktor Kurt Kugler predlagal, da bi za pasijonsko igro prilagodili strelišče ob nekdanjem pasijonskem gledališču.*

Wir waren der Meinung, dass man hier ohne wesentliche Kosten eine schöne Freilichtbühne errichten könnte, es wäre Platz für einige hundert Besucher, die bestehenden Gebäude könnten als Umkleideräume für die Darsteller und für ein kleines Buffet genützt werden.

Bei weiteren Besuchen 1992 in Höritz bei Miroslav Cunat, Rosa Hotava und Familie Bublik und bei Begegnungen in St. Margarethen erfuhren wir, dass nach Bekanntwerden der Idee, die Passionsspiele von Höritz wiederzubeleben, Herr Jindrich Pecka bereit sei, für die Wiederaufnahme des Passionsspiels in Höritz einen neuen Text zu schreiben und Herr Jaroslav Krcek eine passende Musik schreiben wird.

Mit einer größeren Gruppe reisten wir dann am 10. Juli 1993 zur Erstaufführung der neuen Passionsspiele in Höritz an. Die Überraschung war groß, als wir die neue Freilichtbühne und die mit einem Zelt überdachten Sitzbänke sahen. Wir waren tief beeindruckt von der kurzweiligen Inszenierung der Passion, von Musik und Gesang.

6. Erstaufführung der neuen Passionsspiele in Höritz am 10. Juni 1993. /
Prva uprizoritev nove pasijonske igre v Horicah 10. junija 1993.

Der gute Eindruck über die gelungene Wiederaufnahme der Passionsspiele führte dazu, dass wir in den nächsten Jahren immer mit einem Bus zu den Aufführungen in Höritz anreisen, verbunden mit Besichtigungen in Tschechien. Vor allem Rosa Hotava war dann in den folgenden Jahren die Kontaktperson zu uns, die uns laufend über die Entwicklung und die Probleme der Passionsspiele unterrichtete. Der Kontakt einiger St. Margarethener zu den Passionsspielen in Höritz und zu Rosa Hotava wurde bis zu ihrem Tod im Jahre 2015 intensiv gepflegt und die freundschaftlichen Beziehungen zu Höritz sind auch heute noch gegeben.

Franz Miehl

OBNOVITEV UPRIZARJANJA PASIJONA V HORICAH¹¹⁰

S POGLEDOM IZ SANKT MARGARETHNA

Med pripravami na mednarodno pasijonsko srečanje v Sankt Margarethnu julija leta 1991 so nas prijatelji pasijona iz Mettmacha (Zgornja Avstrija) obvestili, da imajo v Horicah na Češkem dolgoletno tradicijo uprizarjanja pasijonske igre, ki je bila prekinjena med drugo svetovno vojno, po letu 1948 pa je povsem zamrla. Po padcu komunizma naj bi se tradicija uprizarjanj nadaljevala, s tem namenom je bilo leta 1990 v Horicah ustanovljeno društvo za obnovo pasijona. Ker so člani društva želeli navezati stike z drugimi prizorišči pasijonskih iger, smo njihove predstavnike med 5. in 7. julijem 1991 povabili na pasijonsko srečanje v Sankt Margarethen. (*Slika 1 v izvirnem besedilu*)

V okviru srečanja so obiskali razstavo „Evropska pasijonska igra“, kjer so predstavniki pasijonskih skupin v besedi in sliki predstavljali svoje pasijonske igre.

Prisotni so bili navdušeni nad predstavitvijo pasijona iz Horic in načrti za njegovo ponovno uprizoritev, predvsem pa so obljubili idejno, moralno in tudi finančno podporo za nadaljevanje uprizarjanja tamkajšnje pasijonske igre. (*Slika 2 v izvirnem besedilu*)

Gospa Maria Katter je za župnijsko revijo napisala naslednje poročilo o srečanju z udeleženci iz Horic:

V Margarethnu je 5. junija 1991 potekalo „Mednarodno srečanje pasijonskih iger“. Dvanajst krajev, kjer se odvijajo pasijonske igre, je poslalo svoje predstavnike. Istočasno je bila na ogled razstava „Evropska pasijonska igra“. Ob razstavljenih slikah in dokumentaciji so prisotni predstavniki pasijonskih krajev poročali o svojih posebnih ciljih, prednostnih nalogah in težavah. Prisotni so pod globokim vtisom in pretreseni prisluhnili predstavitvenemu poročilu delegacije iz Horic na Češkem. Pasijonska igra v Horicah je ena najstarejših duhovnih in kulturnih dejavnosti v Šumavi (Češkem gozdu). V začetku 13. stoletja so pasijonsko igro v to regijo prinesli cistercijani. Leta 1876 je tkalec platna mojster Paul Gröllhesl na podlagi ustnega izročila ustvaril prvo

¹¹⁰ Prevod prispevka Franz Miehl, Wiederaufnahme der Passionsspiele in Höritz aus sicht von St. Margarethen.

odrsko knjigo za sodobno pasijonsko igro. Igre so sprva uprizarjali neredno in brez kostumov kar v gostilnah. V letih 1885–1886 je iz nemške gimnazije v Krummauu v Horice prišel profesor Josef Johann Ammann, ki se je zanimal za šumavske ljudske običaje, ljudske igre in pesmi. V letih 1892–1893 sta občinski svet v Horicah in Nemško šumavsko društvo v Čeških Budejovicah sklenila pogodbo o financiranju lastnega pasijonskega gledališča v Horicah. Leta 1893 je bila v novem gledališču za pasijonske igre prvič uprizorjena tako imenovana „velika pasijonska igra“. Novo gledališče je bilo v celoti opremljeno z električno razsvetljavo, kulisami, stropom in zavesami. Dvorana je lahko sprejela 2.000 gledalcev. Leta 1897 je ameriška filmska družba HURD igro posnela kot „velikonočno igro“. Prošt Karl Landsteiner iz Nickolsburga na Južnem Moravskem je nato predelal besedilo. Pasijonska igra je bila v tej različici zadnjič uprizorjena leta 1936. Po vojni so jo Čehi poskušali ponovno uprizoriti v češčini v letih 1947 in 1948. Režim je nato igre prepovedal, hiša pa je bila izropana. Leta 1966 so odstranili še zadnje ostanke granitnih temeljev. Hkrati je bila porušena tudi majhna cerkev nad poslopjem. Govornik iz Horic je svoje poročilo o trenutnih razmerah začel s pesmijo o vstajenju iz starega pasijona iz Horic.

*Ki nam je ponovno prinesel blaženost
in nas osvobodil uroka pekla
veselimo se zdaj in za vedno
njemu, Odrešeniku, zahvalno pesem pojemo:
aleluja, aleluja.*

V Horicah so ustanovili „Pasijon - društvo za obnovo tradicije pasijonske igre« z željo, da pasijon ponovno uprizorijo leta 1993. Obisk mednarodnega srečanja pasijonskih iger v Sankt Margarethnu je bil eden prvih korakov v tej smeri. Župan Horic, organizator iger in izkušen učitelj, ki je bil tudi odličen tolmač, so s svojim žarom poslušalcem potrdili, da lahko vera premika gore. Topel in navdušen aplavz je bil znak simpatije, občudovanja in odobravanja. Osebnost sem bil tako globoko navdušen, da sem delegacijo iz Horic spodbudil, naj njihovi mladini omogoči obisk pasijonske igre v Sankt Margarethnu. Sam pa sem obljubil, da bom prosil pasijonske igralce v St. Margarethnu, naj prihodnjim pasijonskim igralcem iz Horic omogočijo brezplačno enotedensko bivanje v pasijonski skupnosti v Sankt Margarethnu.

LJUBEZEN NI LE BESEDA, LJUBEZEN SO BESEDE IN DEJANJA ...

Potrditev je prišla.

Horice bodo v Sankt Margarethen poslale devet učencev in deset učenk, starih od 10 do 15 let, tri dekleta in štiri fante, stare 17 let, ter štiri spremljevalce v treh minibusih. Mladi iz Horic ne bodo spoznavali le pasijonske igre v Sankt Margarethnu, temveč tudi družinsko in vaško skupnost, ki je zrasla iz nje. Mladi iz Horic bodo pasijonsko igro v Sankt Margarethnu obiskali v nedeljo, 25. avgusta 1991. V naslednjem tednu bodo enako stari pasijonski igralci iz Sankt Margarethna goste popeljali na vaje ljudskega plesa, zbor in glasbe, na teniške in nogometne tekme, jahanje in kolesarjenje, v občinsko knjižnico in gasilski dom. Načrtovan je tudi obisk mesta Eisenstadt in gradu Forchtenstein. Nastanitev bo pri družinah. Dnevni program bo organiziran skupaj. V soboto, 31. avgusta, se bodo lahko udeležili pasijonske igre. Ves teden bodo s skupino za ljudske ples iz Sankt Margarethna vadili liturgične ples in ritmične pesmi ter skupaj z ljudmi iz Sankt Margarethna obhajali nedeljsko mašo. Po kosilu se bodo odpravili na pot domov.

Dragi igralci, zaposleni, verniki in prijatelji igralcev pasijona. Prosim za prenočišče z zajtrkom, povabila na obroke in denar za vstopnine. Potrebujem odrasle, ki bodo nadzorovali vsakodnevne programe, in mlade iste starosti, ki jih bodo spremljali. Klube prosim, da gostom omogočijo vpogled v klubsko življenje. Danes, na dan Marijinega vnebovzvetja, prosim za posebno varstvo blažene Matere. Vsem, ki pomagajo pri oživljanju pasijona na Češkem, se iskreno zahvaljujem.

Beračica (nekdanja igralka pri pasijonu)

Tako, kot je bilo objavljeno v župnijskem glasilu, se je zgodilo. Gostje iz Horic so preživeli teden dni v Sankt Margarethnu. *(Slika 3 v izvirnem besedilu)*

Leta 1993, sto let po izgradnji velikega, zdaj popolnoma uničenega pasijonskega gledališča, je bil dan znak za začetek obnovitev pasijonske igre v obliki kratke predstave. Najprej je bilo treba najti prostor, besedilo in primerno glasbo. Poudarili smo, da dolgoletne tradicije ni mogoče nemoteno nadaljevati brez izgradnje novega gledališča. Najprej pa bi bilo treba najti skupino, ki ima trdno vero v pasijon. *(Sliki 4 in 5 v izvirnem besedilu)*

Menili smo, da bi bilo tu mogoče brez večjih stroškov zgraditi čudovit oder na prostem, prostora bi bilo za več sto obiskovalcev, obstoječe stavbe pa bi lahko uporabili kot garderobe za igralce in manjši bife.

Med našimi nadaljnjimi obiski pri Miroslavu Cunatu, Rosi Hotavi in družini Bublik v Horicah leta 1992 ter med srečanji v Sankt Margarethnu smo izvedeli, da je bil po tem, ko je ideja o oživitvi pasijona v Horicah postala javna, gospod

Jindrich Pecka pripravljen napisati novo besedilo za oživitev tamkajšnjega pasijona, gospod Jaroslav Krček pa ustrezno glasbo.

10. julija 1993 smo se z večjo skupino odpravili na prvo uprizoritev nove pasijonske igre v Horicah. Presenečenje je bilo veliko, ko smo zagledali nov oder na prostem in klopi pod šotorom. Bili smo izjemno navdušeni nad celotno uprizoritvijo, glasbo in petjem. (*Slike 6 v izvirnem besedilu*)

Zaradi pozitivnega vtisa uspešne obnovitve pasijonske igre smo se v naslednjih letih na predstave v Horice vedno vozili z avtobusom, kar smo kombinirali z obiski na Češkem. V naslednjih letih je bila za nas kontaktna oseba zlasti Rosa Hotava, ki nas je redno obveščala o razvoju in težavah pasijonske igre. Stiki nekaterih prebivalcev Sankt Margarethna s pasijonci v Horicah in z Roso Hotavo so se intenzivno ohranjali vse do njene smrti leta 2015, prijateljski odnosi s Horicami pa ostajajo še danes.

mag. Andreja Ravnihar Megušar¹¹¹

LETNA MEDNARODNA KONFERENCA ZDRUŽENJA EUROPASSION

V HORICAH NA ŠUMAVE

Od 8. do 11. junija 2023 je v češkem mestu Horice na Šumave, ki se nahaja na jugu Češke, 20 km južneje od Češkega Krumlova ob meji z Avstrijo, potekala 39. letna konferenca združenja Europassion, ki združuje več kot 90 pasijonskih krajev iz vse Evrope.

Člani Pasijonskega vetera in predstavniki Občine Škofja Loka na grajskem dvorišču v Češkem Krumlovu: (z leve) Andreja Ravnihar Megušar, Blaž Karlin, Jože Štukl, Jakob Vrhovec, Jernej Tavčar, Milena in Aleksander Igličar, Alojzij Pavel in Urška Florjančič, spredaj čepita Jakob Florjančič in Jakob Andrej Megušar. Foto osebni arhiv.

Srečanja evropskih pasijoncev se je udeležilo več kot 220 udeležencev, med njimi tudi devet predstavnikov združenja Pasijonski veter, ki povezuje slovenske pasijonce, ter trije predstavniki Občine Škofja Loka. Združenje Pasijonskega ve-

¹¹¹ Mag. Andreja Ravnihar Megušar je koordinatorica pasijonskega združenja Pasijonski veter in članica predsedstva mednarodnega združenja Europassion.

tra so zastopali Andreja Ravnihar Megušar, Alojzij Pavel, Urška in Jakob Florjančič, Aleksander in Milena Igljučar, Jakob Andrej Megušar in Blaž Karlin.

Udeleženci so si 9. junija ogledali znamenitosti Češkega Krumlova, ki leži ob naravnih meandrih reke Vltave. Zaradi izjemne ohranjenosti starega mestnega jedra je mesto od leta 1992 vpisano na Unescov seznam svetovne nepremične dediščine.

Nekateri člani odbora Europassiona: (z leve) Lex Houba (Nizozemska), Aleksander Igljučar, Josef Lang (Nemčija), Andreja Ravnihar Megušar in Franz Miehl (Avstrija). Foto osebni arhiv.

Člani delovnega predsedstva konference Europassion: (z leve) Aleksander Igljučar, Miroslav Kutlak (Češka), Lex Houba (Nizozemska), Josef Lang (Nemčija), Fulvio Dettoma (Italija), Thomas Hummel (Nemčija), Jordi Ros i Mas (Španija), Flavio Sialino (Italija) in Andreja Megušar. Foto Wolfgang Miehl.

Naslednji dan je dopoldan potekal letna skupščina združenja Europassion. Po tridesetletnem vodenju združenja so svoje poslanstvo zaključili Josef Lang iz nemškega Auersmacherja, Franz Miehl iz avstrijskega St. Margarethna in Andre Pesleut iz Francije. Udeleženci so se jim z dolgim stoječim aplavzom zahvalili za njihovo dolgoletno neumorno delovanje. Za novega predsednika združenja je bil soglasno in z velikim aplavzom izvoljen Thomas Hummel iz nemškega Salmunstra, v razširjeni odbor pa Paolo Arienta (Romagnano Sesia Italija), Herman Josef Christen (sekretar, Schönberg, Belgija), Lex Houba (blagajnik, Tegelen, Nizozemska), Andreas Krenn (Feldkirchen bei Graz, Avstrija) in Andrea Schiffo (odnosi z javnostmi, Ciconicco, Italija).

Udeleženci letne konference Europassiona v Horicah na Šumave. Foto Wolfgang Miehl.

Za predstavnike pasijonskih krajev iz posameznih držav pa so bili imenovani: Wolfgang Miehl za Avstrijo, Češko, Madžarsko in Romunijo (St. Margarethen, Avstrija), Jordi Ros I Mas za Španijo (Esparreguera Catalogna, Španija), Flavio Sialino za Italijo in Švico (Ciconicco, Italija), Andreja Ravnihar Megušar za Slovenijo in Hrvaško (Pasijonski veter, Slovenija), Lucas Montvignier-Monnet za Francijo in Portugalsko (Tullins, Francija in Marcin Caban za Poljsko (Cyeszin, Poljska), za predstavnico slovenskih in hrvaških pasijonov pa ponovno Andreja Ravnihar Megušar, koordinatorica Pasijonskega vetra. Izvoljeno je bilo novo vodstvo, ki ga zastopajo posamezne države iz vse Evrope: Thomas Hummel (Salmunster, Nemčija), Lex Houba (Tegelen, Nizozemska), Wolfgang Miehl (St. Margarethen, Avstrija), Jordi Ros I Mas (Esparreguera Catalogna, Španija), Flavio Sialino (Združenje italijanskih pasijonskih mest, Italija), Andreja R. Megusar (Ventus Passionis, Slovenija), Lucas Montvignier-Monnet (Tullins, Francija) in Marcin Caban (Cyeszin, Poljska).

Predstavniki madžarske manjšine iz mesta Csiksomlyo v Romuniji so kot gostitelji srečanja Europassiona leta 2024 prevzeli leseno statuto Europassiona od novega predsednika Thomasa Hummla. Foto osebni arhiv.

Prizor zadnje večerje iz pasijona v Horicah na Šumave. Foto Aleksander Igličar.

V soboto popoldan je blizu pasijonskega gledališča v Horicah opat starodavnega cistercijskega samostana iz bližnjega kraja Vyšší Brod (samostan je bil ustanovljen leta 1259) blagoslovil obeležje ob 130. obletnici postavitve lesenega pasijonskega gledališča in obnovljen križev pot ob nekdanji Marijini kapeli na bližnjem hribu. Po blagoslovitvi je bila v gledališču svečana sveta maša, ki sta jo ob somaševanju drugih duhovnikov darovala nadškof iz Čeških Budjevic in škof iz Češkega Krumlova. Po sveti maši so predstavniki madžarske manjšine iz mesta Csiksomlyo v Romuniji kot gostitelji srečanja Europassiona leta 2024 prevzeli leseno statuto Europassiona.

Prvi pasijon so v Horicah (nem. Hōritz) uprizorili leta 1713. Na tem območju je takrat živelo večinoma nemško govoreče prebivalstvo (t. i. sudetski Nemci), ki so pasijon redno uprizarjali do leta 1936. Pasijon v Horicah je bil poleg pasijona v zahodno bavarskem kraju Oberammergau najbolj prepoznan pasijon v srednji Evropi. Kor zanimivost naj omenimo, da je bil pasijon leta 1897 posnet s filmsko kamero, to je prvi posnet film v srednji Evropi. Kot že omenjeno, so leta 1893 postavili veliko pokrito pasijonsko gledališče, ki so ga Nemci med 2. svetovno vojno uporabljali za skladišče, češki komunisti pa po vojni kot hlev za ovce. Pasijonsko gledališče se je porušilo leta 1964.

Člani Pasijonskega vetra z igralcem, ki je upodobil Jezusa: (z leve) Blaž Karlin, Alojzij Pavel Florjančič, Andreja Ravnihar Megušar, p. Andraž Arko, Tomaš Francu, Urška Florjančič, Jakob Andrej Megušar, Jakob Florjančič, Milena in Aleksander Iglčar. Foto Wolfgang Mieh.

Po 2. svetovni vojni so bili sudetski Nemci pregnani iz teh krajev, a je bil zaradi močne pasijonske tradicija pasijon v češkem jeziku uprizorjen še v letih 1946 in 1947, nato pa je komunistična oblast njegovo uprizarjanje prepovedala.

Ob močni podpori avstrijskih in nemških pasijoncev je bil pasijon ponovno uprizorjen leta 1993, seveda v češkem jeziku. Od tedaj ga redno letno uprizarjajo v odprtem gledališču v gozdu, kjer ga lahko spremlja okrog 300 gledalcev. V pasijonu nastopa nekaj manj kot 60 igralcev, vsako leto odigrajo tri ponovitve. Naravna kulisa dreves, grmovja in praproti omogoča posebne prizore in doživetja. Stalno uprizarjanje pasijona je velik zalogaj za kraj, ki ima okrog 850 prebivalcev. Glavni nosilec, predsednik pasijonskega društva in tudi igralec je Miro Kutlak. Pasijon si je ogledal tudi frančiškan p. Andraž Arko, ki se je v teh krajih ustavil na poti na srečanje frančiškanov v Pragi.

mag. Andreja Ravnihar Megušar¹¹²

ČLANI EUROPASSIONA NA DELOVNEM OBISKU V VATIKANU

Od 24. do 25. julija 2023 je v Vatikanu potekalo prvo uradno srečanje Europassiona po junijskem imenovanju novih članov predsedstva s Thomasom Hummlom na čelu.

Udeleženci srečanja pred baziliko Sv. Petra v Vatikanu: Flavio Salino (Italija), Hermann-Josef Christen (Belgija), Thomas Hummel (Nemčija), Andreja Ravnihar Megušar (Slovenija), Andrea Schiffo (Italija) in Marcin Caban (Poljska).

Člani predsedstva so se srečali z visokimi predstavniki Vatikana in se dogovorili o skupnih projektih in programu, ki ga bodo posamezna mesta Europassiona pripravila ob svetem letu; naslednje sveto leto je leto 2025¹¹³.

¹¹² Mag. Andreja Ravnihar Megušar je koordinatorica slovenskega pasijonskega združenja Pasijonski veter in članica razširjenega predsedstva mednarodnega združenja Europassion.

¹¹³ Sveto leto (annus sanctus) ali jubilejno leto je posebno jubilejno leto v katoliški Cerkvi, v katerem papež katoliškim vernikom pod določenimi pogoji podeljuje popolni odpustek. »Sveta in jubilejna leta so posebna leta, ki jih Katoliška cerkev posveča verski prenovi vernikov, da bi ti napredovali v veri. Cerkev želi na ta način rasti k pristnejšemu pričevanju ter velikodušnemu služenju ljubezni do bližnjega. Sveto ali jubilejno leto papež okliče vsakih 25 let. Poleg tega pa lahko razglasi sveto leto tudi ob posebej pomembnih obletnicah ali priložnostih krščanskega življenja. Razglasitev svetega ali jubilejnega leta spremljajo nekatera znamenja ali simboli, ki vernikom na primeren način pomagajo doživeti izkustvo velikih krščanskih resnic ter jih vodijo h globljemu odnosu do Gospoda Jezusa Kristusa: romanja, sveta vrata in odpustki. Sveto leto naj

Združenje Europassion združuje 90 evropskih mest, ki so na junijski, 39. konferenci na Češkem v kraju Horice na Šumave izvolili novega predsednika Thomasa Hummla iz nemškega Salmünstra, za predstavnico slovenskih in hrvaških pasijonov je bila ponovno imenovana Andreja Ravnihar Megušar, koordinatori- ca Pasijonskega vetra.

Na dvodnevem obisku se je pet članov predsedstva iz Slovenije, Italije, Belgije, Nemčije in Poljske srečalo z visokimi predstavniki dveh dikasterijev, ki sta del papeške kurije v Vatikanu. Najprej z mons. Carlom Maria Polvanijem iz vatikanskega dikasterija za kulturo in vzgojo ter mons. Michelom Fiorentinom iz dikasterija za evangelizacijo. V drugem delu obiska so se srečali še z mons. Josejem Manuelom del Rio Carresom, upraviteljem Kongregacije za bogoslužje in zakramente. Od leta 1997 je tudi uradnik papeške komisije za kulturno dediščino vatikanske Cerkve, odgovoren za špansko in portugalsko govoreče države ter za odnose z mednarodnimi organizacijami. Pred nekaj leti je opravljal delo nacionalnega koordinatorskega sedeža za Dneve evropske dediščine pri Svetu Evrope.

Tema srečanja so bili sodelovanje in skupni projekti med Vatikanom in evropskimi mesti, kjer se uprizarjajo pasijoni, zlasti v svetem letu, ki nosi naslov *Romarji upanja*¹¹⁴. Slovenijo in Hrvaško je zastopala Andreja Ravnihar Megušar.

Na dvodnevem obisku se je pet članov predsedstva iz Slovenije, Italije, Belgije, Nemčije in Poljske srečalo z visokimi predstavniki dveh dikasterijev, ki sta del papeške kurije v Vatikanu. Foto osebni arhiv.

bi spodbudilo prenavo vere in je povezano z izrednim odpustkom. Redno sveto leto je nazadnje razglasil papež Janez Pavel II. leta 2000.« (vir: <https://katoliska-cerkev.si/jubilej-usmiljenja>)

¹¹⁴ Zadnje sveto leto je bilo leta 2015, kot izredno jubilejno leto je potekalo pod geslom Leto usmiljenja. Priprave za jubilejno leto 2025 z geslom Romarji upanja so v polnem teku, vse informacije so na voljo na internetni strani www.iubilaeum2025.va. Obenem bo leta 2025 minilo 1700 let od prvega ekumenskega koncila v Niceji. Na tem koncilu so bili leta 325 oblikovani temeljni krščanske vere, zato bodo pri obhajanju svetega leta sodelovale tudi druge krščanske veroizpovedi. Organizacijo podpira ekumenska komisija.

Jernej Tavčar

IZ PARADIŽA SKOZI PASIJON IN NAZAJ

Naslovnica knjige *Iz paradiza* avtorja Alojzija Pavla Florjančiča.

Knjiga *Iz paradiza – tri stoletja Škofjeloškega pasijona* Alojzija Pavla Florjančiča je natanko to, kar obljublja podnaslov. In še mnogo več! Barvita, nadvse ilustrativna (foto)monografija in kronologija, časovni prikaz vseh dokumentiranih uprizoritev loške spokorne procesije skozi dolgih 300 let.

Alozij Pavel Florjančič, iskren občudovalec in vnet, pasionirani raziskovalec loške spokorniške procesije, se v dobri (pasijonski) kondiciji in formi v tej novi knjigi spet posveča svojemu temeljnemu, tako rekoč privilegiranimu objektu čudenja in študija zadnjih let.

Na svojih zavzetih romanjih je obiskal številne pasijonske kraje doma in v tujini, videl je najbolj raznovrstne pasijonske procesije in predstave. Po dolgem romarskem popotovanju se torej vrača domov, v pasijonski (k)raj pod Lubnik in loško spokorno procesijo, ki jo sedaj lahko uzre v mnogo širši luči. Odkriva duhovno in družbeno podobo (k)raja na križpotju svetov, (od) koder je pred več kot 300 leti vzniknila veličastna spokorniška procesija – tedaj preprosto poimenovana zgolj (kot) Procesija. Pred nas razgrinja veličastno panoramo vseh

dokumentiranih inscenacij, od najzgodnejših uprizoritev pa vse do danes. Od fascinantnih baročnih procesij velikega petka, prek tihih, skromnih, domala komornih recitalov v ‚slovenskem pasijonsko omrtvelem času‘ do današnjih sodobnih rekonstrukcij.

Ali kot pravi avtor – ob tristoletnem jubileju Škofjeloškega pasijona imamo v rokah knjigo, v kateri so prvič dokumentirano – slikovno in pisno – predstavljene vse njegove znane uprizoritve od leta 1713, tako doma v Sloveniji kot v zamejstvu in po svetu; 35 jih poznamo in toliko nam jih ponuja v gledanje in branje.

Knjiga je sestavljena iz štirih delov. V uvodnem delu začenja prikaz Škofjeloškega pasijona, kot bi se odvijal v letu 1721 po ulicah in trgih Škofje Loke. In res začenjamo *in medias res* – z znamenito upodobitvijo pasijona, kakršnega si ga je celovito in baročno slikovito zamislil ter upodobil arhitekt in slikar Boris Kobe.

Boris Kobe: Škofjeloški pasijon, olje na lesu, 181 x 208 cm. Naslikano po naročilu Slovenskega gledališkega muzeja leta 1967. Vir: Ikonoteka SLOGI – Gledališki muzej.

Kobetova upodobitev je v resnici fascinantna: v veličastnem totalu, ki zaobjame celovito totaliteto mesta in pasijona v (ekstatičnem) gibanju, mesto in pasijon se zlivata, organsko prežemata v eno – v živ, (po)enoten, pulzirajoči orga(ni) zem!

Toda mar očaranost nad to Kobetovo podobo ne izhaja ravno iz (optičnega) učinka (vz)postavitve (zunanjega) očišča, saj (nas kot) gledalca povzdigne in priliči nebeški perspektivi in nas tako postavi na sublimno, privilegirano mesto božjega pogleda; ki (Edini) vidi vse, ki lahko edini zaobjame Celoto!

Tokrat pa je ta veličastne podoba, nemara prvič, razdeljena, razrezana na posamezne kadre (sekvence), da naše oko lahko v (pol)splošnem planu zajame in razbere posamezno sliko oz. prizor, se bolj osredotoči na detajle, njihovo sosledje pa (pri)kaže in še bolj poudari fascinantni cinematični, protofilmski dispozitiv škofjeloškega pasijona.

V tem uvodnem delu nas avtor seznanja z začetki liturgične drame in verskih iger drugod po Evropi, v sorodnih okoljih, osvetli takratni zgodovinski in družbeni kontekst ter prevladujoče duhovno okolje. Nato nas po jezuitski in naposled po kapucinski liniji vodi do začetkov nastanka loške spokorne (pasijonske) procesije.

Drugi del knjige je namenjen kronologiji uprizarjanja Škofjeloškega pasijona oziroma spokorne procesije v 18. stoletju.

Od leta 1713, za katero je prepoznan prvi zapis njegove uprizoritve, pa do leta 1767, ko naj bi bila po prepovedi zadnja uprizoritev, v knjigi verno predstavi devet dokumentiranih uprizoritev, njen postopen razvoj, njeno rast, vključno z vsemi ugotovljenimi premenami.

To je utemeljitveno obdobje loške spokorne procesije velikega petka, ko takrat preprosto poimenovana Procesija (Processio) postane tisto, kar danes poznamo kot Škofjeloški pasijon. Kot takega ga je med leti 1714 in 1727 zasnoval in na veliki petek vodil kapucinski pater ter magister processionis Romuald Štandreški. Preden je pater Romuald (Lovrenc Marušič) zapustil loški kapucinski samostan, je rokopis lepopisno dokončal, danes ga – vezenega v kodeks, ki ima status najstarejše ohranjene režijske knjige v Evropi! – prav tam hranijo bratje kapucini.

Pasijonsko procesijo so zadnjič izvedli v letu 1767, kajti že naslednje leto je goriški nadškof Karel Mihael Attems v postnem času že pripravljeno pasijonsko procesijo prepovedal in ukinit. Prav v letu 1768 je nadškof Attems v Gorici vodil sinodo, ki si je zadala nalogo, da se jasno opredeli do novih tokov znotraj Cerkve ter obenem temeljito prevetri in prečisti oblike in izraze vernosti, kakršne so se v Cerkvi uveljavile v predhodnem stoletju. Ukinitve pasijonske procesije v Škofji Loki nedvomno sovпада s temi Attemsovimi prizadevanji.

Svet tam zunaj pa se je začel vrteti hitreje in znatno drugače tudi v (k)raju pod Lubnikom. Prosvetljeni absolutizem, Marija Terezija, jožefinske reforme, razsvetljenstvo, Francoska revolucija, izbruh napoleonskih vojn, vzpostavitev Ilirskih provinc, ki privedejo do sekularizacije loškega gospostva, restavracija monarhije in revolucionarna pomlad narodov. Dolgo 19. stoletje je bilo vse prej kot – mirno. Mesto doseže železnica, začenja se zaton starega sveta: dokončen propad gospodarskih struktur, cehovske organiziranosti in izguba materialne substance, ob hkratnem postopnem razkroju predstavnega sveta (pozno)srednjeveškega imaginarija.

Novi razgibani časi prinesejo novo tudi dramatiko, veseloigro, meščansko gledališče ... A težko bi rekli, da je (Škofjeloški) pasijon kar tako(j) izginil iz zavesti, (kolektivnega) nezavednega loškega občestva. (Pre)živel je v številnih nazornih upodobitvah in pobožnostih križevega pota, božjepotnih romanjih na Kalvarije, udeležbi na drugih ljudskih pobožnostih v postno-velikonočnem času ter pripovedih in oddaljenih spominih na tisto veliko davno spokorno Procesijo na veliki petek ...

V tretjem, osrednjem delu knjige so predstavljene vse sodobne uprizoritve Škofjeloškega pasijona v 20. in 21. stoletju, natančneje med leti 1930 in 2023; vseh uprizoritev je bilo 25. Izbrano obdobje je (pre)dolgo, uprizoritev pa toliko, da jih zato avtor smiselno razdeli v nekaj krajših, bolj homogenih časovnih obdobjih.

Zanimivo je, da srednjeveško pasijonsko dramo znova obudi takrat povsem nov, moderen medij – radio. Kot je to že prej, na prehodu iz 19. v 20. stoletju, storil film. Novo zanimanje za loško pasijonsko procesijo v radijskem mediju leta 1930 in prve, sicer prirejene odrske izvedbe Škofjeloškega pasijona, med leti 1932–1936, zagotovo spodbudi tudi nov jugoslovanski državni okvir, z narodno prebuditvijo (tudi kot protiutež unitarističnim težnjam!), iskanjem in (samo) zavedanjem nacionalnih korenin, redefiniranjem narod(otvor)ne dediščine in kulturne identitete. Bolj poglobljeno, znanstveno iskanje narodnih izvorov in (iz)virov z vzpostavitvijo, formiranjem temeljnih nacionalnih znanstvenih, izobraževalnih in kulturnih institucij nas naposled pripelje tudi do prvega, utemeljitvenega dramskega besedila v slovenskem jeziku! Temu pritrjuje dejstvo, da je avtor omenjene radijske priredbe, in stacionarne odrske priredbe in režiser postavitve, takrat mladi Niko Kuret, ki kasneje postane priznani raziskovalec, izvrsten poznavalec narodnega blaga in plodovit etnolog.

Izvedba prirejenega radijskega recitala (Škofjeloškega) pasijona je bilo takrat v Sloveniji sploh prvo radijsko predvajanje kakega dramskega dela. Pa tudi dejstvo, da je Kuret prirejeno (Romualdovo) besedilo za gledališko uprizoritev, poimenoval Slovenski *pasijon!* Florjančič sicer pravi, da mu je to novo ime dal zaradi

svoje avtorske doslednosti in gledališke odgovornosti, saj je izvorno Romualdovo besedilo priredil, posodobil in skrajšal. Zagotovo pa so bile prav kranjske uprizoritve Slovenskega pasijona med leti 1932 in 1934 tista neposredna spodbuda loškemu profesorju Tinetu Debeljaku, ki (Škofjeloški) pasijon naposled – po več kot stoletju in pol – vrne na svoje mesto. V mesto nastanka.

Tudi Loka je takrat mesto, ki išče in si izgrajuje novo identiteto. To je sedaj slovensko mesto v zaledju rapalske, jugoslovansko-italijanske meji. V mestu poteka velika obrtno-podjetniška razstava (1936) in rastejo nove fizične in simbolne dominante, ki ju predstavljata vojašnica (1928) in nova ljudska šola (1932). Prav tam, na odprtem odru na severni strani moderne šole, je v letih 1936 in 1937 Tine Debeljak, med obema vojnama zagotovo najpomembnejši loški kulturni delavec, postavil Škofjeloški pasijon. Integralna odrska uprizoritev na prostem v naravnem amfiteatru za šolo, kjer je bila postavljena tudi kolosalna scena z upodobljenim Placom, je uspešno posnemala nekdanjo Romualdovo pasijonsko procesijo.

Debeljak je uporabil celotno Romualdovo besedilo, ki ga je prepesnil v sodobnejšo, poslušalcem razumljivejšo govorico, kar je bilo takrat značilno za zgodovinsko dela v gledališču. Ohranil je vseh 13 podob, vključno s prologom, le konjenice ni bilo, predstava je trajala 2 uri. Da bi poudarili avtentičnost (Romualdoveg) besedila, da gre za avtohtono, loško pasijonsko procesijo in ne (Kuretovo) ‚slovensko‘ odrsko priredbo, predstava takrat dobi tudi svoje (novo) ime – Škofjeloški pasijon – po katerem je prepoznaven še danes. Uprizoritev je bila veliki kulturni in organizacijski podvig in seveda izrazito dejanje vere, kar je nekatere v Loki že takrat precej (z)motilo.

Leta 1938 pasijona ni bilo, a so ga nameravali uprizoriti na vsakih nekaj let. Vendar so se stvari obrnile drugače, saj se že leto zatem, leta 1939 začne krvava morija in strašni, resnični pasijon 2. svetovne vojne. Po končani vojni se je dramatično spremenila podoba sveta in našega mesta v njem.

Florjančič v knjigi povzame razmišljanje pokojnega Franceta Štukla, da so se Ločani, ki so jih Nemci izselili v Srbijo, zaobljubili, da bodo v primeru srečne vrnitve iz pregnanstva pasijon ponovno uprizorili. Loški predvojni igralci, na čelu z gledališčnikom Poldetom Polencem, so hoteli pritegniti vplivnega gledališkega igralca, režiserja in scenografa Bojana Stupico, prvega povojnega direktorja ljubljanske Drame, a so kaj kmalu ugotovili, da to za novo oblast ni sprejemljivo. Verske igre se namreč lahko odvijajo le v demokratičnih okoljih, v prostorih, kjer vladajo politična, duhovna in siceršnja prostost duha ali pa imajo vladajoči vsaj določeno toleranco do verskega (krščanskega) izročila.

Florjančič jih išče in najde na nacionalnem obrobju, pod Kraškim robom, v nekoč svetovljanskem, multikulturnem in še vedno tudi nekoliko slovenskem

Trstu. Leta 1965 priredbo Škofjeloškega pasijona režiser Mirko Mahnič postavi na (modernistično izčiščenem) odru SNG Trst. Prevratnega leta 1968 pa ga s tem profesionalnim tržaškim ansamblom uprizori še v cerkvi sv. Lenarta v Be-neški Sloveniji. To je bila občuteno verska ter velika kulturna in narodna mani-festacija naših zamejskih rojakov.

S temi uprizoritvami se Škofjeloški pasijon nekako vrne pod mediteransko obnebnje, v slovenski primorski milje, tja, od koder je pred 300 leti izšel njegov avtor Lovrenc Marušič.

Zanimivo bi bilo slišati in izvedeti, kakšen vpliv (če sploh?) bi lahko imel še danes kultni film Evangelij po Mateju, ki ga je leta 1964 posnel sloviti italijanski cineast Pier Paolo Pasolini, ki skladno s tedanjim prevladujočim duhom časa Kristusa predstavlja z značajem idealističnega, božanskega revolucionarja – sve-tnika in izobčenca!

Priredba Škofjeloškega pasijona, uprizorjenega v Buenos Airesu leta 1976, se spet vrača oziroma posega v bolj tradicionalno (narodno) duhovno in kulturno izročilo, saj je režiser Ciril Jan, tamkajšnji kulturnik in gledališčnik, za predlogo vzel besedilo Slovenskega pasijona, kakršnega je leta 1932 priredil Niko Kuret v Kranju. Vendar pa uprizoritve pasijonov v Argentini vselej priključijo trpke pod-tone tragičnega križevega pota dobršnega dela tamkajšnje slovenske skupnosti. A so hkrati tudi živ in iskren izraz slehernikovega (za)upanja v in hvaležnosti za (od)rešitev. To že s svojim naslovom poudarja tudi Slovenski križev pot, nekakšno nadaljevanje Škofjeloškega pasijona, ki so jo predstavniki slovenske skupnosti v Argentini na zunanjih prizoriščih in v španskem jeziku odigrali za argentinsko občinstvo. S pasijonsko igro v kateri so (jim) uprizarjali (tudi svoj lastni– slovenski) križev pot, so gostovali tudi po drugih argentinskih mestih, z njo pa so uspešno nastopali vse do leta 1996.

Kje vse pa je vel pasijonski duh, kot pravi Florjančič, ‘med slovenskim pasi-jonsko omrtvelim časom’, med leti 1945–1991 v Sloveniji? Najdemo ga tam, kjer ga nemara ne bi pričakovali.

Že omenjena imenitna Kobetova (post)modernistična upodobitev Škofjeloškega pasijona je leta 1967 nastala po naročilu Slovenskega gledališkega muzeja. Ta gesta priča, da se je pomemben del slovenske kulturne in gledališke stroke takrat že v celoti zavedala izjemnosti in prvenstva škofjeloške procesije.

Velikega pomena in vrednosti so se zavedali (a tudi bali!) tudi nekateri škofje-loški kulturni ustvarjalci (in odločevalci). Janko Krek, dolgoletni ravnatelj loške knjižnice, je na slavnostni večer ob 1000-letnici Loke 30. junija 1973 vendarle uspel vstaviti kratek monolog iz Škofjeloškega pasijona v praznični literarnozgo-dovinski recital Škofja Loka skozi stoletja. Celoten recital z odlomki temeljnih loških besedil je poleg fragmentov pasijona vseboval še besedilo darilne listine iz

leta 973 in odlomke iz *Visoške kronike, Dveh bregov, V Loških hribih*. Ta slavno-stni recital so izvedli prav na osrednji slavnostni večer praznovanja tisočletnice Loke in ga mogočno pospremili z baklado, ognjemetom in zvokom fanfar ...

To pa je bilo vseeno dosti manj od nekdanjih izraženih želja in danih zaobljub treh znamenitih podnuncev, ko so se ob prvi uprizoritvi Debeljakovega (Škofjeloškega) pasijona leta 1936 domenili, da bodo ob tisočletnem loškem jubileju obnovili Škofjeloški pasijon v vsej njegovi veličini. Vmes se je namreč temeljito spremenil svet. To je občutil tudi Peter Jamnik, sposoben in inovativen režiser ter ustanovitelj in vodja Eksperimentalnega gledališča Oder – Galerija, ki je tedanji Občini Škofja Loka ponudil svoj projekt uprizoritve Škofjeloškega pasijona, kar pa žal takrat (leta 1973) ni bilo sprejeto!

Se pa škofjeloški pasijon, nekaj let kasneje, v mesto vrne prav na kraj svojega nastanka. Ko mladi pater kapucin Karel Gržan v svojih duhovnih iskanjih odkriva bogato tradicijo in dediščino reda, ki mu pripada, in mesta, kjer opravlja duhovniško službo, se prav na točki, na *locusu*, kjer oboje sovпада – sreča z izročilom Škofjeloškega pasijona. V Kapucinski cerkvi tako na cvetno nedeljo leta 1981 uprizorijo Gržanovo priredbo Škofjeloškega pasijona. Tiha in skromna vrnitev, ki pa vendarle odmeva tudi v mestu zunaj cerkvenih zidov! Pri pripravi in uprizoritvi pa mlademu kapucinu (spet!) stoji ob strani prav (pre)izkušeni režiser Peter Jamnik, kar ga bo nemara opogumilo za njegov naslednji korak – ko bodo to nekoliko razdelano priredbo Škofjeloškega pasijona iz leta 1981 z okrepljenim loškim igralskim korpusom uprizorili ob posvetitvi nove cerkve Vseh svetih na ljubljanskih Žalah aprila 1987.

Ti dve skromni postavitvi Škofjeloškega pasijona v dveh slovenskih cerkvah, pravi Florjančič, upravičeno lahko štejemo kot začetek povojnega loškega pasijonskega gibanja, ki ga je na prelomu tisočletja zopet pripeljalo na ulice in trge, v vsem duhovnem in dramaturškem veličastju.

Toda v letu 1987 je zunaj že močno (za)dišalo po slovenski pomladi. To je bilo obdobje angažiranega nacionalnega odpora vsiljevanju etatističnih skupnih jeder, to je čas intenzivnega civilno-družbenega vrenja, nasprotovanju militarizaciji in avtoritarnim popadkom SFRJ, to je doba postopne politične demokratizacije in pluralizacije, čas živahnih in živopisnih (sub)kulturnih tokov in strujanj. Živimo – in sanjamo najlepša leta naših življenj!

Izraz tega novega, dinamičnega in (bolj) sproščenega časa je tudi izid Kondorjeve izdaje (MK, 1987) Škofjeloškega pasijona. S knjižno izdajo v tej priljubljeni knjižni zbirki to dramsko delo pravzaprav uradno prepoznajo in postavijo (inavgurirajo) kot in na sam začetek slovenske dramatike. Takrat začenjajo prepoznavati tudi njegov izjemen uprizoritveni, spektakelski ter turistični potencial. Kazalo je že, kot zapiše Florjančič, da bi Škofjeloški pasijon lahko celo pristal

v Ljubljani kot ena od privlačnih atrakcij za oživitev stare Ljubljane! Škofji Loki pa bi ostala le kakšna podoba ...

Temu sta se v tistem času odločno uprla prof. dr. Marko Marin, umetnostni in gledališki zgodovinar, ugledni teatrolog, ves čas dobri duh, varuh pasijonskega izročila, ter prof. dr. Metod Benedik, kapucin, teolog, dober poznavalec kapucinskih procesij, še posebno Škofjeloškega pasijona in njegovega sporočila.

Po osamosvojitvi, v novi demokratični državi, smo naposled tudi v Škofji Loki začeli resneje razmišljati o njegovi ponovni uprizoritvi. Počasi s(m)o se ovedli, za kako dragoceno kulturno in duhovno dediščino gre in na to temo je bilo nato organiziranih več strokovnih predavanj, predstavitev in simpozijev.

Že oktobra 1991 je tako loški režiser Peter Jamnik pripravil nov koncept uprizoritve Škofjeloškega pasijona na letnem odru na vrtu Loškega gradu. Jamniku je februarja 1992 uspelo predstaviti koncertno izvedbo pasijona v galeriji Loškega muzeja na Loškem gradu, potem pa mu je bolezen preprečila nadaljnje ustvarjanje.

Leta 1992 so pripravili tudi radijsko izvedbo Škofjeloškega pasijona (izdali so jo na dvojni avdio kaseti) v priredbi in režiji profesorja, gledališkega režiserja ter dramaturga Aleša Jana. Premiera radijske izvedbe v Viteški dvorani ljubljanskih Križank je le še potrdil njegov impresivni dramski potencial, ki bi lahko postal nosilna ljubljanska kulturna manifestacija in stalnica tamkajšnjega poletnega festivala. To je prebudilo tudi odgovorne v Škofji Loki, saj so že teden dni po odmevni ljubljanski radijski izvedbi Škofjeloškega pasijona objavili javni razpis za izbor režiserja Škofjeloškega pasijona v matičnem mestu. Na razpis sta se prijavili dve avtorski skupini: skupina Aleša Jana in Lojza Domanjka.

Novo škofjeloško občinsko vodstvo je oba elaborata sprejela in ju nagradila. Obenem pa je ostajala previdna in rezervirana do uveljavljene gledališke srenje in profesionalnih režiserjev, tako da z angažmajem katerega od obeh ni prišlo. Florjančič spomni na objektivne zagate odločevalcev, navaja izražene pomisleke do obeh konkurenčnih uprizoritvenih konceptov, opozori na (latentno) obstoječe nezaupanje do kulturnih ustvarjalcev, ugotavlja razmeroma šibko poznavanje tematike, (duhovnega) bistva (te) verske igre, šlo pa je tudi za politične in interesne igr(ic)e in preigravanja, za (potencialno) prisvajanje zaslug, mogoče kulturne prisvojitve, bitke za politični prestiž ... Res pa je tudi, da sta bila oba predložena elaborata logistično težko izvedljiva, saj sta imela preveč prizorišč, razporejenih po celotnem mestu; po prispeli bogati dokumentaciji uprizoritve se je projekt izkazal kot zelo drag in (pre)razkošen.

Na občini so pasijon razumeli in videli predvsem kot tradicionalno ljudsko duhovno igro, kot pravi Kristusov pasijon. Prav takšno so našli v doživeti odrski izvedbi odlomkov iz prirejenega besedila Škofjeloškega pasijona v župnijskem domu v Globasnici na avstrijskem Koroškem spomladi leta 1996. Po ogledu

globalasniškega pasijona so namreč tudi v Loki začeli razmišljati, da bi tudi sami pripravili njegovo uprizoritev z domačimi kulturnimi in prosvetnimi društvi iz nekdanje velike občine Škofja Loka. Režijo naj bi prevzel neprofesionalni režiser. Poleti leta 1997 bodo na ljudski igri Turški križ v Selcih uzrli in prepoznali tudi tega. Marjan Kokalj, režiser ljudske igre na prostem domačina Janeza Evangelista Kreka, bo tako že čez leto dni v eni osebi postal režiser in magister processionis.

Kokalj bo kasneje povedal, da je (prav) čutil, da je bil poklican za to delo. Gre zgolj za srečno naključje ali pa je bila (tokrat/spet) na delu Previdnost? S konsistentnim folklorno-znanstveno-rekonstrukcijskim režijskim pristopom se pogumno, zavzeto in spoštljivo loti izvirne Romualdove loške spokorniške procesije. Priprave so potekale od oktobra 1997 in po 18 mesecih, 28. marca 1999, se je po več kot dveh stoletjih skozi loško mesto zopet (od)vila Romualdova spokorniška procesija. Opravil je zares epohalno zgodovinsko delo in s tem kanoniziral vse nadaljnje uprizoritve. Marjan Kokalj, magister processionis II., je (bil) v vseh pogledih vreden naslednik patra Romualda!

S tem se začno sodobne uprizoritve, natančno rekonstruirane po ohranjeni izvirni Romualdovi režijski knjigi, kakršne poznamo danes.

Florjančič jih v svojem delu podrobneje predstavi, opozori na posebnosti vsakokratnih režijskih pristopov in podčrta drobne vsebinske, dramaturške ali uprizoritvene poudarke vseh treh dosedanjih režiserjev Škofjeloškega pasijona: Marjana Kokalja (1999, 2000), Boruta Gartnerja (2009) in Milana Goloba (2015). Vse tri velike integralne uprizoritve pospremi z bogatim in izbranim fotografskim gradivom fotografskih mojstrov in mojstric.

Florjančič se v besedi in sliki spomni tudi zanimivih, mestoma intrigantskih avtorskih odrskih projektov, ki jih gotovo spodbudi prav vnovična vrnitev integralne loške pasijonske procesije na loške ulice in v vseslovensko kulturno zavest. V knjigi so tako predstavljene: odrska priredba Škofjeloškega pasijona Mete Hočevar (SNG Drama Ljubljana, 2000/2001), (Škofjeloški) Pasijon – verzija 2.0, sodobna multimedijska priredba Jakoba Drmote v Škofji Loki in Kranju (2009) ter avtorska odrska priredba Jerneja Lorencija (Prešernovo gledališče Kranj in Mestno gledališče Ptuj, 2020–2022).

Bi lahko semkaj prišteli tudi razvpito filmsko upodobitev kristusovega pasijona *The Passion of the Christ* Mela Gibsona (2004)?

Florjančič ne pozabi omeniti niti obeh neodigranih pasijonskih uprizoritev, ki sta odpadli zaradi špekulantskih političnih in interesnih preigravanj (2006), in zadnje, ki je odpadla zaradi pandemije covid-19 (2021/2022). S tem le želi poudariti, kako subtilna in sublimno krhka, občutljiva (ne)snovna, (meta)fizična in intersubjektivna, skupnostna tvarina je Škofjeloški pasijon, ki jo v Celoto (s)tke, tvori in ustvari – ali pa ne! – le živa (in zdrava!) pasijonska skupnost.

S svojevrstnim triumfom, manifestacijo oživljene pasijonske skupnosti – s postkovidno odrsko priredbo Škofjeloškega pasijona v obliki glasbeno-igranega avtorskega recitala Marjana Kokalja, ki jo odigrajo marca 2023 v Jurijevi dvorani v Stari Loki, se izteče osrednje poglavje te knjige.

V sklepnem delu knjige, naslovljenem Dediščina Škofjeloškega pasijona, je nekoliko podrobneje predstavljen še pomen formalnega oziroma institucionalnega vidika zaščite in varovanja pasijona, kot dragocene – nacionalne in svetovne! – nesnovne kulturne dediščine.

Opisana je dolga, zahtevna, a naposled nadvse uspešna pot od njegovega vpisa v nacionalni Register (žive) nesnovne kulturne dediščine, do končnega vpisa na UNESCO Reprezentativni seznam nesnovne dediščine človeštva. Florjančič tu znova poudari pomen ustvarjanja in krepitev žive pasijonske skupnosti (skupnost gradi, ustvarja pasijon in pasijon poraja ter preraja skupnost) in identitete, ter popiše – duhovne in fizične izraze ter aktivnosti te skupnosti, ki jo ohranjajo vitalno in dejavno in se manifestirajo (moli in delaj) na najrazličnejše načine: v pasijonskih romanjih, molitvi križevega pota, postavitvi spominskega talnega obeležja ob tristoletnem jubileju Škofjeloškega pasijona ali restavriranju kodeksa Škofjeloškega pasijona, ki je prineslo nekatera zanimiva nova odkritja in uvide in so zapisana tudi v tej knjigi.

Utrinek s predstavitve knjige v Sokolskem domu 21. septembra 2023. Foto Tatjana Splichal.

Pred nami je torej nadvse zanimiva in v vseh pogledih bogata knjiga, ki nas popelje skozi več kot tri stoletja uprizarjanj Škofjeloškega pasijona.

Njena največja vrednost je, da razkriva dotlej manj (po)znana dejstva in z novim vedenjem zapolnjuje praznine, ki so doslej veljale za obdobja pasijonsko omrtvelega časa. Florjančič namreč išče in mnogokrat najde pomembne fragmente in izraze kontinuitete uprizarjanja ter obstoja oziroma prisotnosti. Nekatera obdobja praznine so bila namreč mnogo krajša, kot smo domnevali do sedaj. Duh pasijona je deloval tudi v letih (in na krajih), ko v mestu njegovega nastanka ni bilo uradnih, zapovedanih inscenacij.

Posebna dragocenost Florjančičeve knjige je tudi v tem, da mu uspe najti in prepoznati akterje, ki so bili ključni za prenos in nadaljevanje pasijonske (uprizoritvene) dediščine in tradicije: Niko Kuret, Tine Debeljak, Mirko Mahnič, Ciril Jan, Boris Kobe, Peter Jamnik, Janko Krek, pater Karel Gržan, Aleš Jan, Lojze Domanjko, dr. Marko Marin, dr. Metod Benedik, Peter Sticker, Igor Draksler, Juri Svoljšak in Marjan Kokalj.

Sosledje, kontinuiteta in konvergenca njihovega (so)delovanja je na prelomu tisočletij naposled privedla do obuditve, ponovne uprizoritve sodobne, natančno rekonstruirane škofjeloške pasijonske procesije. Škofja Loka tako znova postane pasijonski (k)raj, mesto, ki ga preveva živi duh pasijona, duh, ki (p)oživlja pasijonsko skupnost.

Kajti: za to najboljšežnejšo kulturno prireditev v Sloveniji, kar Škofjeloški pasijon tudi je, stoji največji slovenski prostovoljni tisočglavi ljubiteljski pasijonski ansambel.

S to knjigo se nekako zaključuje, sklepa tristoletni niz pasijonskih uprizoritev. Čas je za nov krog, za nov obrat pasijonske spirale ter za nov pasijonski cikel. V medpasijonskem času, ko že željno pričakujemo vnovično uprizoritev Škofjeloškega pasijona, tako velja v roke vzeti to knjigo. Tudi zaradi v njej zbranih izbranih (tudi zelo redkih!) podob davnih in nedavnih pasijonskih uprizoritev. Znašli se bomo v pravem paradižu pasijonskega podobja iz vseh uprizoritvenih obdobj, ki nam še nikoli ni bil na tak način dostopen na enem mestu!

Pasijonski večer 2023 v Stari Loki, Jurjeva dvorana. Foto Jože Šenk.

P ASIJONSKE PODOBE

Črtomir Frelih 2022. Foto Mirko Kunšič.

Grafik in slikar prof. Črtomir Frelih (1960) je leta 1985 diplomiral iz grafike na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri prof. Zvestu Apoloniju. Leta 1990 je zaključil specialistični študij, leta 1997 pa še magisterij znanosti iz likovne didaktike. Je redni profesor za grafiko na Oddelku za likovno pedagogiko na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani in avtor številnih člankov s področja likovne umetnosti, teorije in didaktike. Razstavljal je doma in v tujini. Prejel je več mednarodnih in nacionalnih nagrad in priznanj. Živi in ustvarja v Radomljah in Bohinju.

Fotografije grafik Tatjana Splichal.

Dejan Mehmedovič

ČRTOMIR FRELIH: KRIŽEV POT

Frelihova podoba je običajno bogato sugestivna. Zapolnjenost slikovne površine, ki opredeljuje formalne značilnosti njegovega likovnega govora, je nagnjena prestopanju figuralnega v abstraktnejšo izraznost. Vseskozi so optični gradniki izraznosti v njegovi likovnosti pozorno izbrani in vešče postavljeni v odnose, ki celostno nagovarjajo gledalca v hoteno sporočilnost. Izhodiščno je Črtomir Frelih zavezan črti, liniji, risbi. In v ustaljeni maniri je črtni način, ki bi ga, kot rečeno, videli kot temeljno prvino izraznosti, apliciran tudi v predstavljениh podobah Križevega pota.

Predstavljene so avtorjeve monotipije na papirju, ki skozi omenjeno izvedbeno naravnost vsekakor zelo prikladno in globoko ujamejo vsebinsko opredeljenost tematike. Konkretno se umetnikova izvedbena slikarska praksa dodatno naslanja na likovne elemente, ki nastavljajo prizorišča v zasnovi kompozicij, kjer sta poleg figuralnih likov ključnega pomena dinamika oziroma linijsko formalna konstrukcija slikovnega ekrana. Ekspresivni karakter, ki se skozi uprizorjeno zgoščeno nabira v sugestivnost, vodi gledalca v občutenje medčloveških odnosov, kjer je trpljenje, bol posameznika svojstveno čuteče prezentirano in postavljeno pred sodbo in v opomin skupnosti.

Prizori se nizajo po postajah in slikar vestno sledi tradiciji upodobitve, vendar se vsak list, vsaka podoba razvija v posebno zgodbo, v odkrivanje vidnega, ki presega opredeljeno. Vsekakor je risba v črno-beli izvedbi še bolj vsebinsko utemeljena in asociativno usmerjena v doživetje in spoznanje. V naslikani iluziji prostora, ki skozi gibanje nastavlja fabulativnost a hkrati presežno pripoved v smislu prenesenega pomena, je simbolno izpostavljeno znamenje križa. Simbola, ki iz znaka ponižanja in smrti prevzame pomen vstajenja in vere. V opredeljenih in določeni ikonografiji Križevega pota nas avtorjeva umetniška gesta z veliko mero občutenja in znanja sooči z resnico: žrtvovanje je udejanjeno, vendar tu ni čutiti stanja obupa. Avtorski izrek je namenjen opozorilu a hkrati upanju. Predstavljene nadgrajene historični model uprizoritve je poseben v dovršenosti, ki nas prepriča. Tu so reference s sodobnostjo, tu je ustvarjalčeva želja pozitivnega, tu je nadobudno hotenje k razumevanju in zbliževanju, tu je smisel in namen tistega, kar nam je bilo poklonjeno.

Črtomir Freljih: Križev pot 1, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelih: Križev pot 2, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelj: Križev pot 3, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelih: Križev pot 4, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

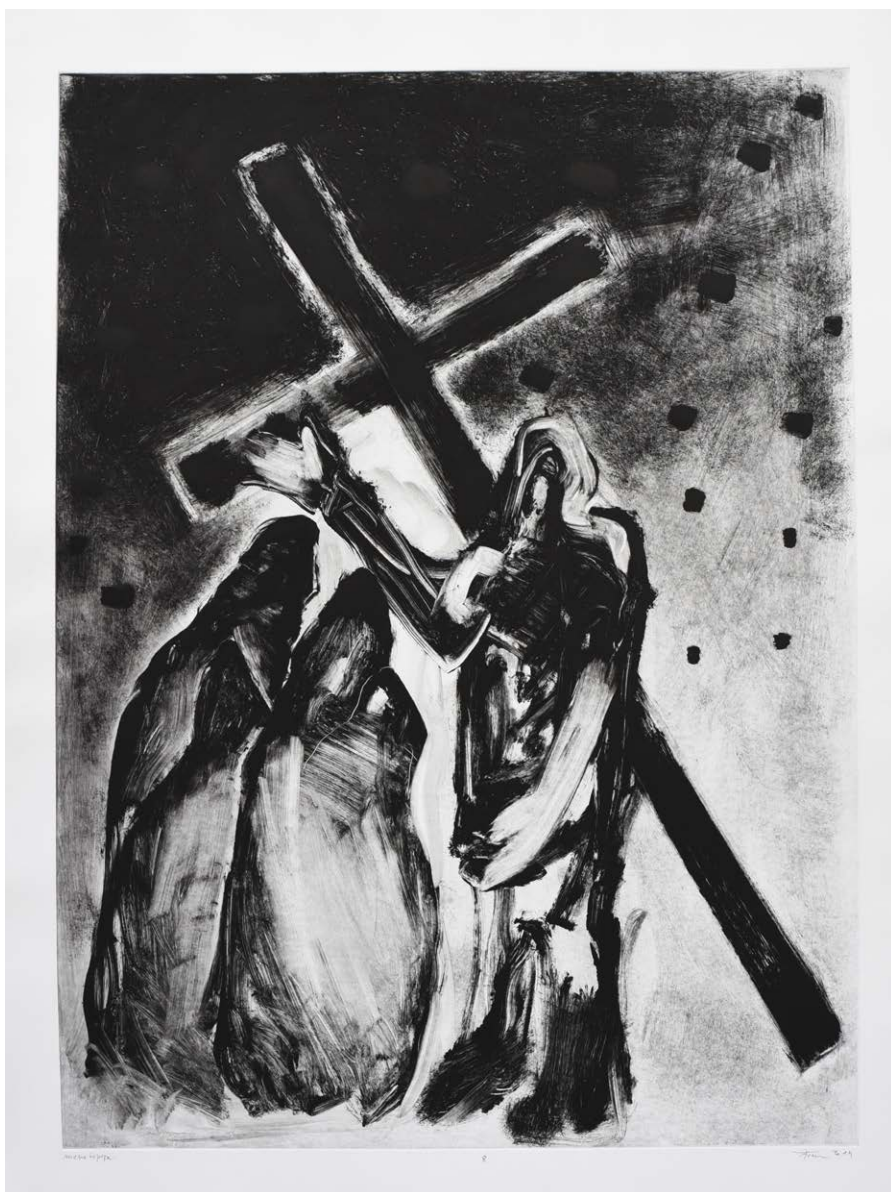
Črtomir Frelj: Križev pot 5, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

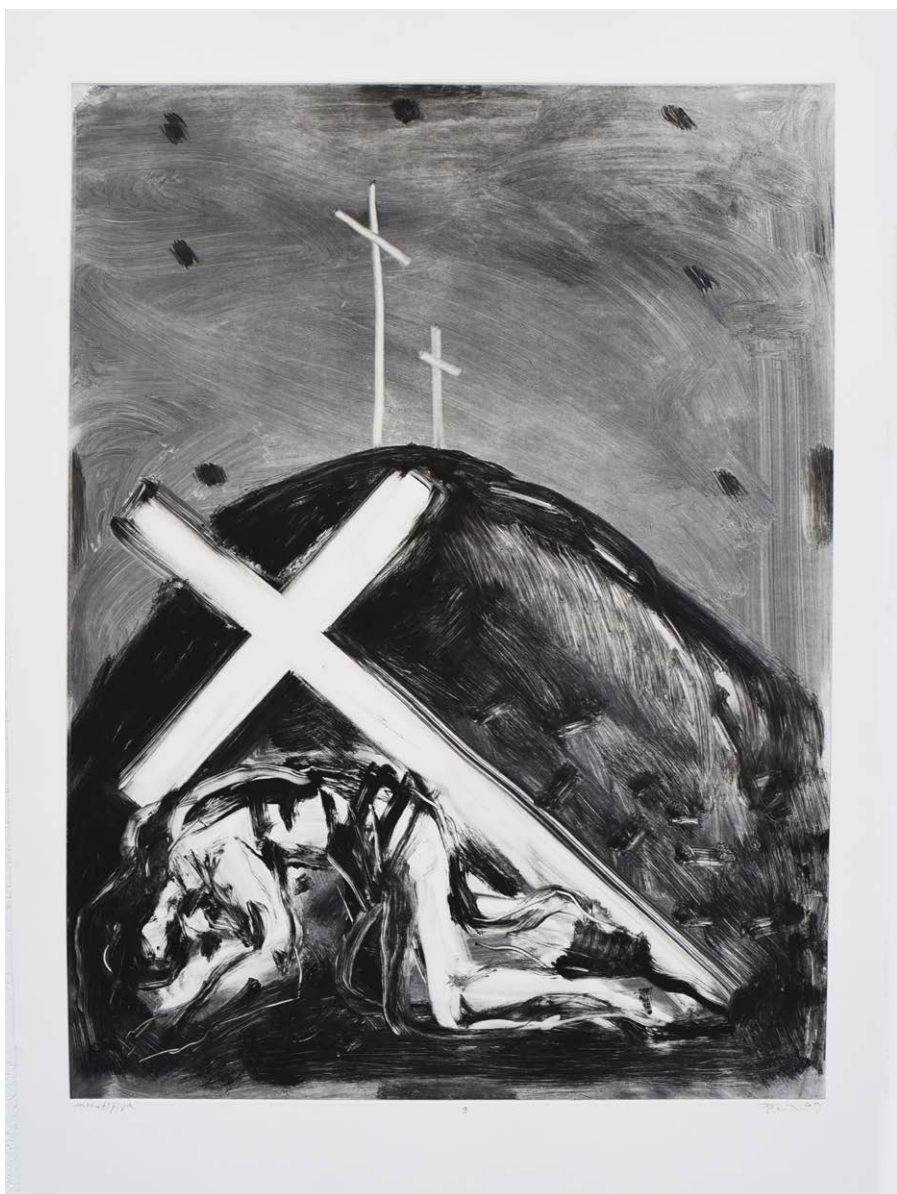
Črtomir Frelih: Križev pot 6, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelj: Križev pot 7, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelih: Križev pot 8, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelj: Križev pot 9, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelj: Križev pot 10, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelj: Križev pot 11, monotypija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelj: Križev pot 12, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelj: Križev pot 13, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

Črtomir Frelj: Križev pot 14, monotipija, 100 x 70 cm, 2014.

VENTUS
PASSIONIS
PASIJONSKI
VETER

Ema Nunar

Dnevi Škofjeloškega pasijona 2023

dr. Urška Florjančič

Agata Pavlovec

Crngrobski pasijonski cikel

dr. Urška Florjančič

Pasijonski večer v Stari Loki

Jožef Kozel

Pasijon po Mateju v župniji sv. Vid pri Ptuj

Franz Miehl

Wiederaufnahme der Passionsspiele in Höritz

Obnovitev uprizorjanja pasijona v Horicah

mag. Andreja Ravnihar Megušar

Letna mednarodna konferenca

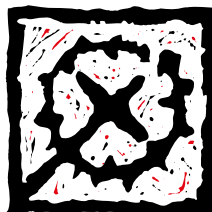
zdrženja Europassion v

Horicah na Šumave

**mag. Andreja
Ravnihar Megušar**
Člani Europassiona
na delovnem obisku
v Vatikanu

Jernej Tavčar
Iz paradiža skozi
pasijon in nazaj

Dejan Mehmedovič
Črtomir Frelih:
Križev pot

škofjeloški pasijon
PROCESSION LOGOPOLITANA
1721